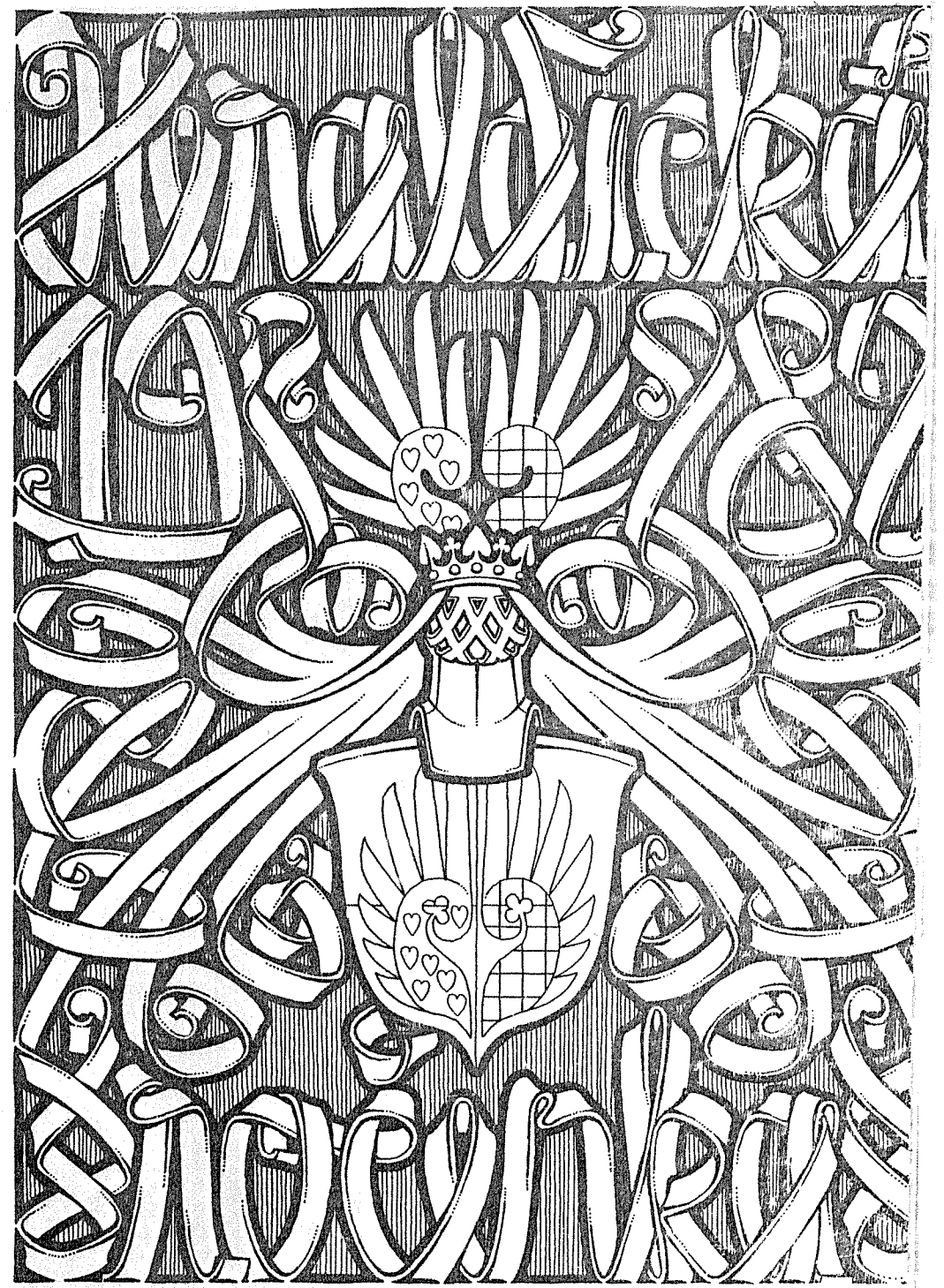
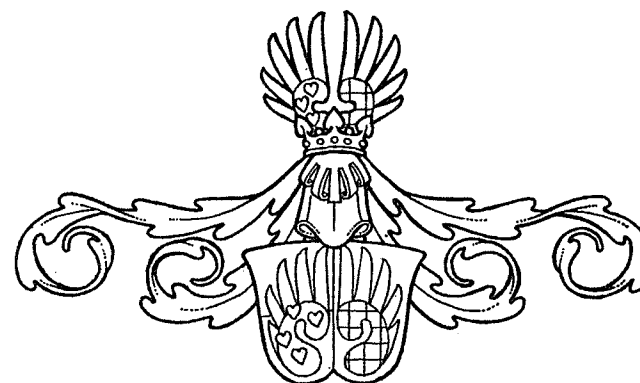

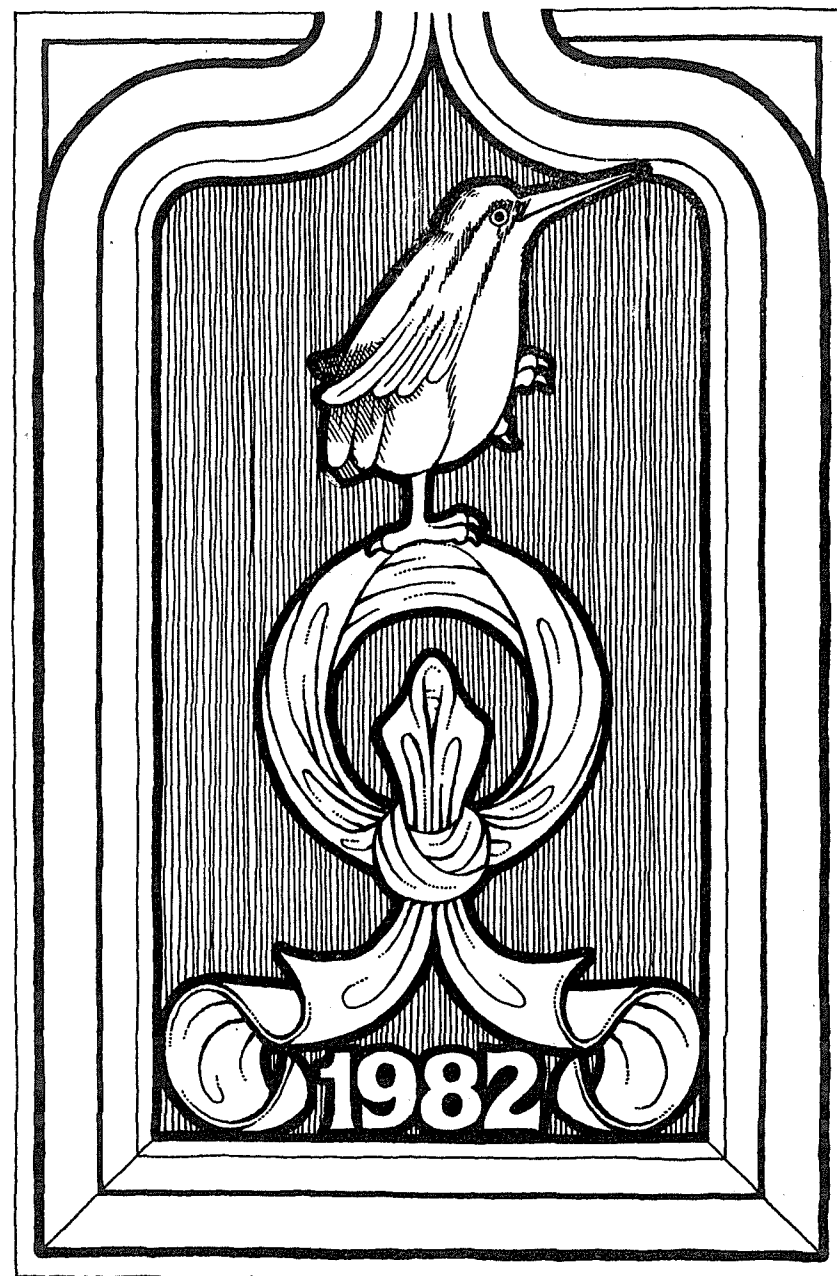
HERALDICKÁ
ROČENKA
1982

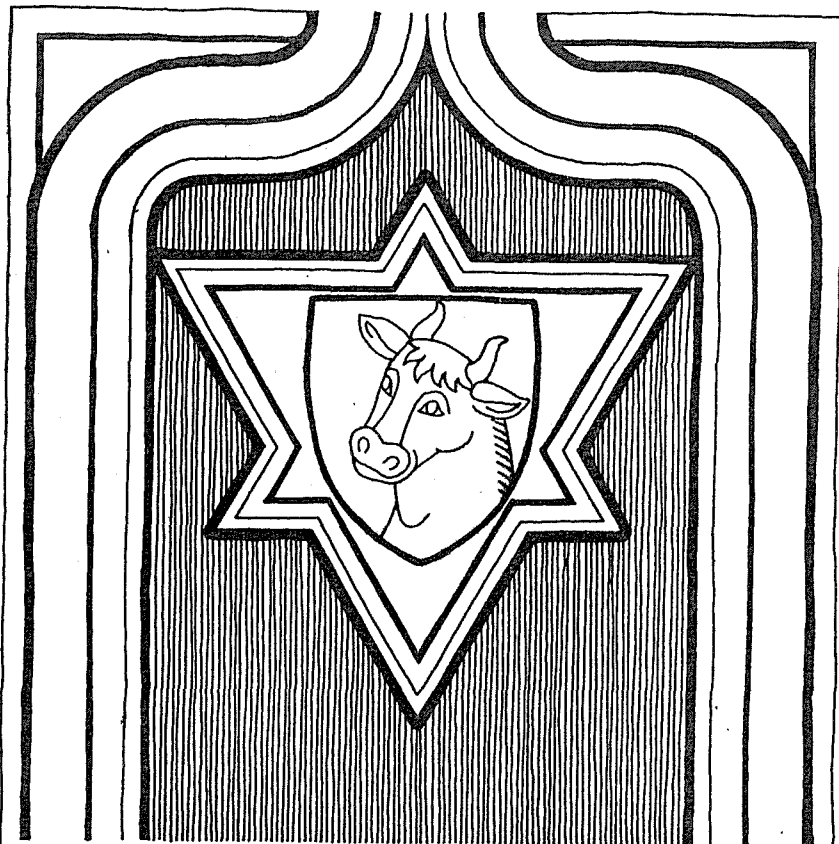

Česká numismatická společnost
pobočka Heraldika
P r a h a

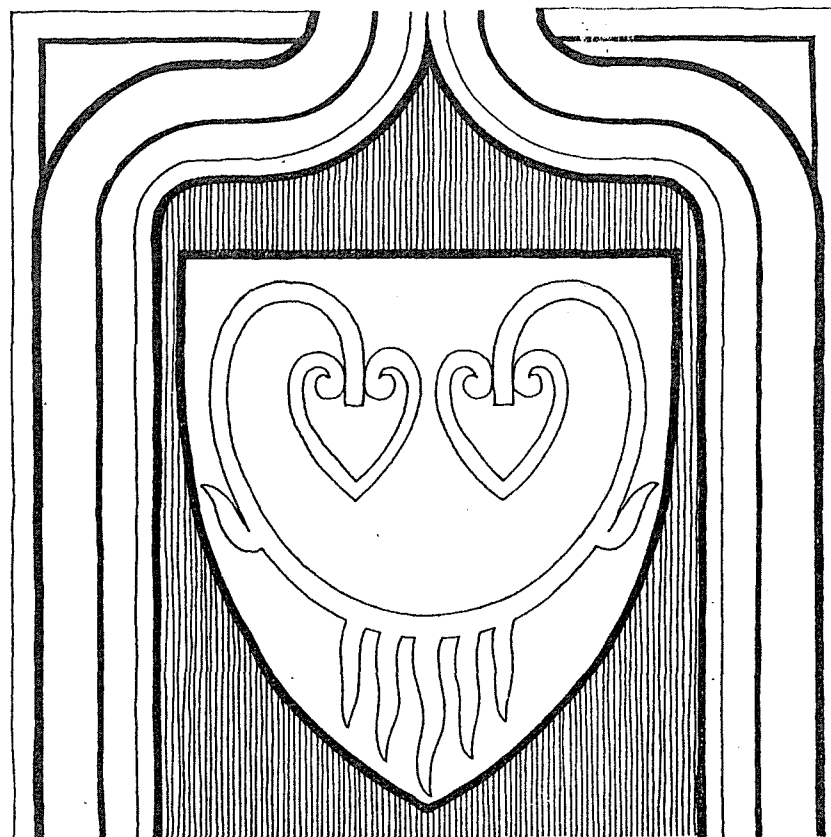
Heraldickou ročenku 1982 připravila rozšířená redakční rada ve složení:
Zdirad J. K. Čech, Stanislav Hošťálek, Mojmír Chromý, Jaroslav Jásek,
František Kučera, Pavel Palát, Pavel R. Pokorný.

Grafická úprava: Zdirad J. K. Čech.
Technická redakce: Pavel Palát.

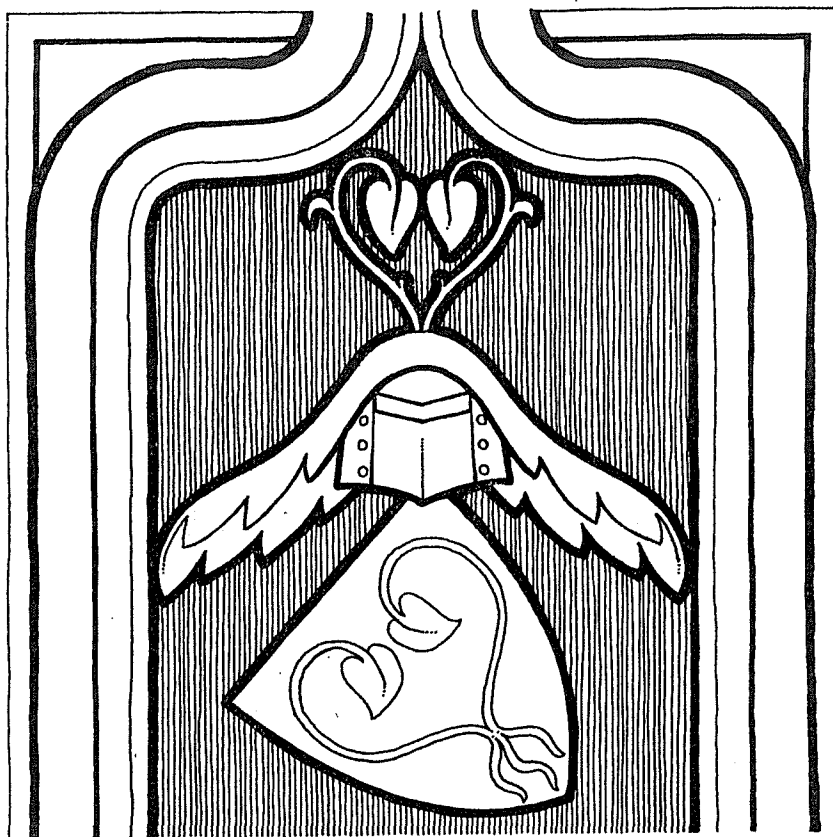

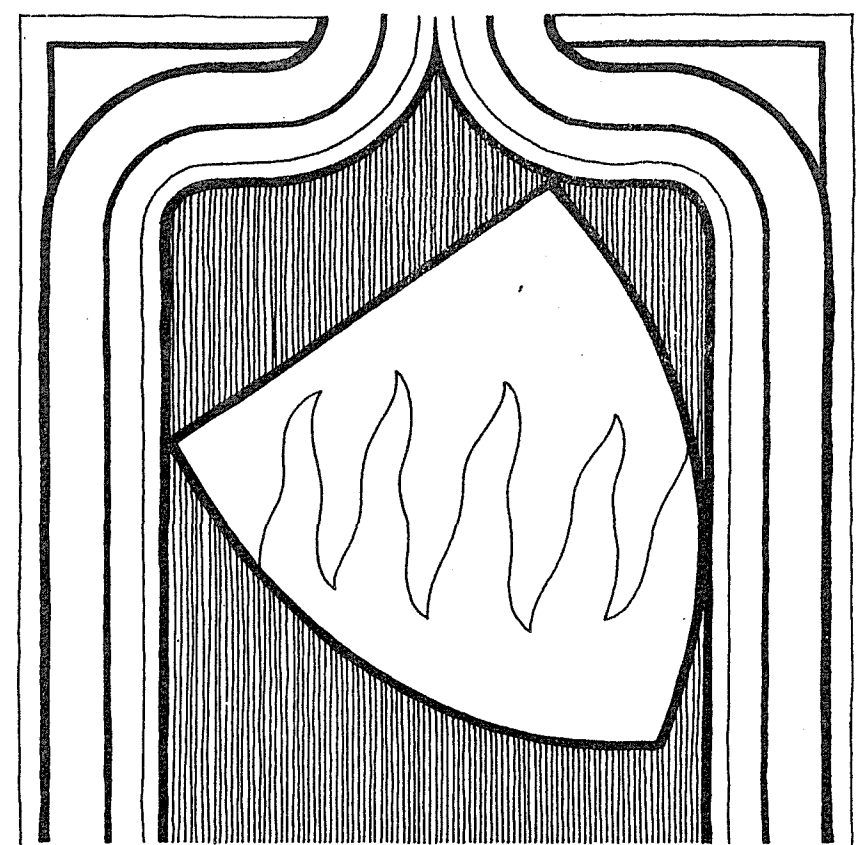
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11 12 13 14 15 16 17
18 19 20 21 22 23
24 25 26 27 28 /
I 29 30 31

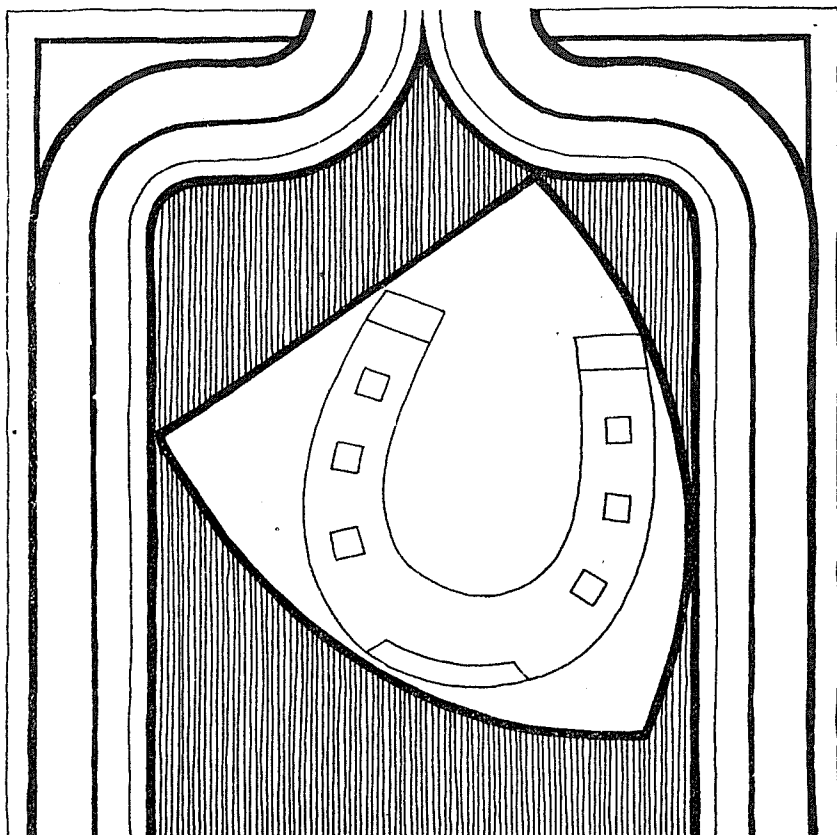
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11 12 13 14 15 16 17
18 19 20 21 22 23
24 25 26 27 28
II

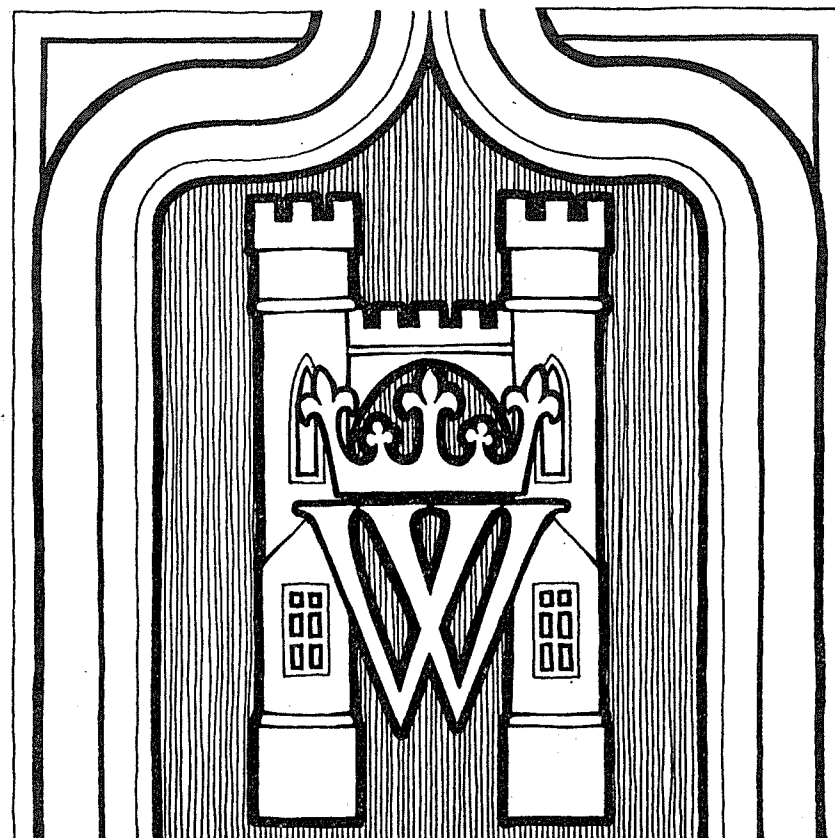
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 11 12 13 14 15 16 17
 18 19 20 21 22 23
 24 25 26 27 28 /
 III 29 30 31

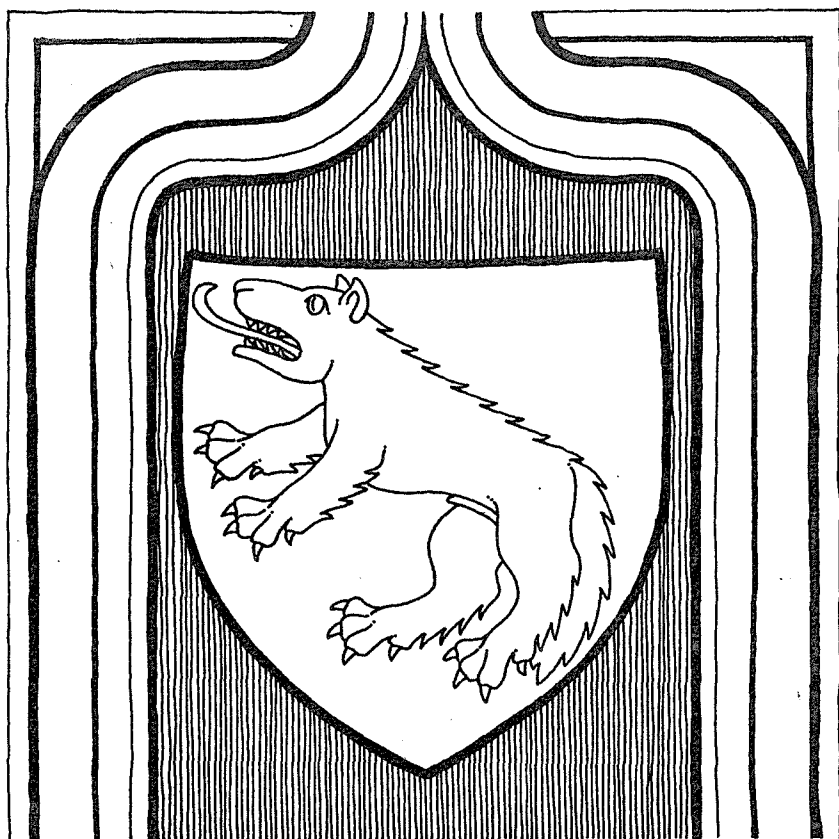
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 11 12 13 14 15 16 17
 18 19 20 21 22 23
 24 25 26 27 28 /
 29 30 IV

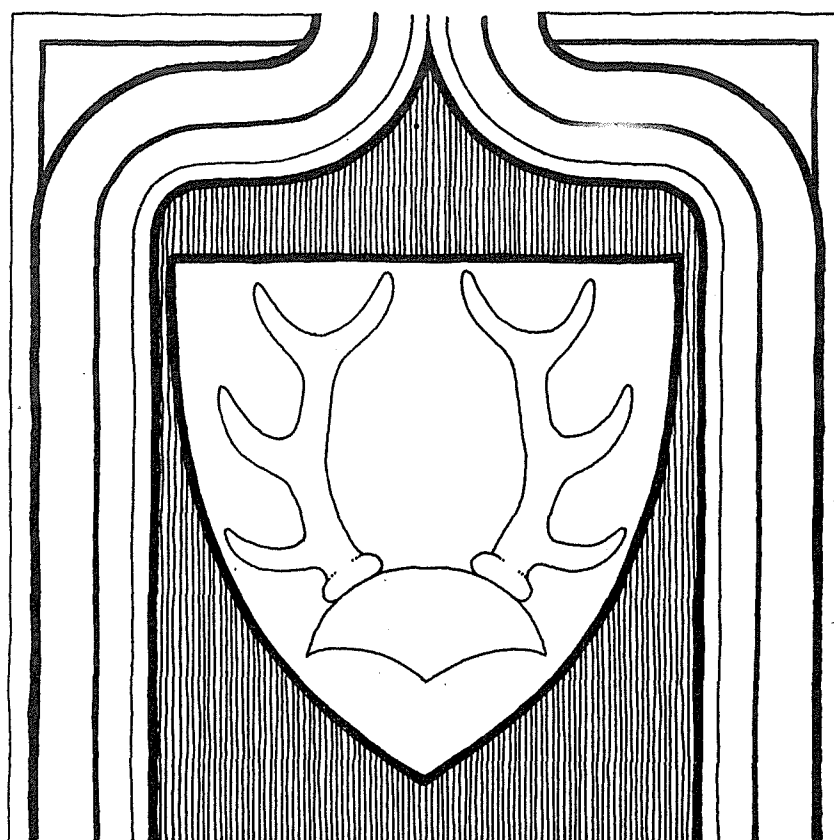
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 11 12 13 14 15 16 17
 18 19 20 21 22 23
 24 25 26 27 28 /
 V 29 30 31

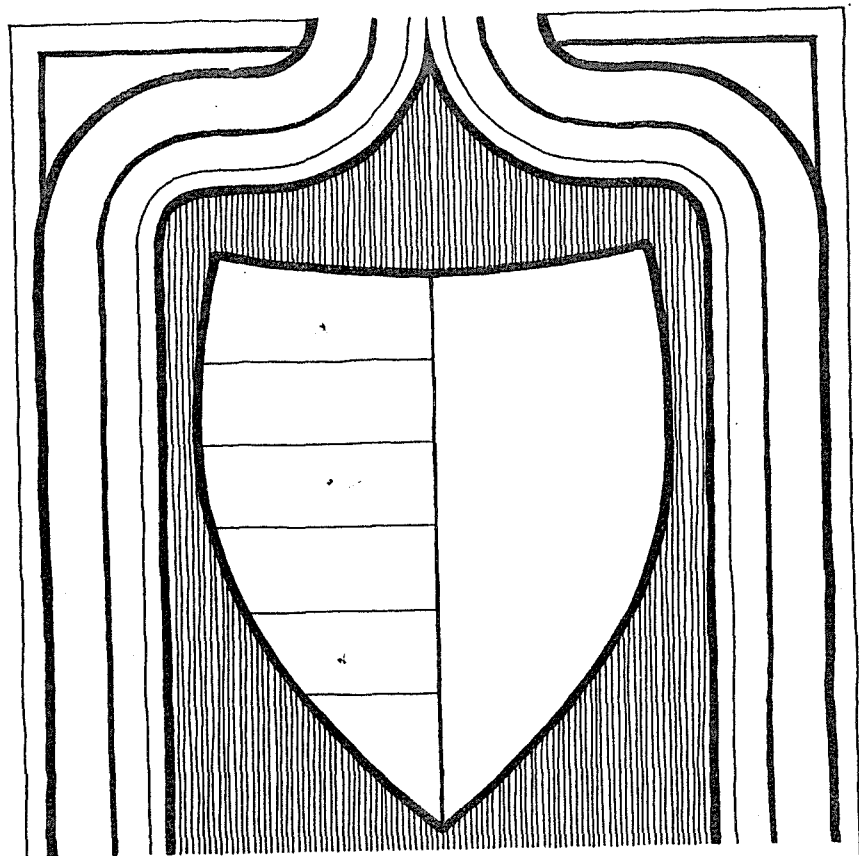
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 11 12 13 14 15 16 17
 18 19 20 21 22 23
 24 25 26 27 28 /
 29 30 VI

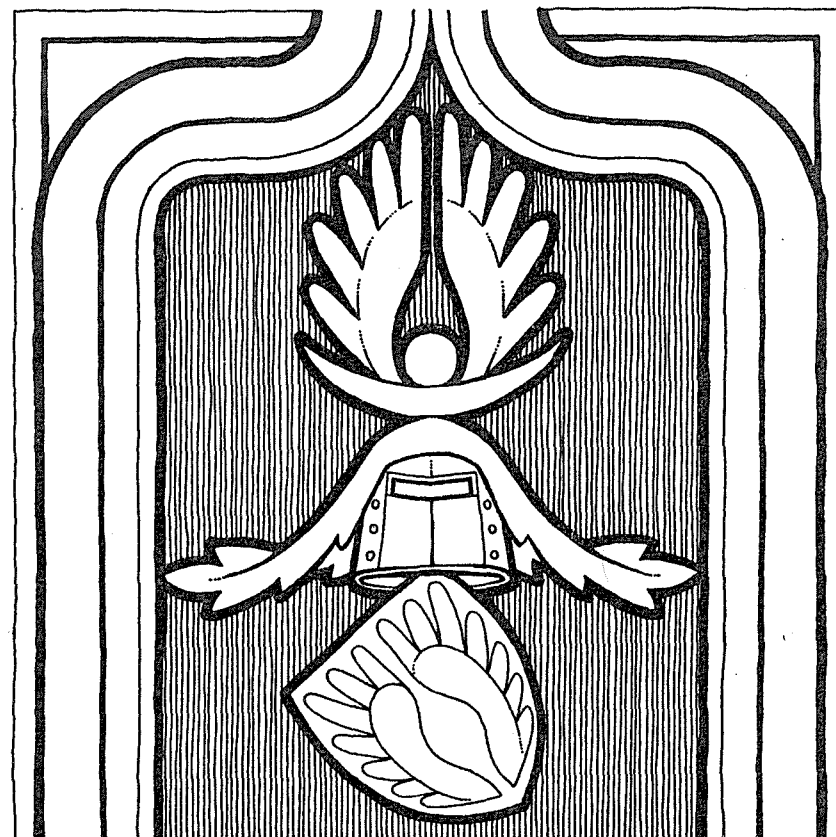
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 11 12 13 14 15 16 17
 18 19 20 21 22 23
 24 25 26 27 28 /
 VII 29 30 31

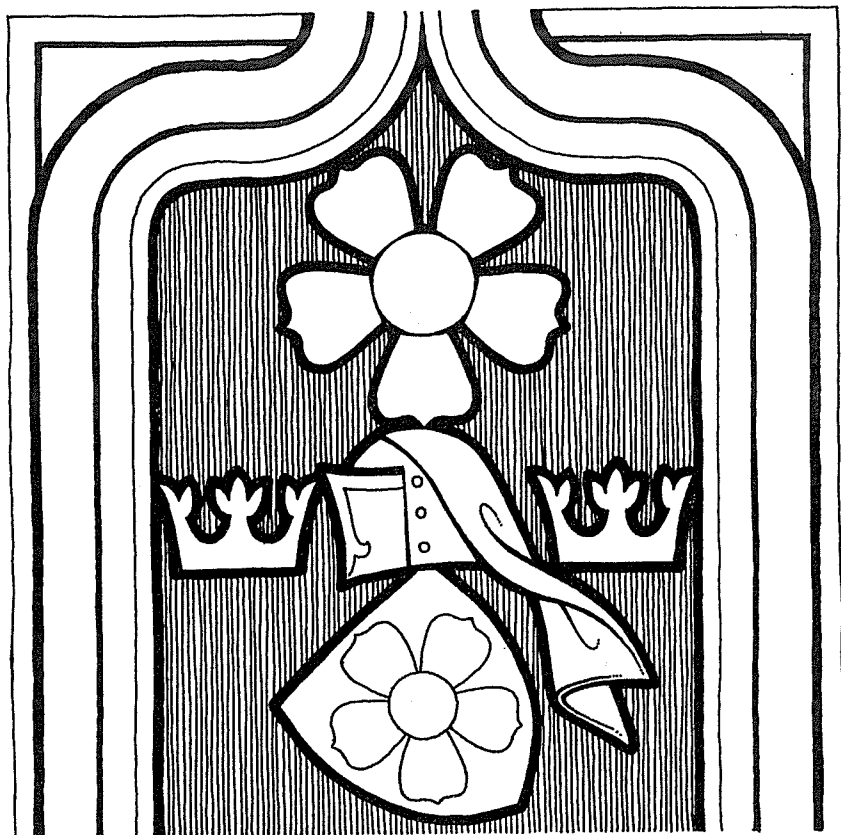
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 11 12 13 14 15 16 17
 18 19 20 21 22 23
 24 25 26 27 28 /
 29 30 31 VIII

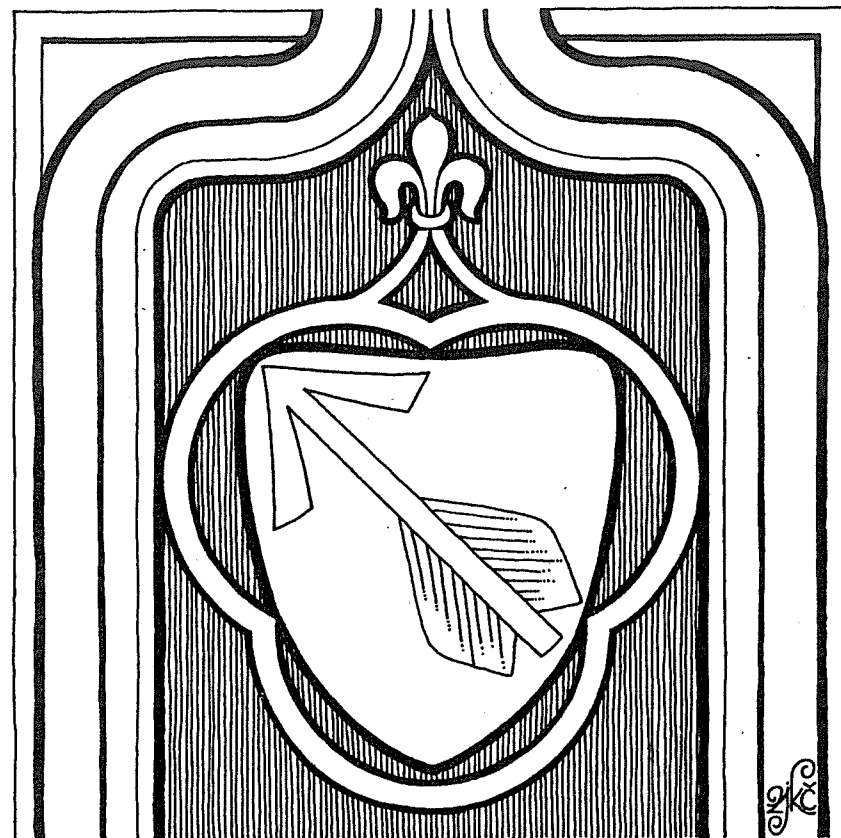
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17			
18	19	20	21	22	23				
24	25	26	27	28	/				
IX				29	30				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17			
18	19	20	21	22	23				
24	25	26	27	28	/				
29	30	31						X	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17			
18	19	20	21	22	23				
24	25	26	27	28	/				
XI					29 30				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17			
18	19	20	21	22	23				
24	25	26	27	28	/				
29 30 31					XII				

Bratrstvo obruče

Listinou, danou dne 1. dubna 1382 v klášteře na Zderaze, oznamují Ješek řečený Ocas ze Zásady, Zdimír ze Sedlice a Buzek z Heroltic jako přední kapitáni Bratrstva obruče jménem jeho členů, že zakládají kapli pod jménem a k počtě Nejsvětějšího Těla a Krve Páně, Panny Marie a sv. Felixe a Adaukta mučedníků uprostřed náměstí Nového Města pražského, kde se každoročně ukazují ostatky. Stavba, známá jako kaple Božího těla, byla kruhová, centrálně orientovaná s věncem osmi čtvercových kaplí a nahrazovala starší dřevěnou stavbu věže. K roku 1393 se o ní mluví jako o hotové. Další listinou ze dne 28. června 1403 byla předána do užívání českého univerzitního národa; univerzitním majetkem zůstala až do svého zániku v 18. století.

Zakládací listina je i prvním vystoupením Bratrstva "... cum signo circuli et malleo in medio pendente, quod vulgariter Obrucz dicitur ...".

Pergamen podepsalo resp. zpečetilo čtyřicet členů z řad šlechty, duchovenstva a měšťanů. Vstupující nebo vystupující člen musel zaplatit 5 kop grošů.

Originál listiny je nyní uložen v Archivu Univerzity Karlovy v Praze. (1) Z pečetí chybí pouze jediná.

Pobočka Heraldika ČNS pořídila základní dokumentaci a jako připomínku letošního výročí reprodukuje v kalendáři ukázky některých erbů překreslených výtvarníkem Zdiradem J. K. Čechem.

K tomuto námětu se vrátíme v některé z příštích Heraldických ročenek.

red.

(1) Archiv Univerzity Karlovy, listiny I/16. Text i seznam osob publikoval F. M. Pelzel: Lebensgeschichte ... König Wenceslaus. Prag 1788. Theil I. Urkundenbuch, Num. XXIX., s. 46-48.

Seznam osob jejichž pečetě jsou na listině

Iessco Oczass de Zasada
Sacharias de Swinar
Zdyimir de Sedlec
Buzek de Heroltic
Vitko Pptus S. Egidii
Stephan Podusska de Vgiezdecz
Procopisu Bohuslai
Iessco Czuch de Zasada
Iessco Kozes de Zasada
Ioannes Doctor Decretorum Prepositus Zderasiensis

Cunrat de Rausansdorf
Oldrzych de Olrzychowa
Wenceslaus de Burnicz
Ottik paruus de Polep
Smyl de Wolfenberg
Theodorich Hosszczalek
Pechanecz Ssybal
Iessco Busschower
Vlricus de Vgezd
Wssech de Rohow

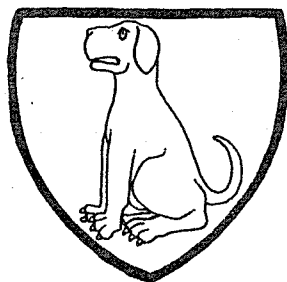
Petrus de Dubnicz
Vlricus de Pacziegyow
Schtych de Lopucz (pečeť chybí)
Wenc. Colon. expensarum regalum prothonotarius
Conradus de Luticz
Marquardus Porzeschin
Arnestus de Sowogewicz
Salda z Rabuss
Iesco de Sulislaw
Caspar de Ortensdorf

Nicolaus de Borotin
Iohannes miles de Rozdialowicz
Odolen Pisselka
Petrus Quas
Io. Porcelli
Nicolaus Rot
Cztibor Glam
Przibislaus Decanus Prag
Petrus de Wsserub Can. Prag
Magister Cruciferorum cum stella

Jména jsou uvedena z cit. edice.

K A L E N D Á Ř

- I Sacharias de Swinar
 - II Vitko Pptus S. Egidii
 - III Stephan Podusska de Vgiezdecz
 - IV Procopius Bohuslai
 - V Oldrzich de Oldrzichowa
 - VI Wenceslaus de Burnicz
 - VII Smyl de Wolfenberg
 - VIII Wssech de Rohow
 - IX Iesco de Sulislaw
 - X Caspar de Ortensdorf
 - XI Nicolaus de Borotin
 - XII Przibislaus Decanus Prag
- Iesco Oozass de Zasada

Příspěvky ke studiu heraldických pramenů

Lev a středověk

Český lev a lev vůbec se stal v lidském povědomí symbolem síly a statečnosti, obrazem nejušlechtilejších předstáv, znamením cti a slávy. Takového nám jej předalo minulé století a takového jej chápeme i dnes, aniž nás zpravidla napadají jiné souvislosti. A přesto není heraldický lev dítětem nové doby, ale zrodil jej středověk plný genetických prvků starověku a právě v těchto obdobích musíme hledat původ jeho symbolického obsahu. Není však v dějinách nic těžšího, než postihnout ducha doby z jejího odkazu, a proto nelze ani na poli symboliky překročit hranice pouhých úvah bez velkého rizika.

Především je nutno si uvědomit, jak nerozlučně k sobě náleží symbol a středověk. Symbol byl neoddělitelnou částí duchovního života, ba co víc byl jeho podstatou a to nejen ve své samostatné funkci ale i ve své dvojznačnosti či víceznačnosti a hierarchické vazbě. Právě hierarchie a víceznačnost byla symbolu středověku vlastnější než kdy jindy, a proto nelze dnešní pojetí symboliky aplikovat na symboliku starých dob. Je třeba si uvědomit pólovost dobra a zla, země a nebe, a z toho plynoucí vazby, neboť, jak píše Gurevič, "Symbolické zdvojení světa jej neobyčejně komplikovalo a každý jev bylo možno a nutno různě vykládat a chápat ... Svět symbolů byl nevyčerpatelný." Není pochyby o tom, že i prvá znamení na štítech rytířů měla svůj vlastní obsah, který korespondoval s pojetím těchto figur v ostatních projevech duchovní kultury.

Památky se lví tematikou, které nám zanechal středověk, jsou jednak povahy literární, jednak výtvarné.

Prvé tvořily ideový podklad, druhé byly stejného charakteru s heraldikou a mnohdy s ní přímo splývaly. V době zcela ovládané křesťanským myšlením tvořilo kmen, z něhož rostly větve a plody jiných autorit v oblasti literární především Písmo svaté, obrazy v něm obsažené sloužily jako příklady.

Obrátíme-li se k němu, nalezneme zde zhruba 65 zmínek o lvu, z toho 5 v Novém zákoně. Nedávají nám samozřejmě ucelený obraz a mohu upozornit jen na ta, která mohla mít závažnější význam.

Ze scén Starého zákona jsou to boj Davida a Samsona se lvem, dále vidění Daniela a jeho uvržení do "jámy lvové". Stejně tak v Knihách žalmů, kde je lev nejčastěji zmiňován, se i zde jeví v podobě kořistníka, v žalmech navíc uchvátitele duší. "Hospodine," praví se v žalmu 7., "... vytrhni mne, aby ten nešlechtník neuchvátil jako lev duše mé." V žalmu 91. prorok slibuje za víru v Hospodina, že "po lvu a bazišku choditi budeš a pošlapáš lviče i draka". V Příslaví se setkáme v jediném odstavci s přirovnáním ke lvu spravedlivých i lvu bezbožného krále a Ozeáš skrze Boží ústa říká: "Pročť budu jím jako lev a jako pardus vedle cesty číhati budu."

Přesto však nebudeme daleko od pravdy, když lva Starého zákona pochopíme jako chtivého loupeže, hubitele duší.

Složitější je výklad symbolů Nového zákona. Epištola sv. Petra sice praví: "Proti tvému ďáblu jako lev řvoucí obchází, hledaje koho by z vás sežral", ale ve Zjevení čteme zdánlivě protikladné: "Aj, zvítězil lev ten, kterýž jest z pokolení Judova, kořen Davidův, aby otevřel tu knihu a zrušil sedm pečeti jejích."

Pro nás však největší význam z celé bible má 4. kapitola Zjevení o čtyřech zvířatech a hlavně 13. "o šelmě hrozně", neboť tyto nabyly zvláště po stránce ikonografické zásadní důležitosti.

Čtyři zvířata "uprostřed trůnu a vůkol trůnu" Božího jsou chápána zcela pravidelně jako evangelisté a lev se tak stává symbolem sv. Marka ve své specifické podobě, tedy původně šestikřídlý, pokrytý očima a s nimbem.

Podstatně odlišná byla lví podoba ve zjevení šelmy: "Viděl jsem šelmu vystupující z moře, kteráž měla sedm hlav a deset rohů. A na rozích jejích deset korun a na hlavách jejích jméno rouhání. Byla pak šelma ta, kterouž jsem viděl, podobná pardovi a nohy její jako medvědí a ústa její jako ústa lvová. A dal jí drak sílu svou a trůn svůj a moc velickou." Je nutno vysvětlit, co pro středověkého člověka právě tato šelma znamenala. Příchodem Spasitele-Krista byl sveden boj mezi dobrem a zlem, archandělem Michaellem a jeho anděly a ďáblem, tedy drakem, a padlými anděly. V tomto boji Bůh skrze Michaela vítězí, ale ďábel předává moc této šelmě vystupující z moře, totiž Antikristu, aby za něj na zemi panovala. Vytváří se tak pól Kristus - Antikrist, jenž je zpravidla chápán jako vládce, tedy persona, zrozená z lidského pokolení semenem ďáblovým, která svede konečný boj s Bohem. Na druhé straně je Antikrist časově rozprostředn mezi údy všeho hříchu a konečně je obsažen ve všem světském, pozem-

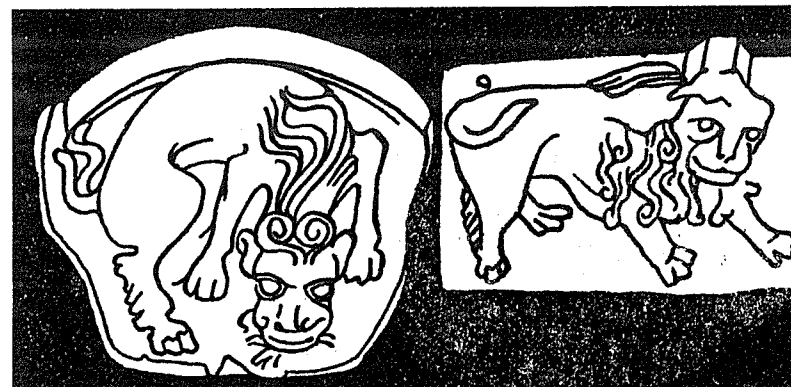
ském, každá světská vláda je jistou usurpací, dílem Antikrista. Tato idea pochopitelně narážela na běžnou praxi a křížila se s ideou "Boží vůle" a posvěcenosti vlády a v symbolice to znamenalo dvojznačnost, o níž jsem hovořil. Křesťanský rytíř středověku byl postaven jako soupeř proti šelmě, či pozemskému zlu, stejně jako přímo proti ďáblu, neboť jedno bylo obsaženo v druhém.

O sedmihlavé šelmě jako o Antikristu hovoří přední církevní Otcové. Beda Ctihodný vykládá, že je podobná pardovi pro rozdílnost národů, medvědu pro zlobu a šílenství a lvu pro tělesnou sílu a zpupnost. Strabo v ní vidí Antikrista a zároveň soubor všeho zla. Z tohoto pojetí pak vycházejí první reformační proudy, které parafrázuji některé obrazy Písma svatého, např. o čtyřech zvířatech, kde lva přirovnávají k papeži-Antikristu.

Obraz lva jako nepřitele, lupiče, zlé síly, však nezrodila doba křesťanská, práva naopak! Do Evropy se lev dostává jako symbol a to ze země, v níž byl již dávno před tím symbolem zcela důvodně. Pro Evropu je matkou ikonografie především oblast Eufratu a Tigridu, později Persie a malasijských kultur. Z této oblasti čerpal antický starověk, na jehož odkazu se dlouho živila kultura středověku. Ve staré Mezopotámii byl lev skutečným postrachem, jej přemáhala jen opravdová síla. Vede s ním boj hrdina Gilgameš, podobný řeckému Hérakleovi, a nejvyšší bohyně Ištar je zobrazována jako stojící na jednom či více lvech. Hérakles je pak hrdinou, jehož boj s devítihlavou hydrou lernskou nám nápadně připomíná boj s drakem ze Zjevení a boj se lvem nemejským, boj s Antikristem. Tuto paralelu naznačil již Beda Ctihodný. Jistě nezanedbatelný význam pro pojetí lva měla i historická skutečnost antického Říma, že prvotní křesťané byli předhazováni lvům. Celý tento a daleko bohatší komplex vytvořil jistá schemata, která byla do Evropy raného středověku, kde zpravidla nebyl lev ve své životní podobě ani znám, implikována.

Jak zde bylo toto v Orientě tak obávané zvíře zobrazováno, nám v hojné míře ukazují památky malířského i sopečného umění. Abychom však pochopili jejich významovost, je nutno zdůraznit přísnou prostorovou hierarchii, kterou středověk dodržoval. Především uznával stejná pravidla, která si dodnes zachovala právě heraldika; heraldicky pravá strana byla čestnější i v ostatních ikonografických projevech, při mystériích, církevních hrách bylo např. peklo, hlava Leviathana, vždy na levé straně, nebo na pravé, co bylo výše, bylo čestnější, na čem se stálo nebo sedělo, bylo přemóženo, poníženo. Tak sv. Kateřina stojí na Maxentiovi, neboť jej přemohla duchovní silou a vírou. Chrám je obrazem všeho světa; jeho závěr je chápán jako božská minulost, symbol Kristovy oběti, západ s "branou nebeskou", průčelím, jako konec světa, příchod Kristův, očekávání věčné blaženosti. Klenba chrámu je božské nekonečno, pata pozemské zlo.

Jaké místo v tomto prostoru zaujímá lev? Především u něj nesmíme slučovat výtvary zcela dekorativní s obsahovými, na druhé straně však musíme chápat stálou vazbu mezi dekora-

ci a celkovým obsahem. Na místech druhotného charakteru, v ozdobách, doplňcích a dekoracích nalezneme lví hlavy, údy či celé figury takřka ve všech částech architektury i v užitém umění. Vyskytuje se zvláště na fundamentech jako podpora sloupů, dále na hlavicích, svornících a konzolách. Lvi byli často spojováni s bytostmi nečistými, divými muži, demony, ďábly, zobrazení hříchu, a umísťováni na tektonicky nosných člancích. Často tvořili řadu s jinými zvířaty, např. ve zvířetnicích.

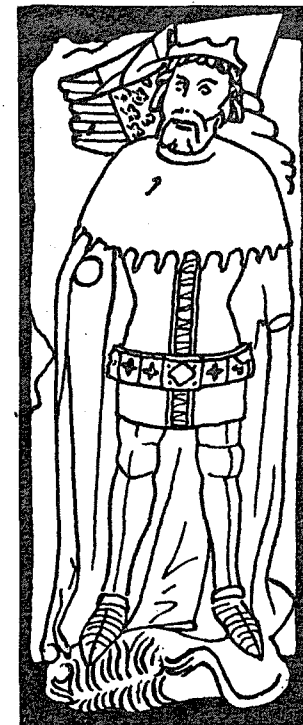
Z památek prvořadého významu v symbolice lva nás mohou především zajímat sochy z průčelí katedrál. Na středních sloupcích francouzských velechrámů je často zobrazen Kristus stojící na přemoženém zlu. V Charter stojí postava na dvou lvech, což je stejný typ, o jakém jsem se zmínil u bohyně Ištar, jinde - v Amiensu - pravou nohou na lvu a levou na draku. Takto je Kristus zobrazován často již v době předrománské a románské, přičemž se k těmto symbolům mnohdy řadí i baziliškové a hadi. Stejně jsou různé bytosti umísťovány pod nohy prorokům, světcům a jiným figurám. U Panny Marie to je symbol hříchu, jindy drak, a v případě památek slezské proveniencce opět lev; vzniká zde zvláštní typ tzv. madon na lvu.

Kristus, Panna Maria, proroci ani světcí však nebyli jedinými figurami, které měly vyjadřovat svůj vztah k principům dobra a zla způsobem přemoženého lva, draka či jiné bytosti. Především je to náhrobní plastika, která poskytuje nepřehledné množství příkladů stejného zpodobení i u světských figur. Mám na mysli lvy na tumbách, jichž se z období vrcholného středověku zachovalo skutečně velké množství. I zde se s velkou pravděpodobností jednalo především o symbol přemožení zla životem rytíře, šlechtice, krále, a tím spasení jejich duší. Ne náhodou to byl právě lev, jenž byl kladen pod nohy náhrobním plastikám bojovníků, neboť nejlépe zpodobňoval sílu hodnou rytířského zápasu. Skutečně se zde jednalo o bojovou sílu, neboť dámám a duchovním byl pod nohy

většinou kladen pes, symbol v tomto případě zřejmě neřesti přemožitelné silou ducha a vůle. Je sice pravda, že v tak hojném množství památek, jako jsou středověké náhrobní kameny, dochází k jisté variabilitě, ale i případy, kdy lev je zaměněn jinou figurou, potvrzují domněnku o jejich účelu, jako např. náhrobník Wladislawa Jagella z první poloviny 15. stol., na němž má panovník pod nohama draka, či náhrobník mohučského arcibiskupa Siegfrieda III. z Eppsteinu, jenž stojí na lvu i na draku.

Nebylo by však správné vykládat symbol lva pouze z hlediska církevního, nebo jej líčit jen v jedné významové poloze. Charakteristika lva zde podtržená nebyla zcela osamoceným symbolickým projevem, byla komplikovanější, než ji může chápat současný schematismus. Lev byl sám Kristus, lvy a orly byli nazýváni hrdinové legend i života. Není ani dosti možné, aby se ona tři silná zvířata, která se stala symboly evangelistů, totiž lev, býk a orel, ustálila na jednom významu. Chceme-li alespoň trochu odkrýt roušku tohoto tajemství, přečteme si slova znalce v oboru dějin středověkého umění, Vlasty Dvořákové, jak líčí symboliku orla, která byla lvu v určitých polohách dosti příbuzná: "Korunovaný orel ... značí ve středověké symbolice jednak církev, jednak též samého Ducha svatého. Ze starořecké báje o Ganymedovi, uneseném orlem (t.j. Diem), zůstala s představou orla spojena představa světské vlády. Řecký Ganymedes, který již ke konci antiky značil symbol věčného života, se v podání křesťanského středověku změnil v chlapce oděného tunikou, se zelenými rátolstmi a pohárem v rukou, t.j. v představu mladého Krista, jež nese orel, t.j. jednak Duch svatý, jednak církev, jednak, což je zvlášť významné, též říšský orel ..." Dále Dvořáková uvádí, že orel mohl výjimečně znamenat Antikrista, jenž se vtěluje do církve zpodobňované "ženou sluncem oděnou". Byla tedy symbolika orla či orlice velice složitá a to ještě nelze říci, že v tomto výkladu vyčerpávající. Stejně složitou symbolickou vazbu musíme předpokládat i u lva. I on mohl znamenat Krista, jako orel Ducha svatého, což se prolínalo v Boží trojici, stejně jako oba Antikrista a oba světskou vládu, moc, říši. Právě tato světská vláda měla jistě vliv i na oblast dynastické a státní symboliky. Jak jinak

než tímto, pro nás tak složitým způsobem, si můžeme vysvětlit např. tympanon u Panny Marie Sněžné, kde Panna Maria, korunovaná Kristem, sedí na lvu a Kristus na orlu, zatímco pravá klečící figura drží před lvem štít se lvem českým a druhá v pandánu před orlem říšskou orlici. Tedy zlo jako světská vláda a světská vláda proti zlu.

Vraťme se ovšem k heraldice, neboť nám jde především o vztah církevní a tím i obecné symboliky s heraldikou v jejích počátcích. Máme právo dávat v souvislost tyto postřehy s prvými znamením na štítech rytířů? Není to příliš odvážné? Jistě! Můžeme pouze konstatovat, že heraldické figury se nemohly objevit bez určitého významu a tento význam byl svázán s obecným pojetím. Pokusme se najít určité souvislosti v pramenech, jež nám jsou nejbližší, zastavme se u českého lva!

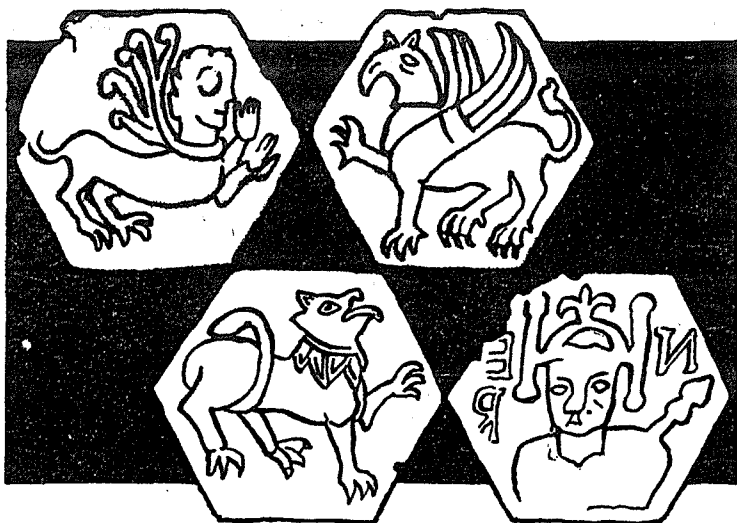

Hlavní materiál, který nám může posloužit, je materiál mincovní, neboť dochované předměty jiného druhu jsou co do počtu podstatně chudší, fragmentální a ztrácejí celistvost, kontinuitu. Na mincích prvních Přemyslovců nacházíme vedle motivů křesťanských, zpodobení svatých a panovníka i obraz ptáka, snad orla, a lva. Tento se však nevyskytuje samostatně, ale v boji s mužem, zřejmě panovníkem, jde tedy opět o

obraz symbolický, neboť český kníže se lvem jinak než symbolicky bojovat nemohl. Prvé takové vyobrazení najdeme na denáru Otty II. z přelomu 11. a 12. stol. a jemu podobné následují rychle za sebou. Někdy je lev nahrazen přemoženým bojovníkem, jako na minci Vladislava I., jinde bojuje jezdec zároveň se lvem a s drakem či pouze se lvem. Denár Soběslava I. ukazuje jezdce zabíjejícího naopak pouze draka a hned jiný jeho denár nese obraz pšího bojovníka v zápase opět se lvem a drakem. Takové výjevy se objevují dále, ale jsou obohaceny za Vladislava II. motivem biblického Samsona zabíjejícího lva a lva samotného. Není pochyby, že tyto výjevy souvisejí s předchozími. Boj rytíře se lvem, mužem nebo drakem najdeme i na mincích Bedřicha, Přemysla Otakara I. a dalších, měnící se z podoby přirozené, neheraldické, do podoby heraldické. Století 13. užívá již tohoto lva v klasickém postoji, ale i zde najdeme stopy někdejšího zápasu, jako na brakteátu Přemysla Otakara II., kde panovník drží pravou rukou meč a levou rukou nohu - pro nás již - heraldického lva.

Tyto památky ukazují, že mezi heraldikou a obecnou symbolikou byla spojitost a že heraldický lev ve svých počátcích měl přece jen složitější funkci, než jak se dodnes běžně soudí. Musím zdůraznit, že denáry s obrazem lva se chronologicky kryjí s obdobím vzniku heraldiky, do něhož spadají i jiné památky zobrazující lva jako symbol přemáhaného zla. Jsou to kouřimští lvi, kterým se připisuje tento význam, a především dlaždice z 12. stol. z baziliky sv. Vavřince na Vyšehradě, jejichž kadluby zřejmě posloužily i na několika dalších místech českého regionu. Jde o čtyři typy dlaždic s vyobrazením sfingy, gryfa, lva a císaře Nera, což udává nápis na dlaždici. Slinga a gryf jsou figury orientálního typu, které byly běžně se lvem spojovány. Pro nás závažná je však dlaždice s nápisem NERO, neboť tento panovník byl ve středověku pokládán

za Antikrista. Viktorin, biskup ptujský, o něm píše, že se Antikrist objeví v podobě Nera, jenž znovu ožije a ve změněném chování se navrátí z podsvětí. Chápeme tedy souvislost mezi lvem a Nerem, popřípadě fantastickými zvířaty, a do-slovné šlapání po těchto symbolech musíme přirovnat k ostatním výjevům pošlapání lva, o nichž jsem se zmínil.

Lev byl tedy spojován, a to ve většině případů, zcela zřetelně se zlem, byl zobrazován v kombinaci s fantastickými zvířaty, obrazem Nera i drakem, jak jsme měli možnost sledovat na předchozích popisech. S drakem byl zvláště častý, jak ukazují památky provenience západní i české, např. tympanon týnského kostela. Lev je na nich pravidelně na straně heraldicky pravé a drak na levé, což je bezpochyby věcí kurtoazie. Tato pandánnost nás může vést k hypotéze, že se lev vyvinul v umění jako symbol apokalyptické šelmy, Antikrista, a drak svatojiřského typu jako symbol ďábla, sedmihlavého draka, a to zredukováním jejich složité podoby. V každém případě zůstává skutečností, že lev raného středověku nenesl známky apotetičnosti, která se s ním začíná spojovat až v době rozkvětu heraldiky a že v těchto dobách jako atribut Krista či jinak kladnému významu ve výtvarném umění prakticky nefiguruje.

Vžijme se ale do doby, vžijme se do situace, že neseme na štítě v boji o svatou věc symbol zla, Antikrista! Toto je představa z jistě absurdní, ale absurdní pro nás, pro lidi 20. či mnohdy ještě 19. století. Musila být vždy tak absurdní pro rytíře doby, kterou stále vidíme jen zamlženými brýlemi romantismu? Musila být tak absurdní, když známe složi-

lost a spleť středověkých tézí a antitézí, když nás některé památky přímo nabádají, abychom hledali souvislost mezi heraldikou a jinými druhy umění, kde se nám jeví lev ve zcela jiném světle, než nám jej předala romantika? Vždyť víme, že křesťané vyjížděli do boje s obrazem draka na praporech, stejně jako jej nosili na ratištích, ať již jako znamení či velké zápalné pochodně. Toho draka, který se tak často vyskytuje v souvislosti se lvem a pro středověk má význam jasnější než jiné symboly. Bylo skutečně nemožné, aby člověk středověku chápal významové vazby v jiné rovině než my, nebo my naopak nedokážeme pochopit jeho myšlení, a proto používáme vlastních šablon k doplnění a vysvětlení bílých míst v mapách kulturní historie?

Na tuto otázku není jednoduchá odpověď. Shrňme-li těch několik nepatrných postřehů, o nichž jsem se zmínil, můžeme konstatovat, že se lev v období raného středověku objevuje na výtvarných památkách, tedy v projevech vlastních heraldice, jednak jako symbol evangelisty Marka ve své specifické podobě, jednak jako zosobněné zlo, případně Antikrist, a konečně v dekoracích, které se víceméně váží s těmito obrazy. Náboženství do lva vkládalo složité vztahy, které se však ne vždy daly výtvarně vyjádřit. Pro nás však zůstává podstatné, že z převážné většiny byl lev zobrazován jako přemožené či přemáhané zvíře, jako podpora, nosník či jako užitkový prvek v umění. Postupem doby, počínaje 13. stoletím, se pozvolna tento charakter mění a lev se stává čím dále tím více symbolem síly, statečnosti a ušlechtilosti, u nás i královské moci. Tato změna má svůj původ však nikoli ve změně doby ale ve změně obsahu symbolu, v jeho transformaci do jiné polohy. Původní smysl tohoto znamení se podřizoval nové funkci, spojované čím dále tím více s jeho nositelem, popřípadě zemí, státem, národem a zároveň pozbyval svůj původní význam. Takto byl lev v podstatě přehodnocen a nakonec i heraldicky restaurován, ovšem již ve své druhotné "monochromii". Na to, že docházelo v době přerodu skutečně i k výtvarnému odlišení dvou, byť mnohdy se prolínajících, významů, nás mohou upozornit nejen památky lucemburských Čech ale např. i bohatý náhrobek známého "Černého prince" z téže doby, který má pod hlavou krásného korunovaného lva, zatímco pod nohama lva úplně jiné podoby bez koruny, přičemž snaha o odlišení je zcela evidentní. Jak je tedy zřejmé, zasáhla heraldiky výrazně i do oblasti figurální symboliky a posléze zjednodušila původní středověké pojetí k obrazu novověku, který je vědecké a beze zbytku přijal.

Závěrem musím říci, že tato problematika je příliš rozsáhlá, než aby se dala vyřešit formou přednášky či článku a mou snahou skutečně nebylo něco řešit, ale spíše upozornit na jedno z míst v oblasti mnohým heraldikům stále vzdálené.

Jistě se ještě dlouhá a dlouhá léta budeme v mnohých heraldických kompendiích setkávat s tradičním výkladem symboliky lva bez sebemenší pochybnosti v jeho pravost. Tento můj článek splní úplně svůj účel, když se napříště nad takovými

řádky poněkud zamyslíme.

Stanislav Judl

Hlavní použitá literatura:

Baum, Julius: Die Malerei und Plastik des Mittelsalters ...
Potsdam 1930.

Cach, František: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry ...
Praha 1972

Denkstein, V. - Drobná, Z. - Kybalová, J.: Lapidarium Národního muzea.
Praha 1958.

Fiala, Eduard: České denáry. Praha 1895.

Gotická nástěnná malba v zemích českých I. Praha 1958.

Gurevič, Aron J.: Kategorie středověké kultury. Praha 1978.

Choc, Pavel: S mečem a štítem. Praha 1967.

Chytil, Karel: Antikrist v naukách a umění středověku a husitské
obrazné antithese. Praha 1918.

Kidson, Peter: Umění světa. Románské a gotické umění. Praha 1973.

Spunar, P. aj.: Kultura středověku. Praha 1972.

Lassus, Jean: Umění světa. Raně křesťanské a byzantské umění. Praha 1971.

Mašín, Jiří: Románská nástěnná malba v Čechách a na Moravě. Praha 1954.

Mechvátal, Bořivoj: Vyšehrad. Praha 1976.

Opitz, Josef: Sochařství v Čechách za doby Lucemburků. Praha 1935.

Pijoan, José: Dějiny umění IV. Praha 1979.

Umění středověku. Larousse, Praha 1969.

I l l u s t r a c e :

Antikrist, tapiserie v Angers.

Lvi jako nosné články v chrámu sv. Víta v Praze.

Kristus na knižní desce z doby starokřesťanské.

Máhrodek Přemysla Otakara II.

Denár Vladislava I. a vývoj lva na české minci.

Braktoéty Přemysla Otakara II.

Dlaždice z baziliky sv. Vavřince na Vyšehradě.

Obr. 1
Jan Kašpar Günther ze Sterneggu

**K typologii miniatur v erbovních
listinách 18. století**

I

Při zkoumání malířských rukou nebo malířských dílen v erbovních listinách 18. stol., které vyšly z české nebo z říšské kanceláře, se setkáváme s některými změnami oproti starší praxi.

Již při jejich zběžném srovnání si povšimneme, že se v té době vytvořil s velkou pravděpodobností kolem panovníckých kanceláří poměrně stálý okruh malířů. To by nebylo ničím novým, neboť k tomuto stavu se poměry v kancelářích přiblížily již koncem 17. stol. a některé z malířů známe dokonce jmenovitě. (1) V 18. stol. lze pozorovat značné sjednocení výtvarných schémat; malíři často vzájemně přebírali jednotlivé motivy a detaily, což ovšem velmi ztěžuje

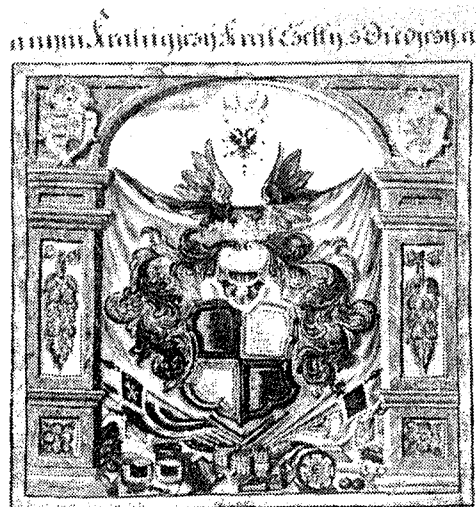
je identifikaci jednotlivých autorů.

Abychom se mohli lépe orientovat v dosud prozkoumaných erbovních listinách dříve, než se nám podaří definitivně vymezit působení určitých malířů, pokusili jsme se o typologii erbovních miniatur té doby. Vycházíme přitom ze schémat erbovních miniatur, přičemž si uvědomujeme, že tato pomocná klasifikace by mohla tím, že v některých případech může být dílo téhož autora rozděleno do více skupin, spíše ztížit definitivní cíl, k němuž chceme dojít. Z dosavadních zkušeností se však zdá, že k těmto případům by nemělo docházet často.

Veškerou produkci erbovních miniatur 18. stol. klasifikujeme do čtyř základních typů, které ovšem mají řadu variant.

- I. Erb je umístěn do architektonické kompozice.
- II. Erb je umístěn do krajiny a podložen mramorovým podkladem.
- III. Erb je umístěn volně do krajiny.
- IV. Erb je orámován ornamentálními prvky.

Vyskytují se ovšem miniatury, které nelze zařadit do žádného z uvedených typů; o nich pojednáme samostatně v závěru této studie, neboť netvoří organickou jednotku.

Fotomontáž z díla Jana Voračického z Paběnic

Obr. 2
Voračický z Paběnic

Typ I. je znám již z předchozích epoch vývoje erbovních miniatur.

Typ II. a III. se rozvinuly právě v 18. stol. a oba představují nejběžněji užívaná schemata.

Typ IV. je rovněž starší než 18. stol., ovšem užití jednotlivých ornamentálních prvků je poplatné dobové výtvárné manýře.

I. typ.

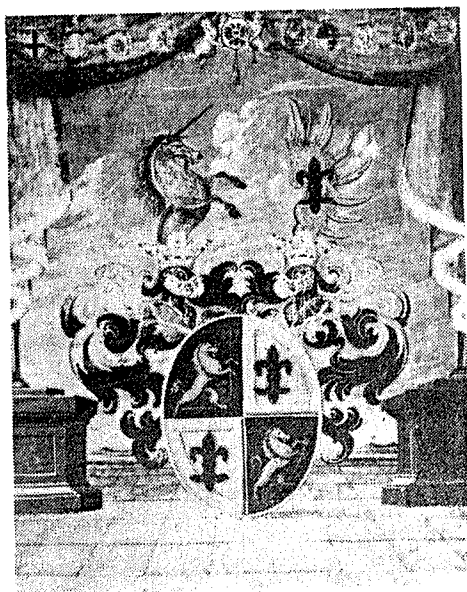
Jak již bylo řečeno, je jeho charakteristickým rysem užití architektonických prvků v kompozici. Tento typ má velmi staré kořeny, které sahají do 15. stol. Tehdy byl na miniaturách znázorňován poměrně plochý výklenek rámovaný dvěma sloupy a završený obloukem. (2) Výklenek se postupně prohluboval, místo jednoho páru sloupů se malovalo několik dvojic. Okolo poloviny 17. stol. bylo původně damaskované pozadí výklenku zaměněno za volný průhled do krajiny. (3)

V 18. stol. musíme považovat tento typ za značně konzervativní a zřetelně ustupující novým progresivním prvkům. Varianta s uzavřeným výklenkem se objevila např. na

Obr. 3
Jan Ludvík ze Žerotína-Lilgenau

miniatury listiny pro Jana Kašpara Günthera ze Sterneggu, 1700, jejímž autorem je známý J. M. Prechler.(4) (Obr.1) Miniatura je zajímavá užitím postav dvou heroldů po stranách erbu, kteří byli k erbu přidáni jako dekorace a nejsou ani uvedeni v textu listiny. Spíše do poloviny 17. stol. než do r. 1704 bychom zařadili miniaturu na listině pro Františka, Helfrieda, Vojtěcha a Leopolda Voračické z Paběnic.(5) Kompozice přitom působí dosti těžkopádným dojmem. Výklenek je zakryt draperií, nad ní je částečně vidět obloha. (Obr.2) Stejně tak suše a přímo geometricky působí architektura na miniaturě listiny pro Jana Ludvíka ze Žerotína-Lilgenau, 1740.(6) (Obr.3) Mnohem živěji působí miniatury, na nichž byla architektura omezena a potlačena ve prospěch volné krajiny. Na miniaturě pro bratry Maxe Ignáce a Vojtěcha Josefa Kleinmayera, 1703, je erb postaven mezi dva robustní sokly a teprve na nich stojí dva sloupky ztrácející se zcela v draperiích. (Obr.4) V průhledu se nad poměrně plochou krajinou zvedá vysoká obloha.(7) Velmi podobně je komponována miniatura v listině z r. 1702 pro Jana Františka Karvátá.(8) Na miniaturě v listině pro Mikuláše Vojtěcha Schlögla z

Obr. 4
Kleinmayer

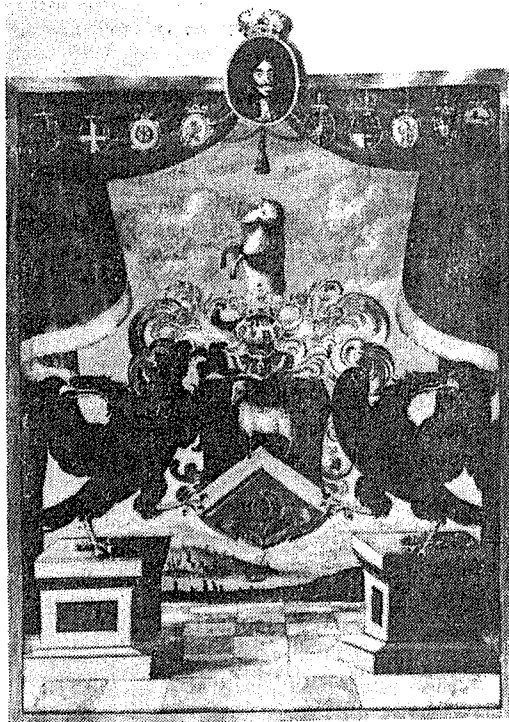
Rosenfeldu z r. 1702 jsou patrné jen oba sokly, pozadí je zcela zakryto draperiemi a doplněno medailony s portréty Leopolda I. a Josefa I.(9)

Posledně jmenovaná miniatura tvoří vlastně předstupeň k další vývojové variantě. V ní zůstaly v miniaturě z celé architektury pouze sokly po stranách erbu, které slouží jako podstavce pro štítonoše nebo alegorické postavy. Toto uspořádání najdeme již v r. 1696 na miniaturě listiny pro Jindřicha Arnošta z Lettigu; i jejím autorem byl J. M. Prechler.(10) V r. 1701 ji najdeme na miniaturě listiny pro Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic.(11) Pod erbem je krajina s vodním tokem a s bujnou vegetací. (Obr.5) Na miniaturě v listině pro Burkharda Linkera z r.1702 namaloval její tvůrce krajinu, jejímž středem protéká řeka, na níž spatřujeme několik lodí. Výhled je zakončen vysokými horami a na březích rozeznáme i dva hrady.(12) (Obr.6) Pro dosud zmiňované varianty I. typu bylo společné, že architektonické prvky byly na nich v zásadě osově souměrné podle podélné osy malby.

Nesouměrnou architekturu najdeme např. v listině z r. 1740 pro Benedikta Locellu.(13) (Obr.7) Romantické prvky rozvalin ožívají v miniaturě listiny z r. 1779 pro Josefa a Gabriela Javorské z Javory-Bobronicz.(14) (Obr.8) Zcela atypická je kompozice miniatury na listině pro Daniela Josefa Krische z r. 1700.(15) Z její neumělé kresby usuzujeme, že se zde nejedná o nějakou výjimečnost ale spíše o neznalost malíře, který zřejmě nebyl obeznámen s běžnou produkcí erbovních miniatur své doby. (Obr.9)

Obr. 5
Vratislav z Mitrovic

Obr. 6
Burkhard Linker z Lützenwiku

Závěrem můžeme konstatovat, že i chronologie uvedených miniatur, z nichž jen malá část vznikla po r. 1710, napovídá tomu, že námi vymezený typ I. byl v 18. stol. již na znatelném ústupu. Naznačená vývojová tendence postupného omezování architektonických prvků se sice nedá přesně chronologicky doložit, ale kolísání mezi jednotlivými variantami probíhalo v několika málo letech.

Tomáš Krejčík

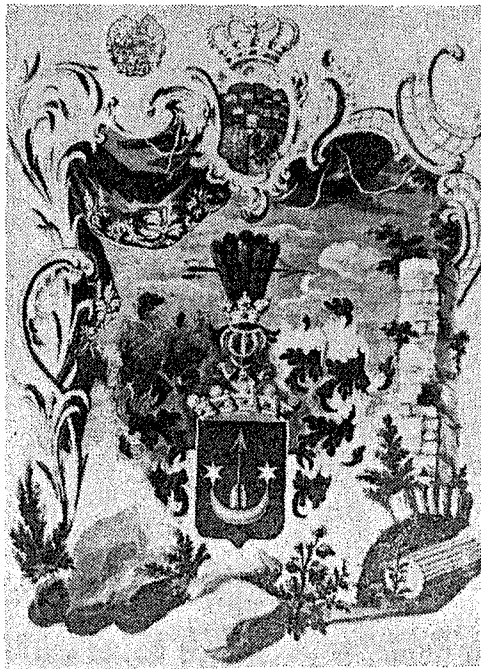
Obr. 7
Benedikt Locelli

Poznámky:

- (1) Krejčík, Tomáš: K soupisu malířů erbovních listin I.
In: Heraldická ročenka, 1978, s. 49-50.
- (2) Např. erbovní listina pro Jindřichův Hradec z 25. září 1483,
reprodukce viz Zvolský, František: Znaky českých měst. Brno 1949,
příloha k č. 108.
- (3) Např. erbovní listina pro Kutnou Horu z 5. srpna 1648, reprodukce

tamtéž, příloha k č. 54 (zde chybí oblouk).
Úmyslně cituji pro názornost příklady listin, jejichž reprodukce jsou snadno dostupné.

- (4) Státní ústřední archiv v Praze, Parisova sbírka, sub dato.
K Prechlerovi viz Krejčík, Tomáš: K malířskému dílu Jana M. Prechlera. In: Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze, 1977, 5. řada, s.176. - Týž: Ke studiu erbovních listin. In: Sborník příspěvků z I. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava, b.r. /1981/, s.38-40.
- (5) Státní ústřední archiv v Praze, Česká dvorská kancelář, listina č. 283 z 21. srpna 1704.
- (6) Státní oblastní archiv v Opavě, pracoviště Olomouc, Rodový archiv Žerotínů - Bludov, inv.č. 40. 24. února 1740.
- (7) Archiv města Bratislavy, zemanské listiny. Viz Faust, Ovidius: Archiv města Bratislavy 1. Súpis erbových listin zemianskych. Bratislava, b.l., s.5, č.12. 1. září 1703.

Obr. 8
Javorský z Javory-Bobronicz

- (8) Státní oblastní archiv v Opavě, Stavovský archiv, inv.č. 767. 9. listopadu 1702.
- (9) Státní ústřední archiv v Praze, Česká dvorská kancelář, listina č. 282. 27. března 1702.
- (10) Archiv města Bratislavy, zemanské listiny. Viz Faust, l.c., s.8, č. 18. 28. prosince 1696.
Miniatura je reprodukována v mém článku ve Sborníku příspěvků, obr. 6 (viz pozn. 4 zde).
- (11) Státní oblastní archiv v Třeboni, Rodový archiv Vratislavů z Mítrovic, inv.č. 29. 12. března 1701.
- (12) Státní oblastní archiv v Třeboni, Rodový archiv Linkařů z Lützenwicu, inv.č. 17. 30. června 1702.
- (13) Státní ústřední archiv v Praze, Rodový archiv Locellů, inv.č. 5. 20. října 1740.
- (14) Archiv města Bratislavy, zemanské listiny. Viz Faust, l.c., s.80, č. 163. 9. listopadu 1779.
- (15) Státní oblastní archiv v Brně, G 14, Sbírká diplomů, inv.č. 5.

Obr. 9
Daniel Josef Kriech

Samuel Martinus z Dražova

O nobilitacích Čechů v cizině nemáme dosud ani přibližnou představu. Je proro jistě vítanou každá zpráva tohoto druhu, neboť může jít o materiál buď zcela neznámý nebo ne vždy přesně interpretovaný. K jistě vzácným a skutečně ojedinelým patří i erbovní list známého luteránského kazatele Samuela Martinia z Dražova vydaný velkým heroldem Anglie.

Samuel Martinus se narodil 31. ledna 1593 v Hořovicích jako syn kazatele Petra Martinia (cca 1556 - 26.11.1636) a Anny, dcery Mikuláše Fradelia. Školní vzdělání získal v Žatci a v Lounech. Poté studoval na pražské univerzitě. Již jako student byl rektorem školy ve Vodňanech a od r. 1613 pomocníkem faráře u sv. Michala. Univerzitní studia dokončil v r. 1614, 6. března se stal bakalářem a 26. září mistrem. Krátce potom byl ordinován v Praze na kněze. Působil zprvu jako kaplan u sv. Mikuláše na Malé Straně a od r. 1615 se stal církevním správcem v Litni u Berouna. Za zdejšího pobytu se také poprvé oženil s Rozinou, dcerou Adama st. Hippia Vodňanského. Roku 1617 se vrátil do Prahy, stal se farářem u sv. Haštala a o dvě léta později i přísedícím konsistoře. V prosinci r. 1621 byl vypovězen z Prahy; odešel nejprve do Altenburku a později do Vitenberku. Pro jazykové potíže upustil od dráhy kazatele a věnoval se studiu lékařství. Navštívil řadu univerzit, procestoval severní Německo a dostal se do Mizezemí, kde se stal v r. 1624 vychovatelem synů Pavla Kaplíře ze Sulevic, s nimiž kromě Mizezemí procestoval Anglii, kde byl povýšen do šlechtického stavu, Francii, Savojsko a pobyl delší čas v Ženevě. Potom cestoval, tentokrát již ve službách Jindřicha Matyáše hr. Thurna, po celé západní Evropě. V r. 1628 se stal duchovním českých exulantů v Perně, kde si zřídil i vlastní tiskárnu. Za saského vpádu do Čech v r. 1631 se vrátil do Prahy, kde se stal farářem v Týně a administrátorem konsistoře. Po návratu do Perny pokračoval v literární činnosti, zejména v ostrých polemikách s českými bratry, zvláště s Komenským. Psal latinsky a česky. Zemřel dne 7. února 1639 v Perně.

Text erbovního listu uvádím v plném znění podle originálu, který je v soukromém držení; český překlad laskavě zpracoval Dr. Karel Bednařík.

Karel Bednařík

Universis et singulis, cuiuscunq Locis, Status, Gradus, Ordinis et Conditionis, ad quos praesentes pervenerint, Gvilielmus Segar, Eqves auratus, alias Garterus dictus, Principalis Rex armorum Regni Angliae. Salutem in Domino sempiternam. Cum omnium omnino sit, veritatem et honestatem tueri, et testimonium virtutis cuilibet bono perhibere, tum mea imprimis interest, qvi Rex Armorum florentissimi Regni Angliae sum juratus et Regia Autoritate sub magno Angliae sigillo munitus, ut Genealogias Nobilium Virorum atq; virtute praeclarorum, una cum armis sive clypeis gentilitiis, ac signis /tam subditis qvam exteris/ in Officio Armorum fideliter

conservem, eorum dignitatibus, honoribus, praeminentiis, quoties rogatus fuerim, attestare. Ego itaq; praedictus Rex Armorum notum testatumq; facio, non ita pridem venisse in Angliam, Samuelem Martinium, Theologum et Historicum Practicum, Philosophiae Magistrum, gente Bohemum, Petri Martinii, Bohemi, viri de Republica Ecclesiastica optime meriti filium, qvi solida eruditione, singulari virtute, et magna cum laude, et tot per Orbis partes, Academiis, Aulas, urbes, peregrinationibus comparata experientia, se ipsum ita brevi declaravit, ut plurimis amabilis omnibus desideratus, atq; honoratus semper haberetur. Monstravit siquidem et vitae hactenus cum laude transactae laudabilia documenta, Regum scilicet et Principum honorificas commendationes, et Academiarum, nec non Virorum magnorum solennia testimonia. Postremo rogatus exposuit etiam non paucos libros in materia multiformi typis publicis, bono publico iam pridem a se vulgatos; aliquos, ut volumen Historiae Bohemicae magnis sudoribus et lucubrationibus conscriptum, fulgandas. Haec omnia, ut et alia multa, in Viro praeclaro notatu digna, cum considerassem, magnorum Virorum etiam compellationibus et acclamationibus modus atq; stimulatus essem, constitui merita, Autoritate praedicta, Arma Nobilitatis legitimae, atq; insigniae Praeminentiae debita in praedictum Samuelem Martinium et omnes eius posteros conferre, atq; ita Nomini eius immortalitatem extruendo, Famam, Dignitatem et Honorem virtute laudabili partum condecorare; Scilicet in Scuto rubro, Leonem argenteum dormientem, seu cubantem, Sagitta vulneratum, in altera parte scuti, plantie alba et nigra remanente, et supra Galeam apertam, et tortile suis coloribus distinctum, inter duas proboscites Elephantaeas rubro et nigro colore variatas, Gladium per medium auream Coronam, in ipsa Galea stantem, sicut latius in margine depinguntur. Juste etiam poterit gaudere denominatione et titulo solenni de Dražowa: Est vero Dražowa mons in Regno Bohemiae famosus, ad cuius radices ille Horzowicii in urbe Rziczaniensis feliciter prognatus est: Quae omnia Arma et Christam Ego praefatus Garterus, do, concedo, confirmo et assigno praedicto Samueli Martinio et ejus omnibus legitimis posteris, imprimis vero Adamo et Oseae, germanis fratribus Martinii, ex honestissimo atq; legitimo matrimonio cum Rosina Hippiana, faemina de claris Parentibus prognata, et singularibus virtutibus ornata, a dicto Samuele prognatis, ad utendum, gerendum et ferendum in Clypeis, Vexillis, Armatura, Sigillis, Aedificiis et Monumentis, aut alia quacunq; ratione, omnibus temporibus et locis singulis, prout sibi et illis libitum aut placitum fuerit, sine cuiuspiam impedimento, juxta ius faeciale. In cuius rei testimonium Ego praedictus Garterus huic praesenti scripto manum meam propriam apposui, et Sigillum officii mei affixi. Datum Londini XXI. die Maj. Anno regni Domini nostri Caroli, DEI gratia, Magnae Britanniae, Franciae et Hiberniae Regis, Fidei Defensoris etc. secundo 1626.

L. s.

Gvil. Segar Garterus. m. p.

Všem i jednotlivcům jakéhokoli místa, stavu, stupně, řádu a postavení, ke kterým tento list dojde, Vilém Segar, zlatem ozdobený rytíř, jinak řečený Garter přední herold Anglického království. Věčný pozdrav v Pánu. Ačkoliv je povinností všech vůbec stříci pravdu a čest a každému dobrému člověku vydávat svědectví o ctnosti, tak mně, který jsem přísežným heroldem nejvíce vzkvétajícího Anglického království a jsem opatřen královskou mocí pod velkou anglickou pečeti, abych choval věrně v herold-

ském úřadě rodokmeny urozených a statečností přeslavných mužů společně s rodovými znaky nebo štíty a znameními, jak poddanými, tak cizími a podal, kdykoliv budu požádán, svědectví pro jejich důstojnost, pocty a přednosti. A tak já, svrchuřečený herold, vysvědčuji, že tak nedávno přišel do Anglie Samuel Martinus, bohoslovec a praktický historik, mistr filosofie, rodem Čech, syn Petra Martinia, Čecha, muže nejlépe zasloužilého o církev, který se tak záhy osvědčil opravdovou učeností, jedinečnou ctností a velkou chválou a zkušeností, získanou tolika cestami po světadílech, akademích, dvorech a městech, že je pokládán stále za hodného lásky více lidmi a že všichni po něm touží a že si ho váží. Ještěže totiž ukázal chvalitebné doklady svého dosud chvalihodného života, totiž čestná doporučení králů a knížat a slavná vysvědčení akademií a velkých mužů, posléze na požádání vložil, že již také prve vydal tiskem mnoho knih s rozmanitou látkou, některé jako svazek českých dějin sepsaný s velkým úsilím a bděním, skvělé. Když jsem toto vše, jakož i jiné mnohé hodné na tomto muži zaznamenání rozvážil, také na malování a výzvy, rozhodl jsem se udělit po zásluze ze zmíněné moci jmenovanému Samuelu Martinovi a všem jeho potomkům znak zákonitě urozenosti a znamení povinné výtečnosti a tak zbudování nesmrtelnosti jeho jménu a tak ozdobit pověst, důstojnost a čest zrozenou z chvalitebné ctnosti, totiž na červeném štítě stříbrného lva spícího nebo ležícího, zraněného šípem; při čemž zůstává na druhé straně štítu bílá a černá pláň; a nad tím otevřený helm a točenice rozlišená svými barvami, mezi dvěma sloními choboty rozlišenými červenou a černou barvou meč stojící na samém helmu a procházející zlatou korunou, jak to šířeji na okraji je vymalováno. Spravedlivě se také bude moci těšit z pojmenování a slavnostního titulu z Dražova; Dražova jest vsutku proslulá hora v Českém království, na jejímž úpatí se šťastně narodil v Říčanově městě Rořovicích. A veškeren tento erb a klenot já, vpředu řečený Garterus, dávám, postupuji, potvrzuji a uděluji zmíněnému Samuelu Martinovi a všem jeho zákonným potomkům, především však Adamovi a Oseašovi, vlastním bratrům Martinům z počestného a zákonného manželství s Rosinou Kippiovou, ženou zrozenou ze slavných rodičů a ozdobenou jedinečnými ctnostmi, zplozeným řečeným Samuelem, aby jej užívali, nosili a měli na štítech, korouhvích, zbroji, pečetích, stavbách a náhrobcích, nebo z jakéhokoliv jiného důvodu pro všechny časy a na jednotlivých místech, jak se jim zlíbí a zalíbí bez kohokoliv překážky podle heroldského práva. Na svědectví toho jsem já, vpředu řečený Garter, tento list vlastnoručně podepsal a přitiskl pečet svého úřadu. Dáno v Londýně dne 21. května druhého roku království našeho pána Karla, z Boží milosti krále Velké Británie, Francie a Irska, obrátce víry atd. 1626.

L. s.

Vilém Segar Garter. v. r.

Poznámka redakce:

Podrobnější údaje o originálu erbovního listu ani o jeho uložení neuvádíme, neboť majitel si nepřeje být jmenován.

Náhrobník s převráceným erbem v kostele arnoštovickém

V mnoha případech zjišťujeme studiem náhrobníků nebo jiných funerálních objektů s heraldickými motivy poznatky, které dotvářejí naši představu o zvycích doby, zejména pak o skutečnostech souvisejících se samotným pohřebním kultem. Vlastní užití erbů na náhrobnících erbovních nositelů je téměř pravidlem, vykazuje ovšem občasné odchylky proti ustáleným schémátům.

Specifikem je uplatnění erbu na náhrobnících posledních členů, jimiž určitý rod vymřel. Pohřebním kultem vyhasínajících rodin se zabýval již Martin Kolář (1), který uvádí tři typy příslušných náhrobních kamenů:

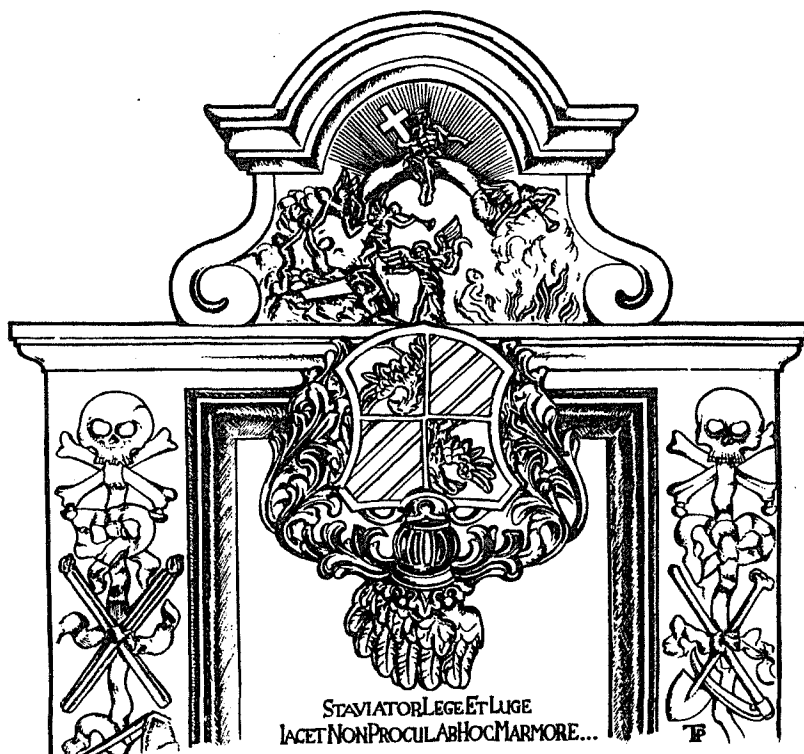
- s erbem v normálním postavení
- s erbem převráceným
- bez erbu.

Frekvence těchto typů nebyla zřejmě paritní, i v těchto případech převažuje uplatnění erbu v běžném vzpřímeném postavení. Přesto však můžeme i na poměrně malém teritoriu, jaké představuje Podblanicko, najít všechny zmíněné typy náhrobníků posledních potomků šlechtické rodiny.

Do čelní zdi farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Louňovicích pod Bláníkem byl druhotně - již v tomto století - zasazen náhrobní kámen Oldřicha Sezimy Karla Skuhrovského ze Skuhrova, dříve umístěný v předsíni kostela, kde býval poslední Skuhrovský z křesťanské pokory pochován - mimo vlastní kostel, pod kamenem bez rodového erbu (2) a jména, s nápisem "LÉTA PÁNĚ 1652 DNE 31. AUGUSTI ZEMŘEL A TUTO LEŽÍ HRÁŠNÝ ČLOVĚK. MODLETE SE ZA JEHO DUŠI." Pod textem spatřujeme pouze monogram IHS. Kajícnost Oldřicha Skuhrovského je možno vysvětlit jeho pohnutými životními osudy. Zúčastnil se v letech 1618-1620 odboje protestantských stavů a v r. 1623 byl nad ním konfiskační komisi vynesena rozsudek, který učinil z jeho zboží statky manské, bez nároků pozůstalých na případné dědictví. Ještě za života Skuhrovského byly však statky v r. 1635, na přímluvu mocných katolických pánů Lobkowicze a Liechtensteina, z manství propuštěny, takže je po něm právoplatně zdědila jeho sestra Ludmila Magdaléna, provdaná za svob. pána Karla Adama Lva z Říčan a na Odlochovicích. (3)

Popsaný případ se jistě vymyká běžné praxi, vždyť funerální plastika bývála jedním z nejvýznamnějších prostředků, jak mohla aristokracie dát najevo "pýchu urozenosti".

Nejčastějším způsobem umístění erbu na náhrobnících posledního člena rodu bylo postavení vzpřímené. V podblanické oblasti je spatřujeme např. na náhrobním kameni Kuneše Vidláka Radimského ze Slavkova a na Neustupově, který zemřel dne 29. dubna 1563 a byl pohřben ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Neustupově. Primitivně tesaný a dosti sešlapaný žulový náhrobník je v horní části vyplněn nápisem, který v části dolní pokračuje jako opis rámujiící zpodobení Vidlákovy erbu, tj. polcený štít renesan-

saněního utváření, nad nímž je umístěna kolčí přilbice s bohatými přikryvadly a přímo - bez točenice či koruny - vyrůstající klenot buvolích rohů.(4)

Podobných případů náhrobníků vymírajících rodů by bylo možno uvést řadu. Mnohem zajímavější však je užití erbu v postavení převráceném, které ovšem nebylo vyhrazeno pouze pro náhrobníky, také na korouhvích a na pohřebních štítech byly erby při funerálních obřadech zobrazeny hlavou dolů. Činí se o tom zmínka mimo jiné v souvislosti s pohřbem Jana Jeníka rytíře z Bratřic v r. 1845.(5)

Výskyt převráceného erbu na náhrobním kameni nebyl asi nikdy příliš hojný a nemilosrdný zub času pohlcuje další z nemnoha dochovaných artefaktů. Tak např. Kolář (6) uvádí šest takových případů, z nichž jsou dnes již nejméně tři nezvěstné.

Náhrobníky Adama Řepy z Neveklova (+1573), který býval v kostele neveklovském, Františka Salávy z Lípy (+1741) z kostela sv. Jakuba v Brně a hřbitovní pomník Františka Astfelda z Vydří (+1829) na Olšanských hřbitovech v Praze dnes, po 80 letech od Sedláčkova vydání Kolářovy Heraldiky, nenačázíme. Navíc ovšem, proti soupisu Kolářovu, je možno připočítat náhrobník pražského arcibiskupa Václava Leopolda Chlumčanského rytíře z Přestavík a Chlumčan (+1830), který se nalézá v arcibiskupské kapli svatovítského chrámu na Pražském hradě. Odznaky církevního hodnostáře jsou zde umístěny nad nápisovou deskou, převrácený rodový erb posledního potomka starožitného rodu pod ní.

Z nepatrného počtu dochovaných náhrobních kamenů s převráceným erbem vyplývá vzácnost a jedinečnost překrásně zachovalého náhrobníku z Podblanicka, který náleží Františku Karlu Peceliovu z Adlersheimu a nachází se na severní stěně lodi farního kostela sv. Šimona a Judy v Arnoštovicích nedaleko Votic.

Zakladatelem rodu Peceliů z Adlersheimu byl syn chabarovického měšťana Ondřeje Petzelta (+1639). Adam, který byl do říšského rytířského stavu povýšen dne 6. března 1632 (7) a potvrzení rytířství pro českou korunu dosáhl dne 7. ledna 1645.(8) Při nobilitaci Adamově bylo zřejmě latinizováno jeho příjmení a přidán predikát z Adlersheimu. Novošlechtic Adam Pecelius byl nejen císařským radou, sekretářem české dvorské kanceláře a v letech 1647-1662 místokomorníkem Království českého, tedy jedním ze soudců menšího zemského soudu, nýbrž i vlastníkem tvrze a panství Křemýže a pusté tvrze Ohniče v dolním Poohří, tehdejším kraji Litoměřickém.(9)

Také syn Adamův, Jan Jakub Pecelius z Adlersheimu (10), zastával úřad císařského rady a úředníka české královny při zemských deskách. Peceliové však nevytvořili pevnou rodovou doménu na pozemkovém majetku; již r. 1669 Jan Jakub prodává dědictví po otci v kraji Litoměřickém a později se zakupuje v kraji Bechyňském, kde v letech 1692-1696 vlastní Pluhův Ždár na Jindřichohradecku.(11)

Nejvyšších počtů a největšího majetku dosáhl poslední člen rodu, František Karel Pecelius z Adlersheimu, nejstarší syn výše zmíněného Jana Jakuba. Tak po r. 1705 byl radou

komorního a dvorského soudu a úředníkem české královny při zemských deskách, později po r. 1721 byl místokomorníkem Království českého. R. 1716 zakoupil Petrovice a Oploty u Prahy, r. 1724 Smilkov s Arnoštovicemi a r. 1731 přikoupil nedaleké Heřmaničky. O zámožnosti Peceliův svědčí skutečnost, že na jeho náklady došlo k opravám kostelů v Červeném Újezdě a v Arnoštovicích, kde byla tehdy k starému gotickému kostelu přistavěna věž, dodnes vévodící širokému okolí. (12) Ostatně také náhrobník Peceliův svou uměleckou úrovní svědčí o vděku dědiců a jejich zámožném postavení. Po smrti Františka Karla Pecelia zdědil jeho majetek nezletilý synovec Jan Jindřich svob. pán z Bissingen, za něhož správu panství vedl otec, Karel svob. pán z Bissingen. (13)

Náhrobník v kostele arnoštovickém, pořízený z červeného mramoru, je hodnotnou ukázkou vrcholné barokní funerální plasty. Jeho jádrem je nápisová deska, do níž shora proniká erb v převrácené poloze, dotýkající se patou štítu hlavní římsy. Nad ní se nachází reliéf s motivem Posledního soudu, zarámovaný volutami po stranách a půlkruhové vzepjatou římsou nahoře. Po stranách nápisové desky spatřujeme atributy smrti – lebky a zkřížené hnaty, pod nimiž se prostírají ornamentálně rozestřené stuhly a symboly pomíjivosti pozemského života. Náhrobník Peceliův zakrývá vstup do scho-diště v síle zdi, po němž se vystupovalo na panskou emporu; vlastní hrobka se nachází nedaleko odtud v podlaze kostela.

Latinský nápis na náhrobníku, psaný v duchu barokního citění květnatým slohem, v českém překladu zní: "Zastav se, poutníče, čti a truchli! Leží nedaleko tohoto mramoru urozený pán František Karel Peceli z Adlersheimu, pán na Smilkově a Petrovích. Dvůr císařský radu, soud komorní a lenný i menší zemský velkého předsedícího ztratil, Čechy ve-zasloužilého místokomorníka, vznešená rodina poslední svého kmene světlo; 10. prosince roku 1734 zemřel stár 66 let. Odejdi, poutníku, a přej štěstí září svatých se skvějícímu, aneb aby se skvěl, se modli." (14)

Znak Peceliův z Adlersheimu se popisuje takto: Štít čtvercý; 1. a 4. pole zlaté s polovicí černého orla, vyrůstajícího z políci čáry, 2. a 3. pole stříbrné se dvěma červenými šikmými břevny. Přikryvadla vpravo červeno-stříbrná, vlevo černo-zlatá, klenotem složená orlí křídla, zlato-černé a červeno-stříbrné dělená. (15)

Jako u mnoha jiných rodů vykazuje erb Peceliův na jednotlivých vyobrazeních drobné odchylky proti udělené podobě. Tak např. na náhrobníku arnoštovickém, prohlédneme-li si jej důkladně, spatřujeme, že 2. a 3. pole je vlastně pětkrát poříkem děleno. Tato praxe byla ovšem ve starším období běžná; s výjimkou pedantického 19. stol. si staří heraldici nelámali hlavu nad problémem, zda je štít pětkrát dělen, či jsou-li na něm dvě břevna, důležité bylo, že se na něm spatřují "štrychy" vedené od levého horního k pravému spodnímu okraji štítu.

Navíc nutno konstatovat, že se mýlil August Sedláček, když na s. 561 Českomoravské heraldiky uvedl, že nacházíme "vyobrazení erbu na náhrobku v Arnoštovicích, ale tu je jiný

klenot, totiž 6 per". Autor patrně náhrobník neznal z autopsie, nýbrž jen zprostředkovaně, protože na dokonale zachovalém náhrobním kameni jsou zcela nepochybně patrná dvě složená orlí křídla vynikající z koruny, jež je posazena na turnajskou příbici, postavenou na štítu v poloze en face.

Znak Peceliův z Adlersheimu nacházíme v arnoštovickém kostele ještě dvakrát, a to zvenčí na věži, kde je do fasády zasazena značně zvětřalá kamenná deska s plasticky vystupujícím znakem, na němž ovšem nelze detaily řádně rozpoznat, dále pak v okenní vitráži, pořízené okolo r. 1892 nákladem Ing. E. Fialy, který pro patrona kostela, známého Augusta Doerra, prováděl jeho opravu. Vitráž je vyplněna štíty se znaky bývalých držitelů smilkovského panství, mezi nimiž je také štít Peceliův; bohužel opět chybně pojednaný, tentokrát ve 2. a 3. stříbrném poli spatřujeme po třech červených šikmých břevnech.

Zbývá tedy dodat, že arnoštovický náhrobník posledního Pecelia z Adlersheimu je cenným dokladem barokní funerální plasty, dokumentující specifické uplatnění heraldiky při pohřebních příležitostech.

Mojmír Chromý
František Kučera

Poznámky:

- (1) Kolář, M. – Sedláček, A.: Českomoravská heraldika I. Praha 1902, s. 128-134.
- (2) Erb Skuhrovských ze Skuhrova uvádí Král v Heraldice na s. 287: Na černém štítě stříbrné břevno, klenot opakuje štítovou figuru na křídle. Sedláček v Českomoravské heraldice II na s. 221 uvádí tytéž tinktury, ovšem s odvoláním na Kolářovo zjištění z tzv. Vídeňského rukopisu v převráceném smyslu, tj. na stříbrném štítě černé břevno.
- (3) Radoměřský, Pavel: Blaník a Louňovice pod Blánkem. Historicko-archeologický přehled. Benešov u Prahy 1966, s. 24.
- (4) Tinkture štítu uvádí literatura shodně jako zlatou a červenou, totéž na přikryvadlech; klenot uvádí Král v Heraldice na s. 259 jako rohy černé; Sedláček v Českomoravské heraldice II na s. 222 jako červené.
- (5) Kučík, Alois: Jan Jeník rytíř z Bratřic. Praha 1948, s. 24.
- (6) viz pozn. (1)
- (7) Sedláček, A.: Českomoravská heraldika II. Praha 1925, s. 560.
- (8) Saalb. 55, f. 577.
- (9) Sedláček, A.: Hrad, XIV, s. 209.

- (10) Rodové vztahy viz Státní ústřední archiv v Praze, Genealogická sbírka Dobrzenského.
- (11) Sedláček, A.: Hradý, IV, s. 337.
- (12) Podlaha, Ant.: Posvátná místa Království českého VI.-Vikariát votický. Praha 1912, s.100.
- (13) Sedláček, A.: Hradý, XV, s. 294.
- (14) Vlasák, A. N.: Bibliotéka místních dějepiscův. Okres Votický. Praha 1873.
- (15) Rukopis Archivu českých stavů - SÚA-AČS - MS 7.

Původ erbu pánů z Deblína

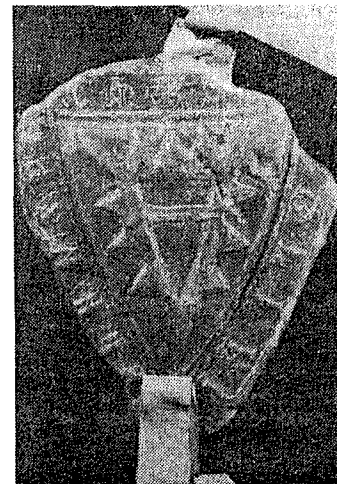
Mezi heraldickými projevy nejstaršího období na Moravě výrazně vybočuje z obvyklých štitových znamení erb rodiny nazývané obyčejně pány z Deblína a dalších dvou rodin s nimi údajně spřízněných. Samotná znaková figura vyvolala při popisu v dosavadní literatuře jisté rozpaky. Král ji popsal jako břevno ve štítě s pilovitými okraji, Sedláček píše o břevně a okrajích se zubovitou ozdobou, či štítě ve štítě s vnitřním břevnem a čokkovanými okraji. Pilnáček se jejímu popisu raději vyhnul a Novotný označuje štít jako záhadný (1), i když uvádí německý název "Nesselblatt". Tento termín je užíván v německé heraldické terminologii pro figuru odvozenou nesporně z pilovitého lemu štítu, ale jeho doslovný překlad - kopřivový list - působil v našem prostředí zjevné nepochopení již na konci 16. století. (2) Je tedy zřejmé, že se jedná o erbovní figuru cizího původu, jejíž výskyt v časně moravské heraldice není náhodný.

Ve sfragistickém materiálu ji lze poprvé doložit, jak jsem již dříve konstatoval (3), na elekční pečeti biskupa Bruna ze Schaumburgu v letech 1245-1247. Je však třeba říci, že Schaumburgové užívají v této době čistý Nesselblatt, kdežto erb pánů z Deblína je doplněn ve středu štítkem s úzkým břevnem. Podbnost erbů je však zcela markantní. (4)

Zprávy o rodu jeho nositelů jsou více než kusé. Jednotlivé příslušníky, přestože zastávali důležité zemské úřady, můžeme sledovat pouze po tři čtvrtiny století v torzovitě dochovaném listinném materiálu. Prvým z nich je Ratibor z Deblína připomínaný poprvé roku 1234, kdy obdržel od markraběte Přemysla část stříbrných dolů u stejnojmenné obce a jeho jméno se vyskytuje ještě ve 40. letech. (5) Vedle synů Artleba a Jana víme pouze nepřímo o dceři neznámého jména, jejíž syn Mutina je doložen k roku 1261. (6) Jan (Jenec) z Deblína vystupuje v listinách v ob-

dobí 1234-1271 a v letech 1256-1266 je purkrabím na Hradci u Opavy. (7) Manželka Vojslava se připomíná již jako vdova mezi léty 1287-1309. (8) Z dětí pak známe pouze dvě dcery, Atku, převorku kláštera sv. Kateřiny v Olomouci /1287/ a Gertrudu, provdanou za Dimetra z Lomnice /1294/. Artleb (Hartleb), vystupující v letech 1233-1292 zprvu jako podčeší, od r. 1240 do r. 1286 jako purkrabí brněnský a v letech 1278-1283 jako purkrabí na Bítově (9), je v listinách zpočátku psán jako syn Ratiborův, záhy však pouze jménem s označením úřadu. V r. 1262 se píše jednou z Deblína a dále výlučně s predikátem de Dubna. (10) Mrtev byl již v r. 1294 a s manželkou Budislavou (11) zanechal syny Artleba a Vítku a dceru Zdeslavu, provdanou za Markvarta ze Slatiny. (12) Artleb mladší, připomínaný v letech 1278-1294, zdědil Dubno, po němž se většinou psal. (13) Vítek, doložený v letech 1292-1322, držel krom několika menších vesnic především Loučku, podle které zvolil i svůj přídomek. (14) Jím stopa v pramenech končí. Z uvedeného přehledu je zřejmé, že jednotlivci, jejichž rodová souvislost je na základě svědectví listin nepochybná, neužívali ustáleného predikátu, a ten, pokud se vůbec vyskytuje, je odrazem skutečné majetkové držby.

V otázce erbu jsme odkázáni výlučně na sfragistické doklady. Pečetí začali příslušníci rodiny užívat patrně v 70. letech 13. stol., neboť v předešlém období jsou v listinách často uváděni mezi svědky, ale nenacházíme jakoukoliv zmínku o zpečetění.

Obr. 1

Nejstarší dochovanou pečeť jsem zjistil na listině pro žďárský klášter ze dne 21. ledna 1278. (15) Štitová pečeť z přirozeného vosku je v horní části poněkud poškozena, ale pečetní pole, oddělené od opisu jemným provazcem, je úplné. Ve středu je vyplněno štítkem s úzkým břevnem v horní části a po okrajích lemováno negativním pilovitým lemem. Takto vzniklá pozitivní výseč vytváří již zmíněnou figuru nazývanou obvykle Nesselblatt. Unciální opis je dnes dochovaný pouze zčásti + S... TLIBI .. PhANSPE.Ch. (16) Jiný typář blízký dále popsané pečeti Artleba mladšího je na dvou listinách z r. 1281 a r. 1294 jím pečetí Artleb mladší, když s bratrem Vítkem dosvědčuje odkaz otcův klášteru na Velehradě. Podle popisu Šebánkova lze opis doplnit takto: + S. HARTLIBI DE PHANSPE-RCh. (17)

Obr. 2

Podstatně propracovanější je typář Artleba mladšího, v otisku doložený k r. 1278. Kulatá pečeť z přirozeného vosku po krajích poškozená nese v pečetním poli vymezeném perlovcem kosmo nakloněný štít se znamením otcovým. Pouze břevno uvnitř středového štítu je mírně sníženo k levé straně. Na štít je vsazena hrncová přilba obrácená vpravo a v klenotu vertikálně komponované křídlo s třemi zuby jako částí ústřední štítové figury. Chybí pokryvadla, pouze na zadním okraji přilby splývají dvě krátké stuhy, které lze považovat za řemeny. Plocha pečetního pole je vyplněna motivem jetelových trojlístů. Okraj pečeti je do té míry defektní, že opis přejímám z popisu Šebánkova: + S. IV /VENIS HARTLIBI DE PHA/ NSBERCh .(18) Stejný erb s drobnými odchylkami v provedení je doložen i na pečetích Vítka z Loučky dochovaných z r. 1317, kde rovněž nacházíme dva různé typáře. (19) Opis je v obou případech shodný: + S. WITCONIS DE DVBNÁ ++ Všechny dosud zjištěné doklady erbu se shodují v onom zvláštním typu pilovitého lemu štítu vytvářejícím Nesselblatt. Ten se však ve své původní podobě vyskytuje pouze u hrabat ze Schaumburgu.

Jak se dostala tato figura, byť i částečně odlišená, do erbu Artleba staršího z Dubna, a to v době, kdy jediný právoplatný nositel na Moravě, Bruno, byl ještě živ? Jaké byly Artlebovy vztahy k olomouckému biskupovi? Z listin se o nich nedovíme téměř nic. V Brunově listině z r. 1254 jsou sice oba bratři, Artleb a Jan, na prvním místě mezi světskými svědky (20), ale ojedinělost tohoto dokladu ubírá na průkaznosti. Ve své závěti odkázal Artleb klášteru na Velehradě polovinu jedné ze svých vsí, z nichž Motěšice byly prokazatelně biskupským lénem. (21) Jeho pozemkový majetek, který lze zjistit, se během let přenesl ze západní Moravy do blízkosti biskupských statků. Blíže neznámá zůstává poloha osady Dubno, po níž se psal, ale ostatní lokality jsou v okolí Přerova nedaleko kolonizačních center biskupských. Pro odpověď na vyslovenou otázku je však nejdůležitější predikát, uváděný souběžně se sledovaným erbem. Vzhledem k tomu, že se nevyskytuje v textu žádné ze zkoumaných listin a nalézáme jej pouze na pečeti, bude úzce souviset právě s ním. Již starší autoři se shodují v názoru, že jde o Brunšperk. (22) To potvrzuje i Králova kresba pečeti z r. 1292, snad podle vídeňského exempláře, na který se odvolává i Pilnáček, uvádějící tvar DE PRANSBERCh. (23)

Brunšperk, založený r. 1269 biskupem Brunem, je jedním z kolonizačních měst v nově osidlované oblasti na levém břehu Ostravice, nazvaným podle zakladatele. (24) O tom, že šlo o významné centrum ekonomicko-správní sítě biskupského panství svědčí skutečnost, že zde byla soustředěna i soudní pravomoc nad okolními osadami. Dědičnou rychtu dostal lokátor. Kdo jím byl, nevíme, ale r. 1292 je držitelem právě Artleb z Deblína. (25) Funkce tohoto charakteru byla udělována výlučně biskupským leníkům, jejichž základní povinností byla vojenská služba. Lenní systém je výrazným přínosem Brunova působení ve správě statků biskupství. Stupeň závislosti však v jednotlivých případech značně kolísal a byl přizpůsobován momentální potřebě. (26) Artlebov lenní vztah sice není možné doložit přímo, neboť v dochovaných lenních listinách se s jeho jménem nesetkáváme, ale zastávaný úřad dědičné rychty jej nejen připouští, ale přímo předpokládá. Jeho vnějším výrazem je i převzetí upraveného rodového erbu biskupova, který získává v této souvislosti jediné reálné vysvětlení a zpětně potvrzuje naznačený vztah. Lze jistě namítnout, že zpráva o rychtě až k r. 1292 je oproti prvním dokladům erbu příliš pozdní, ale vzhledem k tomu, že právě s jeho prvním výskytem je spojen i nový predikát z Brunšperka, je možné vyslovit domněnku, že Artleb z Dubna byl vlastním rychtářem od založení města.

Barevnost erbu je při způsobu dochování pochopitelně neznámá. Horizontální odlišnosti jednotlivých ploch štítu na pečeti odpovídají obdobnému provedení erbu Brunova (27) a lze tedy důvodně předpokládat, že základní štít byl stříbrný s červeným pilovitým lemem, střední pak červený se stříbrným břevnem. Klenot tvořilo červené křídlo se stříbrnou částí štítové figury.

Dále je třeba ověřit, zda erb je skutečně ojedinělý.

Prohlídka základních kompendií moravské heraldiky (28) přinesla tři další doklady u méně známých rodů, u nichž bývá na základě stejného erbu vyslovena domněnka, že jsou příbuzné pánům z Deblína. (29)

Na prvním místě je to Skoch z Hvězdlic, komorník brněnský, připomínaný v letech 1263-1297. (30) Spolu s ním s k r. 1287 připomíná i jeho syn Onšik. V nejstarších z citovaných listin vystupuje Skoch mezi svědky společně s Artlebem a Janem z Deblína; příbuzenství naznačeno není. Vzhledem k výše vysloveným závěrům o vzniku Artlebova erbu je třeba vyloučit příbuzenství v předešlých generacích. Hvězdlice, po kterých se Skoch píše, i Chvalkovice, kde lze sledovat jeho potomstvo do konce 14. stol. (31), leží opět v blízkosti biskupských statků.

Druhým je Matouš ze Žeranovic připomínaný k r. 1297. (32) Jeho potomci prodali Žeranovice s příslušejícími vesnicemi v r. 1342 markraběti Karlovi. (33) Jednou z nich jsou i Tučapy, které byly již r. 1270 biskupským lénem. (34) Konečně posledním je, podle Kadicha (35), rod z Rancířova, který lze sledovat od 30. let 13. stol. Jde však o předky pánů z Bílkova, erbu jeleního rohu, jak podrobně doložil Hosák. (36)

V obou případech je hypotéza o společném původu odvozena pouze z erbovního znamení. V pramenech příbuzenství doloženo není a genealogická souvislost v předešlých generacích nepřichází v úvahu. Naopak i zde lze z nepřímých indicí předpokládat při vzniku erbu obdobný proces jako u pánů z Deblína.

Závěrem je tedy třeba konstatovat, že výjimečná znaková figura v erbu pánů z Deblína, resp. Dubna a Brunšperka a patrně i dvou dalších drobných rodů je odvozena z rodového erbu hrabat ze Schaumburga, který byl na Moravě zastoupen výraznou osobností biskupa Bruna, jako vnější vyjádření lenního vztahu. Přesto, že myšlenka o převzetí erbu jinými, původem zcela odlišnými rody není nová, dostává se jí zde prakticky poprvé konkrétního potvrzení.

Pavel R. Pokorný

Prameny, literatura, poznámky:

- (1) Král z Dobré Vody, Vojtěch: Znaky rodů českých XL. Příloha V./1897/roč. Časopisu Společnosti přátel starožitností českých. Týž: Heraldika. Praha 1900, s. 286, 315. Sedláček, Aug.: Z Deblína. 1) Páni z Deblína/. Ottův slovník naučný VII., s. 110, obr. pečeti. Týž: Českomoravská heraldika II. Praha 1925, s. 288. Pilnáček, Josef: Staromoravští rodové. Brno 1972, s. 205. Novotný, Václav: České dějiny I/4. Praha 1937, s. 454.
- (2) Gritzner, Maximilian: Handbuch d. heraldischen Terminologie. Nürnberg 1890, s. 107.

Paprocký, Bartoloměj: Zrcadlo slavného Markrabství moravského. Olomouc 1593. Na fol. 173b vyobr. skutečn stonek kopřivy.

- (3) Pokorný, Pavel R.: Elekční pečeť olomouckého biskupa Bruna. In: Heraldická ročenka, 1977, s. 62-65.
- (4) Na výskyt této figury v erbu pánů z Deblína mne upozornil ing. Zdenko Alexy z Bratislavy. Za pomoc při získání fotografií obou nejstarších pečeti jsem vděčen dr. Tomáši Krejčíkovi z Brna.
- (5) Reg. I., č. 860, s. 403; č. 994, s. 460.
- (6) Reg. II., č. 449, s. 174.
- (7) Reg. I., č. 860, s. 403. Reg. II., č. 256, s. 34; č. 518, s. 201.
- (8) Reg. II., č. 1394, s. 600; č. 2200, s. 956; č. 1642, s. 704.
- (9) Reg. I., č. 824, s. 387; č. 860, s. 403; č. 994, s. 460. Reg. II., č. 1368, s. 589; č. 1108, s. 468; č. 1301, s. 562.
- (10) Reg. II., č. 363, s. 140; č. 692, s. 267; č. 1089, s. 457. Reg. I., č. 860, s. 403; č. 994, s. 460.
- (11) Reg. II., č. 1570, s. 674.
- (12) Reg. II., č. 1177, s. 505.
- (13) Reg. II., č. 1242, s. 537; č. 1671, s. 716.
- (14) Reg. II., č. 1570, s. 674; č. 671, s. 716. Reg. III., č. 785, s. 318.
- (15) Listinu otiskl včetně vyobr. pečeti již Otto Steinbach: Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten aus dem Archive ... Saar in Mähren. Prag, Wien, Leipzig 1783, Theil II., Taf. IV., No XX. Reg. II., č. 1110, s. 470.
- (16) Šebánek, Jindřich: Archivy zrušených klášterů moravských a slezských. Brno 1932, č. 266.
- (17) Týž: op. cit., č. 280, 285, 362. Tyto exempláře pečeti jsem neměl možnost srovnat, ale podle popisu jsou zřejmě shodné.
- (18) Týž: op. cit., č. 268, 280.
- (19) Týž: op. cit., č. 448 naproti tomu 449 a 450 a. Typáře se mj. liší počtem zubů v klenotu, v prvním případě 2, dále 3. I zde jsem odkázán na neúplný popis autorův a proto od dalšího srovnání upouštím. To ostatně pro dále sledovaný problém nemá zásadní

význam. Protože se jedná o různé exempláře téže listiny, je možné předpokládat, že šlo o chybné provedení zěhy napravené. Na vyhotovení listiny č. 449 je erb kompozičně obdobný pečeti Artleba mladšího. Křídlo v klenotu je vyšší a přilba je opatřena jednoduchými pokryvadly. V textu listiny je Vítek psán jako *Witigo von der Lutsch /z Loučky/*, ale v epise typáře je užito predikátu de Dvbná.

- (20) Reg. II., č.34, s.15.
- (21) Reg. II., č.1671, s.716.
Hosák, Lad.: Historický místopis země Moravakoslezské. Brno 1938, s. 646.
- (22) Sedláček, Aug.: Z Deblína. 1) Páni z D/eblína/. Ottův slovník naučný VII., s.110.
Pilnáček, Josef: Staromoravští rodové. Brno 1972, s.205.
- (23) Kresba provází healo v Ottově slovníku naučném. Protože jsou opisy reprodukovány exemplářů v tomto místě poškozeny a defektní jsou i další zmíněné otisky, nelze tvar jména bezpečně určit. Odlišné čtení nemusí tedy nutně znamenat omyl kreslíře nebo jiný typář.
- (24) Reg. II., č.669, s.259.
- (25) Hosák: op. cit., s.703.
- (26) Stukturou Brunova hospodářského systému se nejúplněji zabývá práce Libuše Hrabové: *Ekonomika feudální državy olomouckého biskupství v druhé polovině 13. století*. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis* 20. Historica VI., 1964.
Lená listiny zpracoval I. Sovadina: *Lená listiny biskupa Bruna*. In: *Sborník archivních prací*, XXIV/2, 1974, s.426-460.
- (27) viz pozn. (3)
- (28) Kadich, Heinrich: *Der mährische Adel. Siebmacher's Wappenbuch*, IV/10, Nürnberg 1899.
Pilnáček, Josef: op. cit.
- (29) Jejich pečeti se mi zatím nepodařilo zjistit, ale shodné údaje literatury o erbu nelze zamítat, zejména když Pilnáček se pečeti přímo dovolává.
- (30) Reg. II., č.432, s.168; č.1396, s.600; č.1284, s.553; č.1766, s.760.
- (31) Pilnáček: op. cit., s.243.
- (32) Reg. II., č.1766, s.760.
O rodu též Pilnáček, op. cit., s.498 a Hosák, op. cit., s.451-452.
- (33) Šebánek: op. cit., č.666.
- (34) Hosák: op. cit., s.668, 451.

(35) Kadich: op. cit., s.108, tab.85.

(36) Hosák, Lad.: Příspěvky k starému rodopisu moravskému X. Časopis Společnosti přátel starožitností, XXXVI./1938, s.156.

Reprodukce:

- Obr. 1 Pečeť Artleba z Dubna na listině z 21. 1. 1278.
Státní oblastní archiv v Brně, Řád cisterciáků Žďár A 22.
- Obr. 2 Pečeť Artleba mladšího z Dubna na listině z r. 1278 před 6. 4.
Státní oblastní archiv v Brně, Řád cisterciáků Tišnov Y II 6 b.

K erbu kláštera a opatů ve Žďáře nad Sázavou

Řada heraldických a sfragistických památek, majících vztah ke klášteru ve Žďáře nad Sázavou, přímo vybízí k jejich podrobnému a soustavnému zpracování. Nejprve však bude nutno vykonat celou řadu přípravných prací, aby bylo dosaženo dobrého přehledu o pramenné základně. Následující řádky si kladou za cíl spíše upozornit na některé nedocenené prameny, než podat syntetický pohled na celou problematiku.

Cisterciácký klášter ve Žďáře založil v r. 1251 Boček z Obrán, který tak vlastně vykonal úmysl Přibyslava z Křižanova a Jana z Polné.

Původní opatské znamení je doloženo na pečeti opata Ambrože /1522-1540/. V oválné špičaté pečeti stojí postava opata s knihou a berlou. Pod ním je podložen štítek, v němž se spatřuje studna s okovem, tedy narážka na jméno kláštera - Studna Panny Marie. Toto znamení se pak stalo trvalou součástí opatské pečeti.(1)

Vedle tohoto úředního erbu užívali opati i svých osobních či rodových erbů. Usuzujeme tak z výzdoby severní závěrové kaple konventního kostela. Na pozdně gotických freskách je vyobrazen hold konventu v čele s opatem Panně Marii. Pokud je klečící postava skutečně opat, nosil štítek, na němž byl lipový strom s pěti lístky a kořeny. Právo pontifikálií dostali žďárští opati v r. 1462 od pápeže Pia II.(2)

Také pečeť konventu nese upomínku na název kláštera. Na kulaté pečeti, doložené již v r. 1426, je Panna Maria, sedící na lavici, v pravici drží květinu a po její levici stojí Ježíšek.(3)

Vedle těchto dvou úředních znamení se setkáváme ve Žďáře ještě s třetím, které mělo poněkud jiný charakter. Dne 2. srpna 1502 vydali v Olešnici bratři Albert, Jiří a Karel, vévodové minsterberští, listinu, v níž udělili tehdejšímu opatu Vítovi a jeho nástupcům "... anulum aureum ex aurifodinis nostris in Reichenstein, in quo aquilla ducatus Munsterberge clipeum sive clenodium dominorum de

Cunstat in pectore gestans. Supra vero clipeum infula pontificalis cum baculo pastoralis exculpta sunt". Tímto prstenem směli opati pečeti červeným voskem "... in causis suis privatis". Znamení není v listině vyobrazeno.(4)

Minsterberkové vlastnili v Reichensteinu, nyníjším Zlotém Stoku v Polsku, zlaté doly, které jim umožňovaly ražbu vlastních zlatých mincí.(5) Minsterberkové byli ochraňovanou vrchností kláštera jako potomci pánů z Kunštátu, jejichž předek klášter založil. Erb žďárských opatů patří do skupiny minsterberských erbovních obdarování pro Reichenstein /Rychleby/, Poděbrady, Polnou a Silberberk, v nichž použili různých kombinací minsterberské orlice a kunštátského erbu. Druhou skupinu tvoří vlastně jediná listina pro Hradec nad Moravicí, kde tyto erbovní figury nejsou.

"Soukromý" erb žďárských opatů i jeho udělení byl dosud v naší heraldické literatuře opomíjen a zmiňují se o něm pouze některé práce vlastivědné snad i proto, poněvadž známe jen málo dokladů pro jeho užití.

V r. 1534 si nechal nám již známý opat Ambrož pořídit medaili se svým portrétem. Na jejím reversu je vyobrazen erb, popsáný v privilegiu z r. 1502, převýšený mitrou a berlou. Autorem medaile byl Konrád Osterer, umělec činný v 1. třetině 16. stol. v Dolních Rakousích. Medaile dosud unikala pozornosti naší numismatické veřejnosti a přitom se jedná o dosud nejstarší medaili pro moravskou osbu.(6)

Ve sfragistickém materiálu bylo znamení z listiny z r. 1502 na pečeti opata Václava; pečeti, datovaná k r. 1555, je přivěšena na listině datované k r. 1554.(7)

Klášter ve Žďáře zanikl v r. 1616 a obnoven byl v roce 1639. Tehdy došlo k přizpůsobení starých symbolů kláštera - studny Panny Marie a minsterberské orlice - duchu vznošené barokní ikonografie. Sledování těchto proměn však tvoří další kapitolu ve vývoji znaku a pečeti kláštera a jeho představených.

Tomáš Krejčík

Prameny, literatura, poznámky:

- (1) Zemek, M. - Bartušek, A.: Dějiny Žďáru nad Sázavou I (1252-1617). Havlíčkův Brod 1956, tab. 5, obr. e.
- (2) Státní oblastní archiv v Brně, E 8 Cisterciáci Žďár, inv.č. 301 - Diplomátář cisterciáckého kláštera ve Žďáře a na Velehradě, s.229-233. Freska viz Zemek - Bartušek: 1. c.
- (3) Zemek - Bartušek: 1. c., tab. 6, obr. b. Šebánek, Jindřich: Archivy zrušených klášterů. Brno 1932, s.262. č.1253.
- (4) Státní oblastní archiv v Brně, E 8 Cisterciáci Žďár, inv.č. 141.

- (5) Kruťa, Tomáš: Příspěvek k dějinám báňského podnikání a mincovny v Rychlebicích (Zloty Stok). In: Moravské numismatické zprávy, VI./1959, s.34-40.
- (6) Habich, G.: Die deutschen Schaumünzen des XVI. Jahrhunderts. I/2. München 1931, č.1464.
- (7) Za upozornění na tuto pečeti děkuji dr. Pavlu R. Pokornému. Státní ústřední archiv v Praze, RB Břevnov, listina č. 269.

Poznámka redakce:

Samotná studna se ještě vyskytuje na pečeti opata Havla /1578-1588/, viz Zemek - Bartušek, 1. c., tab. 6, obr. d.

Popsaný erb je umístěn též na vítězném oblouku kostela sv. Prokopa ve Žďáře nad Sázavou a je převýšen mitrou.

Alianční znaky v měšťanské heraldice

I když se v měšťanské heraldice poměrně málo vyskytují alianční znaky, jejich určení má zvláštní důležitost pro zjištění nositele znaku, případně jiných heraldických a genealogických poznatků.

V heraldické terminologii se pojmu alianční znak užívá ve dvojím smyslu.

V širším smyslu se chápe jako jakékoliv spojení znaku fyzické či právnické osoby se znakem manžela, úřadu, řádu či jiné korporace.(1) V intencích této definice budeme zkoumat měšťanské znaky alianční.

V užším smyslu pak část heraldiků pojímá alianční znak pouze jako spojení znaků manželů.(2)

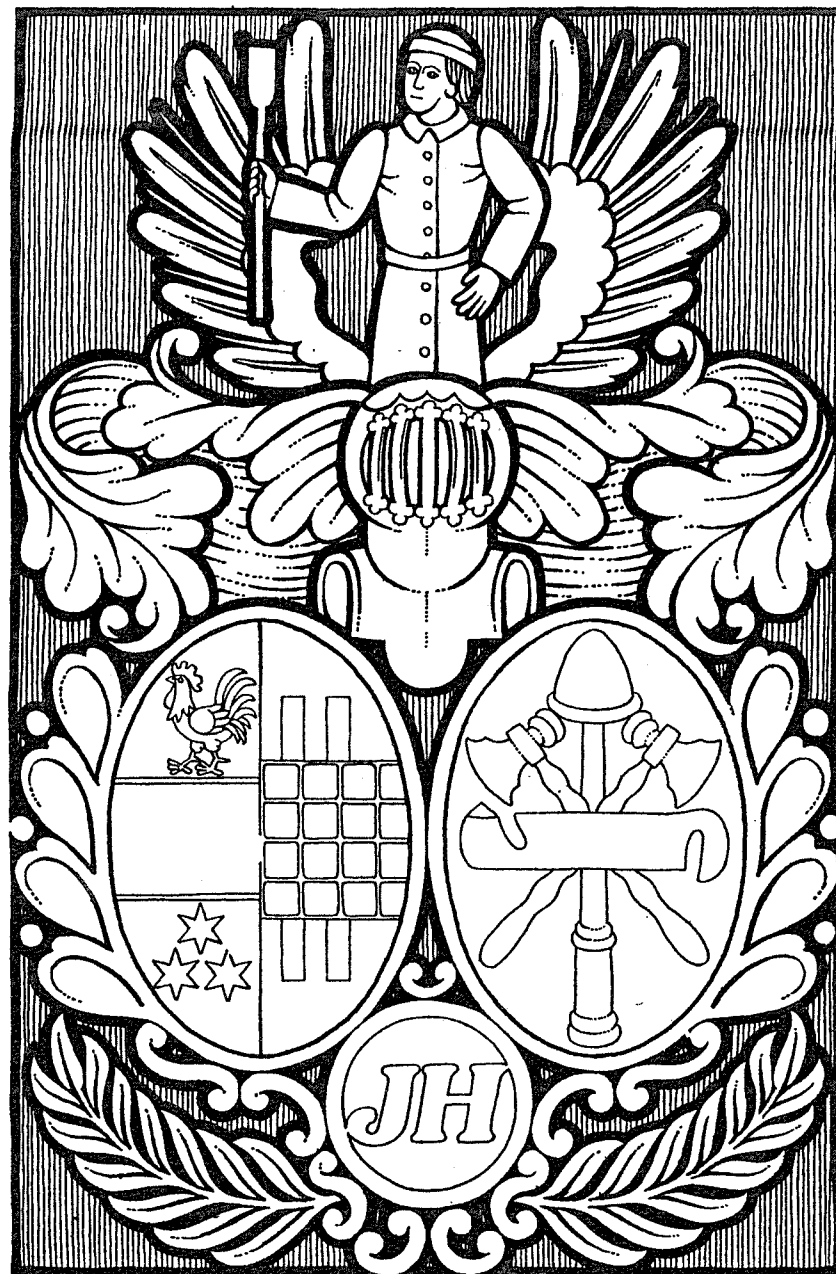
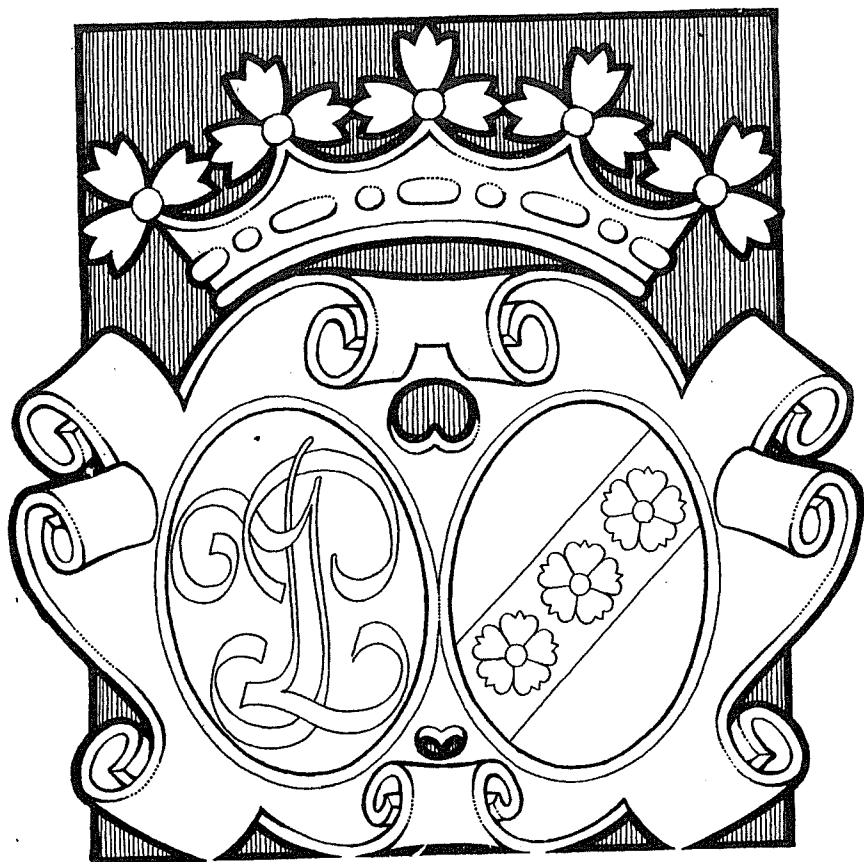
U obou definic je třeba zdůraznit, že se jedná o znaky, které i po spojení zůstávají relativně samostatné.(3)

Z výtvarného hlediska můžeme pak alianční znaky podřadit do dvou velkých skupin.

V první skupině jsou erbovní znamení umístěná ve dvou či více štítech a jsou výtvarně spojena v jeden celek.(4)

Ve druhé skupině dochází k alianci znaků přímo v jednom štítě.(5)

Nejčastějším druhem aliančních znaků v měšťanské heraldice jsou alianční znaky manželské. U nich je třeba rozlišovat alianční znaky, které symbolizují oba manžele, tedy vyjadřují manželský svazek. Výskyt těchto aliančních znaků v měšťanské heraldice je poměrně hojný. Setkáváme se s nimi často na stavebních památkách i na muzejních předmětech. Manželský alianční znak však může být pouze znakem manželky. Rozlišování je v některých případech dosti obtížné. Nejlépe lze poznat manželský alianční znak ve smyslu znaku manželky na pečeti. Doklady užití manželského alian-

čního znaku na pečeti měšťanské manželky jsme zatím nena-
lezli a již dnes, na základě vzorku dvou tisíc pečeti, lze
konstatovat, že ani v případě nálezu tohoto aliančního
znaku se nebude jednat o jev častý.

Měšťanské ženy tedy na svých pečetích neužívaly ali-
anční znaky; buď si podržely otcovský znak nebo znak man-
žela, ale většinou se spokojovaly pouze s užitím monogramu
na pečeti. Vysvětlit tento jev lze z obecného pojetí měš-
tanské heraldiky, kdy nebylo třeba zdůrazňovat dědičné pre-
tenze, jak tomu bylo zvykem ve šlechtické heraldice. Proto
také nedocházelo ke spojování znaků měšťanských rodů.

Zcela ojedinělým případem aliance bylo spojení měšťan-
ského znaku se znakem cechu, tedy rodového znaku se znakem
korporace. Zdůrazňuji tuto skutečnost proto, poněvadž v
městském prostředí 16.-18. stol. nebyl často cechovní znak
chápán jako znak znak korporace, zvláště tam, kde nebyl
pro znak náležitý právní podklad, ale jako určitý kolektivní
znak, který mohli užívat všichni příslušníci cechu. Ten-
to jev byl umocňován těžko určitelnou hranicí mezi cechov-
ním znakem a řemeslnickým odznakem, kdy řemeslnický odznak
přecházel ve znak cechovní a naopak. Přehlédneme-li symbo-
liku měšťanských znaků, naprostá většina je jich odvozena
od symbolů určitého řemesla a často je řemeslnický znak u-
žíván jako substitut měšťanského znaku na pečetích, náhrob-
cích apod. (6)

Takovým zatím ojedinělým případem aliance měšťanského
znaku se znakem cechu, zde ve smyslu korporace, je znak br-
něnského měšťana Ignáce Hoffmann, sklenářského mistra, je-
muž bylo měšťanské právo uděleno dne 18. 6. 1770, vyskytu-
jící se na typáři, který známe z četných otisků. (7)

Znak se skládá ze dvou oválných štítů.
Pravý štít je polcený. V pravém modrém poli je černé břevno
lemované úzkými stříbrnými proužky, provázené nahoře stojí-
cím kohoutem, dole třemi šestihrotými hvězdami /1-2/. V le-
vém červeném poli jsou postavena dvě /stříbrná?/ sklenářská
pravítka, přes ně položena vitráž se čtvercovými poličky, z
nichž některá jsou modrá; znak Ignáce Hoffmanna.

Levý štít je červený, v něm křížem přeložená dvě sklenářská
kladívka a spájecí palice, přes vše položen sklenářský dia-
mant - znak cechu. (8) Na štítech spočívá turnajská přilba s
příkrývadly, v klenotu mezi otevřenými orlími křídly vyrů-
stá postava muže-sklenáře oděného v župici a s kloboučkem
na hlavě, v pravé ruce drží sklenářskou palici, levo má o-
přenou v bok. Vnější boky štítů jsou podloženy čtyřmi lupe-
ny, mezi nimiž jsou tři kouličky. Pod štíty mezi rozvili-
namí je kulatý štítek s monogramem IH, podložený dvěma pal-
movými ratolestmi. (9)

Důvody vzniku tohoto aliančního znaku lze na jedné
straně spatřovat v nutnosti pregnantního vyjádření zaměst-
nání Ignáce Hoffmanna, neboť v Brně v té době působil jeho
jmenovec puškařský mistr, na druhé straně nebylo možné spo-
jit Hoffmannův znak se znakem cechu v jednom štítě.
Je též možné, že pečetidlo vzniklo mimo brněnskou proveni-
enci.

Kromě toho se v měšťanské heraldice vyskytují znaky,
které svým výtvarným řešením připomínají znaky alianční a
jsou výsledkem bohaté strukturované měšťanské symboliky,
do níž vedle měšťanských znaků zahrnujeme systém řemesl-
nických značek, odznaků, obchodních značek a domovní zna-
mení. (10) Tyto systémy byly relativně samostatné, i když
se vzájemně prolínaly. Tak se stávalo, že měšťan měl vedle
znaku též vlastní merku, kterou užíval k praktickým úče-
lům. Potřeba označit někdy bliže nositele znaku vedla k
tomu, že došlo k spojení dvou štítů, z nichž jeden nesl
znak měšťanský a druhý merku. Nejčastěji, z důvodů čistě
praktických, se setkáváme s tímto druhem "quasialiančních"
znaků u obchodníků a tiskařů. (11)

S tím, jak do měšťanské heraldiky začínají pronikat
monogramy, vzniká koncem 18. stol. nový typ "quasialian-
čních" znaků. V josefinské době je z měšťanských pečeti
vytlačován znak a stále častěji se objevují jednoduché ne-
osobní monogramy či trochu více specifická monogramová
znamení, vznikající z kombinací písmen ve jménu tím, že
jsou překřížena, zrcadlově odvrácena či naopak přivrácena.
V této době se ojediněle objevují pečeti, které nesou dvo-
jici štítů, z nichž jeden respektuje vkus doby a nese mo-
nogram a v druhém štítu se objevuje starý měšťanský znak.
(12)

Jelikož případy tohoto výtvarného řešení nejsou čas-
té, uvádíme zde alespoň jeden z brněnského prostředí.
Brněnský kancelista Josef Procházka na červené, oválné pe-
četi, přitisknuté dne 4. 3. 1786, o rozměrech 20x18 mm, u-
žíval znaku, skládajícího se ze dvou oválných štítů zasa-
zených do pravidelné rolverkové kartuše.
V pravém štítu je monogram JP, v levém štítu je šikmý
pruh, na který jsou položeny tři šestilisté růže. Na kar-
tuš je posazena pětিলístá měšťanská korunka. (13)

V úvodu tohoto článku bylo konstatováno, že alianční
znaky nejsou v měšťanské heraldice časté, avšak z následu-
jících ukázek i dalších zjištění je vidět, že i měšťanská
heraldika si kromě znaků manželek osvojila též znaky ali-
anční a zvláště přejala jejich výtvarná řešení k svým spe-
cifickým účelům.

Jiří L. Bílý

Prameny, literatura, poznámky:

- (1) V tomto smyslu definují alianční znaky naše heraldické příručky
z poslední doby; Zenger, Z. M.: Heraldika. Praha 1971, s. 77.
Palivec, V.: Heraldická abeceda. Jilové u Prahy 1975, s. 21.
Sedlák, V. J.: Erby českých paní. Heraldika, XIII./1980, č. 1 - 4.
- (2) Schwarzenberg, K.: Heraldika. Praha 1941, s. 115-122. Obdobně i
jiné zahraniční heraldické příručky, např. Volborth, A.: Heraldik
aus aller Welt in Farben. Berlin 1972, s. 42-44.

- (3) Nelze mluvit o aliančním znaku, když jeden ze znaků trvale pozbývá právní samostatnosti. Někdy se nepřesně uvádí tento pojem u případů, kdy nositel znaku přibírá znak vymřelého rodu či se jedná o městský znak, vzniklý trvalým spojením dvou měst, nebo znaky jednotlivých území spojených ve znaku unitárního státu.
- (4) Rozmanitě způsoby výtvarného vyjádření aliance znaků uvádí W. Leonard: Das grosse Buch der Wappenkunst. München 1976, s.28, 33, 37. Historické příklady v práci G. Seylera: Geschichte der Heraldik. Neustadt a.d. Aisch, reprint 1970, s.292-303.
- (5) Leonard: op. cit.; Volborth: op. cit.
- (6) Tento jev můžeme zvláště dobře sledovat u brněnských cínářů, kteří kteří koncem 18. stol. zavedli nový cechovní znak, který na svých pečetích začali ihned užívat i cínářští mistři. Flodrová - Samek: Cín ve sbírkách Muzea města Brna. Brno, s.56. Král, A. B.: Neznámý cechovní znak brněnských cínářů. Listy Genealogické a heraldické společnosti, 1975, třetí řada, seš.7, s.3.
- (7) Archiv města Brna, Stará spisovna - pozůstalosti města Brna /Dřímál 1956/, krabice 1, pozůstalost č. 102, krabice 2, pozůstalost č. 503 a další. Typář je oválného tvaru o rozměrech 22x17 mm.
- (8) Chaloupka, J.: Brněnská cechovní pečetidla. Časopis Moravského muzea - vědy společenské, LXII./1977, s.50.
- (9) Barvy jsou odvozeny dle šrafování na pečeti.
- (10) Přehled systémů měšťanské heraldiky je rozebrán v práci F. K. Bausera: Bürgerwappen. Frankfurt a. M. 1935, s.43-61. Konkretní příklady ze slezské měšťanské heraldiky uvedeny v práci A. Schelenberga: Schlesisches Wappenbuch. Görlitz 1938.
- (11) Bauer: op. cit., s.14.
- (12) Pilnáček, J.: Staromoravští rodové. Brno 1972, s.592, č.2553 /Beníšek/
- (13) Archiv města Brna, Stará spisovna - pozůstalosti města Brna /Dřímál 1956/, krabice 1, pozůstalost č. 31.

Poznámka redakce:

Popisy uvedených znaků byly redakcí terminologicky upraveny.

Ilustrace:

Znak z pečeti Ignáce Hoffmanna, mistra sklenářského.

Znak z pečeti Josefa Procházky, kancelisty brněnského, 1786.

/Volné kresby podle pečeti/

Výběr z literatury & ZPRÁVY

Karolina Adamová: K heraldické výzdobě staroměstské mostecké věže (právně historický výklad). In: Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR. Materiály ze sekce dějin státu a práva. Praha, Univerzita Karlova 1981, s.104-112.

V relativně krátkém a patrně i časově omezeném příspěvku se autorka pokusila o heraldický rozbor pásu erbů na východním průčelí staroměstské mostecké věže z hlediska právně-historického a zároveň o určení doby vzniku tohoto souboru. Vycházela přitom z názoru V. Vojtišky, který v heraldickém pořadí určil erby takto: Říše, Čechy, Morava, Lucembursko, Svidnice, Zhořelecko, Vratislav, Budyšínsko, Nissa, Dolní Lužice a vznik této znakové galerie datoval mezi léta 1373-1377.

Vojtiškovo určení erbů a datace však nejsou některými historiky jednoznačně akceptovány, přičemž předmětem pochybností jsou znaky Svidnice a Nissy v tom smyslu, že znak Svidnice je považován za znak Braniborska (Opitz, Kůtal a podminěčně i Lorenc), znak Nissy je pak považován za znak Arlonska nebo Arelatska (Lorenc jej považuje za Arlonsko). Těmito pochybnostmi je dotčena i uvedená datace. Možné záměny znaku Zhořelecka za znak Kladska (Ekert) není věnována další pozornost, pouze je tento názor konstatován.

K pokusu o vyřešení naznačené problematiky shromáždila autorka jednak údaje charakteru právně-historického, které podávají přehled o postavení uvedených území k České koruně, jednak uvedla některé hmotné památky jako analogie, k nimž by mělo být při řešení přihlíženo: korouhve nesené v Karlově pohřebním konduktu, panovnické majestátní pečete, znakové soubory z Týnského chrámu, z hradu Točnicka a z kostela sv. Štěpána.

V otázce možné záměny znaku Nissy za znak Arlonska nebo Arelatska zastává autorka názor, s odvoláním na výše uvedené doklady, že obě území nebyla natolik významná, aby jejich znaky byly do tohoto souboru pojaty; lze mít za to, že jsou jako součást Říše reprezentovány znakem císařským.

Na základě snesených dokladů došla autorka k závěru, že ve znakovém souboru se nachází znak Braniborska, nikoli Svidnice, a vznik souboru určuje podminěčně do let 1363-1368 s konstatováním, že pro jednoznačné určení by bylo třeba znát původní heraldickou výzdobu západního průčelí, které bylo zničeno švédskou dělostřelbou v r. 1648.

Domníváme se, že by bylo na místě věnovat naznačené problematice zevrubnou pozornost a to nikoli pouze z hlediska právních dějin, ale též z hledisek ideových a uměleckých záměrů Karlové doby a pečlivou komparací dochovaných hmotných památek.

Rovněž bychom rádi upozornili, že při řešení heraldické problematiky by bylo vhodné používat odpovídající heraldickou terminologii. Spojení slov

"erbovní znak" je v heraldice zcela nelogické a tudíž nesmyslné; štít zhořeleckého znaku není "půlený", jak autorka uvedla, ale dělený; termín "dolnolůžický vůl", několikrát v textu použitý, zní zde poněkud pejorativně, ba vulgárně, neboť česká heraldika užívala zpravidla slova "volek".

Pavel Palát

Jiří Louda: Některé erbovní postavy v dějinách města Olomouce. Kresby autor. Vydala Ediční rada Měst.NV v Olomouci b.r. Nestr. /23 s./, 9 obr. v textu, resumé rus., něm., angl.

Propagační brožurka, připomínající formátem spíše prospekt, vychází ze současné obliby heraldiky a je určena nejširšímu okruhu zájemců. Autor vybírá ze stovek erbovních postav, které prošly městem za dobu jeho existence, devět z období 15.-19. stol. Biografické medailonky, řazené chronologicky a doplněné popisy a kresbami erbů, představují čtenáři moravské hejtmany Jana a Ctibora Tovačovské z Cimburka /+1494/, Jana z Pernštejna /+1548/, městského písaře Jiřího Žabku z Limberka /* po 1563/, Karla st. ze Žerotína /+1636/, Podstatské z Prusinovic /1573-1776/, obhájce města proti Prusům Arnošta hr. Marschalla z Burgholzhausenu /+1771/, zakladatele Společnosti neznámých Josefa bar. Petrasche /+1772/, knihovníka Jana Aloise Hankeho z Hankensteinu /+1806/ a posledního ředitele stavovské akademie Vincence Vettera von der Lilie /+1862/. Popisy erbů jsou podány populárně a nečiní si nárok na skutečný blason, což je u publikace tohoto zaměření na místě, přesto však je třeba vytknout omyly u erbů Petraschova, Žabků z Limberka a záměny u Podstatských. Nad to je soustavně popisován i kreslen u všech erbů pouze jediný klenot a to i v případech, kdy více klenotů bylo se znakem přímo uděleno. Nevhodné je i užití červeného tisku pro kresby, které ztrácejí na zřetelnosti a v některých případech může být i zdrojem dalších omylů.

Pavel R. Pokorný

Pavla Burdová: Zemský soud v malbách na Pražském hradě a v rukopisu stavovského archivu. In: Sborník archivních prací, XXXI./1, Praha, Panorama 1981, s.207-226.

Ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv českých stavů, je depnována rukopisná pergamenová kniha vedená pod názvem "Pamětní kniha nejvyšších úředníků v Čechách z let 1605-1774", jejíž obsah představuje heraldický pramen první kategorie, neboť obsahuje na 22 listech malby erbů a jména úředníků většího i menšího zemského soudu.

V první části studie autorka popsal hierarchické uspořádání erbů a zároveň podala základní údaje o jednotlivých funkcích soudních úředníků. Ve druhé části je věnována zevrubná pozornost úředním místnostem úřadu desek zemských, jejichž heraldická výzdoba se stala předlohou shora uvedené Pamětní knihy.

V závěrečné části provedla autorka komparaci obou heraldických památek a vysvětlila důvody některých rozdílů v malbách erbů v úřadu desek zemských a ve stavovském rukopisu.

Přílohou této nevěstní studie jsou jednak barevné fotoreprodukce heraldické výzdoby úřadu desek zemských /1/ a malby ze stavovského rukopisu /3/, jednak chronologický seznam úředníků většího i menšího zemského sou-

du z let 1563-1778.

Význam tohoto heraldického pramene je nepochybný; studie Pavly Burdové je v tomto směru vítaným počinem, za nímž by mělo následovat podrobné zpracování a vyhodnocení každého erbů a tím uvedení tohoto bohatého materiálu do širšího heraldického povědomí.

Pavel Palát

Erich Šefčík: Pečetí těšínských Piastovců. Ostrava, Klub genealogů a heraldiků Ostrava při DKP Vítkovic 1982. 51 s., 41 obr.

Poměrně útlý svazek je zakončením dlouholetého výzkumu autora, který ke komplexnímu zpracování přistoupil až po několika dílčích článcích k této tématice.

Po stručném výčtu dosavadního bádání podal autor zkrácený přehled celého staletého vývoje pečetí těšínských knížat. Poté rozebral vnější stránky pečetí - tvar, obraz, druhy vosků, texty - a zmínil se o typech koroboračních formulí. K analýze funkce pečetí na písemnostech těšínské kanceláře dosud nepřistoupil; tomuto tématu, které předpokládá hlubší diplomatický rozbor, hodlá věnovat samostatnou studii. Při četbě této části práce nám místy vadí určitá zkratkovitost textu. Zajisté hlubší analýzu by zasluhoval rozbor epigrafických částí pečetí, kde bylo možné najít některé vývojové tendence v proměnách jednotlivých písmen. Těžiště práce spočívá v podrobném katalogu 49 zjištěných pečetí. Pro katalog si autor stanovil přesná pravidla, která celkem dodržel. Vytkl bychom např., že v textu /s.14/ hovoří o románské kapitále na nejstarších pečetích, v katalogu /č.1/ hovoří o polouniciále nebo typ písma neoznačuje /č.2-5/. Je také škoda, že autor nepopsal podrobněji některé detaily na pečetích; chybí např. údaje o tom, zda opis je oddělen linkou či perlovcem. Tyto nedostatky může ovšem odstranit obsáhlá obrazová příloha čítající 41 fotoreprodukci pečetí. Už ta je dosti účtyhodná a činí z Šefčíkovy práce publikaci, která ji předurčuje k širšímu využití při sledování řady otázek z oblasti sfragistiky.

Je patrné, že autor musel při heuristice projít řadu našich i zahraničních archivů, neboť těšínské pečetí jsou vesetku značně rozptýlené. Svědčí o jeho badatelské odpovědnosti, že i přes svou erudici se neodvážil označit u pečetí dobu jejich užívání, což je patrně nejobtížnějším problémem novověké sfragistiky. Je však škoda, že neuvedl všechny známé a dochované pečetí či alespoň nejstarší a nejmladší otisk téhož typáře. Sám soubor pečetí z let 1297-1651 je zajímavou, ale až na několik případů nikterak výjimečnou, ukázkou středoevropské sfragistiky boční větve panujícího rodu. Vyniká především soubor pečetí Kazimíra II., který měl ve svých úřadech dost příležitosti užít řady pečetí; a v našem středověkém materiálu je takřka unikátní užití otisku antické gemy tímto knížetem. Šefčík si byl vědom významu této pečetí /s.8, 12/ a mohl se pokusit o její plné zhodnocení.

Zmíněné náměty pro další prohloubení látky ovšem nic nemění na skutečnosti, že Šefčíkova práce má v mnoha směrech průkopnický charakter. Jak vyplývá z bohaté poznámkové části, srovnával zkoumaný soubor s výsledky prací badatelů z Polska a ze Slezska, u nás dosud málo známý. Je velmi cenné, že si vybral právě těšínská knížata, jejichž pečetí tvoří ucelenou kapitolu. Jeho přehledný přístup k zpracovávané látce může být metodickým vodítkem pro další badatele. Hloubka, z níž materiál zvládl, činí z jeho publikace kvalitní přínos k studiu sfragistických pramenů.

Tomáš Krejčík

Poznámka redakce:

Upozorňujeme případné zájemce, že Šefčíkovu knihu PEČETI TĚŠÍNSKÝCH PIAS-TOVCŮ si mohou písemně objednat na adrese: Klub genealogů a heraldiků Ostrava, pošt. schránka 217, 729 17 Ostrava.

Rodová heraldika. Autor textu M. Mudra, ilustrace K. Gába a P. Radosta, grafická úprava J. Schmoegr a K. Gába. Praha, Panorama b.r. Edice "Z", svazek 13.

Dvanáctistránková skládačka formátu 15x31,5 cm představuje jeden z mnoha pokusů poslední doby o vytvoření jakéhosi "minima pro zájemce o heraldiku", které se snaží na nejmenší možnou plochu nakupit maximum informací. Je zcela přirozené, že takto pojatý záměr musí zákonitě ztroskotat, neboť výběr zjednodušených faktů, které si zkušební heraldik snadno dokáže dále rozvést a doplnit, způsobí naopak u tzv. zájemců a začátečníků, jimž jsou podobná "minima" určena, dojem, že heraldika se vlastně skládá z několika naprosto jednoznačných pouček, jejichž zvládnutí je záležitostí zcela krátkodobou. Nelze se potom divit, že po přečtení podobných výtvorů se považuje za heraldika každý, kdo umí vzít tužku do ruky!

Rodová heraldika se skládá ze šesti stran textu a stejného počtu stran ilustrací, které mají text doplnit.

Úvodní kapitola podává obecné informace o výskytu erbů na nemovitých i movitých památkách; jejich určování se zabývá heraldika - je značně zjednodušeně konstatováno.

Ostatní text je rozdělen na část teoretickou - tři kapitoly: Základní součásti erbu, Štíty, Tvary přílebov - odznaky důstojnosti - a část speciální - 14 kapitol: Čeští panovníci, Husitští hejtmané, Osobnosti období husitského revolučního hnutí I, II, Postavy a osobnosti české literatury, Osobnosti vědy, Postavy našich národních dějin, Přední úředníci Českého království, Osobnosti vojenských dějin, Schönbornové, Lobkovicové, Valdštejnové, Vítkovci I, II.

Zabývat se podrobně obsahem kapitol teoretické části by znamenalo vytvořit z této recenze malou heraldickou propedeutiku; upozorníme proto jen na údaje závažnější.

Vedlejší součástí erbu - v heraldické terminologii se užívá zpravidla názvu "honosné kusy" - nelze považovat za základní součásti erbu; ostatně název této kapitoly ani neodpovídá obsahu.

Heraldické barvy jsou čtyři základní - červená, modrá, černá, zelená - a ostatní doplňkové, zlato a stříbro jsou kovy a nikoli barvy, kožešiny autor patrně ani nezná a rovněž vzájemné vztahy mezi barvami, kovy a kožešinami nejsou vůbec zmíněny, třebaže patří k základním heraldickým znalostem. Souhrnně se barvy, kovy a kožešiny nazývají tinktury.

S uvedenou klasifikací štítů nelze v zásadě souhlasit, kromě toho považovat normanský štít za klasický štít heraldický a navíc jej klást původem do 13. stol. vyžaduje již notnou dávku fantazie; je proto zcela na místě autorovi připomenout, že již 14. září 1066 používali těchto "štítů ze 13. století" bojovníci normanského vévody Viléma ve vítězné bitvě u Hastingu!

Dále bychom velice rádi vyvrátili autorův mylný názor, že "štít se mohl, tak zvaným množením, stávat stále členitějším"; štít zůstával - bohudík - stále stejný, polepšována či rozmnožována byla toliko erbovní znamení ve štítě umístěná, event. do štítu byla přidávána další pole.

K předloženým pravidlům pro heraldický popis erbu pouze sumárně konstatu-

jeme, že jsou neúplná.

V kapitole o přílbách a odznacích důstojnosti bychom připomenuli, že používání hodnostních korun je značně pozdního data a vůbec celá problematika nošení klenotů a jejich spojení s přílbou, užívání točenice a heraldické koruny, je poněkud složitější, než se autor snaží důvěřivému čtenáři diletantsky namluvit.

Ostatních 14 kapitol je věnováno převážně základním životopisným datům vybraných osob, o jejich erbach jsou však údaje více než skromné, ač právě tato část by měla být nosnou.

Kapitolu Čeští panovníci by bylo třeba celou věcně přepracovat a doplnit. Zbývajících šest stran je věnováno ilustracím. Na černém podkladu, který připomíná smuteční oznámení, jsou v bílých konturách umístěny barvotisky erbů, souborně představující rádobu slohovou všehochoť.

Je až s podivem, jakou míru nevkusů, naivoty a heraldické ignorance oba výtvarníci svorně projevili, o osobitě heraldickém projevu, vzájemné proporcionality jednotlivých částí erbů či slohové sevřenosti vůbec nemluví.

Lze tedy v závěru konstatovat, že pokus o "heraldické minimum" se totálně nezdařil a do knihoven československých heraldiků přibyl další sotva polotovar. Ne autor ultra crepidam - pro heraldiku pak toto doporučení platí dvojnásob.

Pavel Palát

Jan Chlábek: Náhrobek Viléma z Ilburka a figurální náhrobní plastika pozdní gotiky v Čechách. In: Muzeum a současnost, 1980, č.3, s.65-74.

Roztoky u Prahy, Středočeské muzeum 1980.

Pískovcová náhrobní deska Viléma z Ilburka /+1489/, dochovaná v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Charvatci, představuje nejhodnotnější dílo figurální sepulkrální plastiky z pozdního gotického období v Čechách. Z tohoto základního faktu vychází následující výklad.

Náhrobní plastika ve středověku byla plně hodnotně funkční, neboť vypovídala o společenském a politickém významu zemřelého. Relativně malý počet dochovaných originálů ze sledovaného období je způsoben jednak záměrným či průběžným ničením památek následkem válek, požárů, přestaveb, rušením pohřebišť apod., jednak má své příčiny v ideologickém zápasu utrakvismu a katolicismu. Utraktvisté odmítali honosné pohřební obřady, proto mají převahu náhrobky heraldické. Na druhé straně však autor upozorňuje na bohatě pojednané náhrobky předních ideologů utrakvismu, Jakoubka ze Stříbra, Jana Rokycany a Augustina Luciana, doložené však pouze literárními zprávami.

Zřizování a výběr pohřebišť mělo společenský, politický, ideologický a symbolický význam, jehož jedním z projevů byly právě náhrobníky. Ve druhé části studie, po předchozím obecně-teoretickém výkladu, autor konstatuje, že ilburský náhrobník je soliter bez zřetelného zázemí i bez typologického pokračování. Po stručné zmínce o osobě Viléma z Ilburka a o jeho rodovém původu přistupuje autor k popisu náhrobníku a jeho typologickému rozboru. Přitom je nezbytné vzít v úvahu figurální plastiku charvateckého kostela, zejména umělecké provedení sanktuaria. Autor je toho názoru, že na sanktuariu lze předpokládat dva umělecké rukopisy, přičemž jeden z umělců vytvořil i Ilburský náhrobník; typologický rozbor tento názor podporuje. V této souvislosti upozornil autor na cit. práci Šimá-

kovu, v níž se k r. 1502 vyskytly údaje o osobě malostranského kameníka France z Drážďan, který byl prokazatelně usazen po určitou dobu na Ilburkově panství a pracoval nejen pro Viléma z Ilburka ale i pro ročovského převora. K dosud známým a doloženým jménům kameníků lze tedy přiřadit i France z Drážďan. Z hlediska typologického a s odkazem na obdobné práce v Lípku lze Ilburkův náhrobek s největší pravděpodobností zařadit do saské sepulkrální proveniencí konce 15. století.

Pavel Palát

CIVITATES MONTANARUM IN RE PUBLICA BOHEMOSLOVENICA II

Horní města v Československu/II. Heraldické kresby Jana Čáky s průvodním slovem dr. inž. Jiřího Schenka. (2. soubor, 12 listů.) Vydává komitét symposia "Hornická Příbram ve vědě a technice".

CIVITATES MONTANARUM IN RE PUBLICA BOHEMOSLOVENICA III

Horní města v Československu. Soubor heraldických kreseb Jana Čáky s průvodním slovem dr. inž. Jiřího Schenka. Díl III. Vydává komitét symposia "Hornická Příbram ve vědě a technice".

Když jsme v předchozí Ročence (s.82-83) referovali o prvním svazku Horních měst, poukázali jsme především na originální pojetou výtvarnou i typografickou kompozici. Následující dva svazky jsou po formální stránce téměř shodné, pouze s nepatrnými obměnami. V textu přibyla franc. jazyková mutace; u druhého svazku není na titělní straně mapka republiky s vyznačenými městy, zatímco u třetího svazku se opět mapka objevila; nepochopitelná zůstává též absence roku vydání. Rovněž zbytečně se zdá stereotypní opakování úvodní části textu v každém svazku a uvedená literatura by neměla být pouhým výčtem obecně známých titulů od 2. pol. 19. do 2. pol. 20. stol., zejména věnují-li se některé zde uvedené knihy městské heraldice zcela okrajově, zatímco důležitější práce úplně chybí (Vojtěšek, Nový).

Do jednotlivých svazků byly zařazeny znaky těchto měst.

II: Bečov nad Teplou, Mejdok, Hora sv. Kateřiny, Kašperské Hory, Příbram, Nový Knín, Jílové u Prahy, Bruntál, Handlová, Banská Bystrica, Jelšava, Smolník, Horní Slavkov.

III: Krásno, Pernink, Hrob, Hory Matky Boží, Krásná Hora, Štěchovice, Moravský Beroun, Rýmařov, Vrbno pod Pradědem, Lubietová, Revúca, Švedlár, Výsluní.

Při bližším studiu 36 vyobrazených znaků z hlediska přísně heraldického však zjistíme, že oba autoři se dopustili řady nepřesností jak po stránce výtvarné tak terminologické; spolehlivost údajů faktografických jsme zatím neověřovali. K posouzení z uvedených hledisek jsme vybrali znaky z druhého svazku.

Bečov nad Teplou

Jestliže se objevuje ve štítě stříbrný dvouocasý nekorunovaný lev v červeném poli, bylo by snad správnější hlásit "nekorunovaný český lev" než se uchýlovat k termínu "lev s dvoupramenným ocasem". Považujeme tento termín za nežádoucí novotvar, krkolomný i z hlediska filologického, který nevhodně rozmnoží označení českého královského lva.

Na štítě je posazena obyčejná turnajská otevřená přílba, proč je tedy nutné násilně vymýšlet další matoucí termín "mřížková"?

Za nedostatek heraldického popisu je nutno považovat nehlášení točenice.

Hora sv. Kateřiny

Základní určení štítu je zcela chybné; štít nemá patu, ale je spodem dělený zlatočerveně (rovněž tak může být vrchem dělený nebo vpravo či vlevo polcený). Tentýž chybný popis dělení štítu se objevuje znovu u znaku Kašperských Hor.

Kolo, které je nakresleno v červeném poli, není "kolem sv. Kateřiny", jímž podle legendy měla být umučena Kateřina Alexandrijská, ale jedná se o obyčejné vodní kolo s lopatkami; považovat lopatky za nože, jak to píše i Václav Ryněš v "Atributech světců", Roztoky 1969, s.18, heslo Kolo, prozrazuje jednak absenci některých technologických znalostí, jednak vyžaduje určitou dávku fantazie.

Kolo jako mučicí nebo popravni nástroj je známo již v dávném středověku. Jako popravniho nástroje jej bylo používáno k tzv. zostřenému trestu smrti; bylo to zcela obyčejné vozové kolo velmi silně kované, které vážilo tolik, že práce s ním vyžadovala značnou fyzickou sílu a zručnost. Exekut byl při výkonu trestu položen na záda a pevně přivázán k fošně a kat mu tímto kolem lámal postupně kosti - buď shora dolů nebo zdola nahoru, což byl zvláště zostřený trest. Tomuto způsobu popravky se říkalo "lámání kolem" na rozdíl od "vplétání do kola" již delikventovy mrtvoly. Vyobrazení počátku popravky lámání kolem lze spatřit v knize J. Klaboucha "Staré české soudnictví", Praha 1967, obr.9 za s.128.

Upozorňujeme na tyto torturní záležitosti, poněvadž stejně chybně vyobrazení kola je nakresleno ve znaku města Handlové; autor se přitom dovolává pečeti z 15. stol., která je vybr. v knize J. Nováka "Slovenské městské a obecné erby", Martin 1972, tab.IX/2, kde ovšem zcela zřetelně chybí lopatky čáku považované za nože.

Přílba na štítě je opět otevřená turnajská a nikoli "mřížková", točenice na přílbě není hlášena a kolo v klenotu není rozlomené nýbrž poloviční. Městečku nebyl císař Ferdinand I. udělen majestát ale listina obsahující důležité ekonomické privilegia.

Kašperské Hory

Paže vynikající z hradby a držící v pěsti špičák je provázena po stranách mlátkem a železkem, rozumí se nejprve figura vpravo poté vlevo. Není tedy nutné složitě vysvětlovat postavení jednotlivých figur, neboť určité základní postavení hlavní figury umožňuje pouze určité postavení figur provázejících.

Nový Knín

Lze říci krátce: Znakem Nového Knína je znak Českého království s klenotem orlího křídla v černé roušce poseté zlatými lipovými lístky polcený na hermelínovém plášti se zlatým lemem a třapci. Všechny ostatní údaje jsou z hlediska heraldického popisu nadbytečné.

Jílové u Prahy

Písmeno "W" je na štítě postaveno nikoli polčeno a je korunováno nikoli s korunou.

Bruntál

Popis je stylisticky kostrbatý, není hlášen trávník a tinktura skal.

Správné je v závorce rozveden popis horníkovy obleku.

Olmoucký biskup Bruno se psal "ze Schaumburgu"; česká varianta působí trapně.

Handlová

K vyobr. znaku pouze doplňujeme, že na pečeti, již se čeka dovolává, je

meč kosmo polcen přes postavu.

Banská Bystrica

Novák v cit. práci na s.90 uvádí jako strážce štítu sokoly, pouze v jediném případě orlice, a jejich výskyt klade do pol. 19. stol. Vyobrazení znak tedy není heraldicky ani historicky správný.

Jelšava

Fodle Nováka v cit. práci na s.192-193, obr.40 nemají být ve znaku skalisko a hvězda; podrobněji viz tam. Vyobrazení a postavení nástrojů je rovněž odlišné. Skály (skaliska) mají spíše vrcholy než hroty.

Smolník

Místo složitého vypočítávání výseků lze říci, že zkřížené železko a mlátek jsou provázeny třemi zlatými růžemi se zelenými lístky a červenými semeníky v postavení 2+1.

Horní Slavkov

Popis je nutno upravit heraldicky: 1. pole červenostříbrné dělené s českým lvem střídavých tinktur; břevno ve 2. poli není rozšípené na tři stejné díly ale dvakrát stříbrnočervené polcené; o vhodnosti termínu "dvoupřemenný ocas" jsme již hovořili; ve 4. poli zkřížené stříbrný mlátek a železko jsou přeloženy postavenými hráběmi, vše zlaté.

Provedli jsme tento stručný kritický rozbor nikoli proto, abychom škodolibě a hndopišsky vypočítávali sebemenší nepřesnost, opomenutí či chybu ale proto, abychom zcela vážně upozornili na bezpodmínečnou nutnost pečlivého předběžného studia literatury a pramenů, jejich vzájemné komparace a ve sporných případech na následné konzultace s badateli, kteří se danou problematikou zabývají. Zcela samostatnou kapitolu pak tvoří terminologie, která u většiny našich heraldiků představuje bohužel kámen úrazu. Ve vytknutých případech jsou patrně jednak obtíže pregnantního heraldického popisu (určování výsečí, postavení doprovodných figur), jednak problémy správného popisu dělení štítu (dělení, polcení, noha a pata štítu) či zřejmě neznalosti technologických funkcí nástrojů a nářadí (kolo sv. Kateřiny). Výsledkem pak mohou být zcela mylné a klamné názory šířené právě prostřednictvím obdobných publikací, třebaže v tomto případě lze znovu vyzdvihnout zdařilou výtvarnou i typografickou úpravu a zpracování, které proniknou do povědomí řady heraldických badatelů a zájemců o heraldiku. Právem se proto domníváme, že vydavatelé by v těchto případech měli vyžadovat řádné lektorské posudky na předkládané práce a nespolehat se na dobrou zdání řadových redakčních pracovníků, kteří mohou mít o heraldice představy značně pochybené.

Pavel Palát

Dagmar Braunová: Renesanční a barokní emailované sklò. Katalog sbírky

Západočeského muzea v Plzni (uměleckoprůmyslové odd.). Plzeň, Západočeské muzeum, b.r. /1981/. 144 s., 32 barev. foto, 43 pozn., mutace rus., něm.

Popis sedmdesáti exponátů skleněných emailovaných výrobků české, německé, slezské, švýcarské, saské, francké a muránské provenience. Velké množství jednotlivých předmětů je zdobeno heraldickými motivy - erbovní okenní deska s erbem Zuzany z Dorndorfu roz. Meldeggkové z r. 1592, víta-

tací číše se znaky kurfiřtů a říšských stavů z r. 1593, cechovní číše zedníků ze stř. Německa z r. 1673 apod. Mnohé z erbů jsou pouze popsány, chybí však identifikace nositelů znaků.

Katalog je uveden článkem o vzniku sbírky a o historii emailu zdobeného skla. Tato dobře udělaná reprezentační publikace je však nutno vyzdvihnout kostrbatý a mnohdy neheraldický popis znaků, např. užití termínu "erbovní znak".

Jaroslav Jásek

České genealogické a heraldické časopisy v roce 1981

Účelem tohoto bibliografického komentáře je upozornit na významné statě a studie a podat celkový přehled heraldického a genealogického písemnictví za uplynulý rok.

Zpravodaj ostravské pobočky Genealogické a heraldické společnosti v Praze při Domu kultury pracujících Vítkovic v Ostravě.

Roč. III./1980-1981, č.1, 2-3, 4.

Ostravští genealogové a heraldici vydali ve 2. pol. r. 1980 značně opožděné 1. číslo III. roč. svého Zpravodaje, zbývající tři čísla byla vydána až v r. 1981. I přes tušené organizační potíže, vzniklé mj. ukončením činnosti ústředí Genealogické a heraldické společnosti v Praze v r.1980 a přechodem pobočky pod nového patrona zájmové heraldické a genealogické činnosti a ve znamení příprav a průběhu I. celostátního setkání genealogů a heraldiků v Ostravě v říjnu r. 1980, si zachoval Zpravodaj slušnou odbornou úroveň.

V úvodní stati "Moravské zemskodeskovní rody" pojednal Jan Skutil o vývoji Moravy z hlediska teritoriálního a státoprávního, charakterizoval významné zemské úřady a jimi vedenou agendu (brněnské a olomoucké zemské desky a ostatní písemnosti, které dnes tvoří pramennou základnu pro genealogické a heraldické studia) a podal výčet pokusů o soupis moravské zemské šlechty (č.1, s.1/-4).

"Náhrobky Bzenců v Klimkovicích" je název studie Karla Hrbáčka, v níž jsou heraldicko-genealogickému rozboru podrobeny významné sepulkrální památky členů rodu Bzenců z Markvartovic z let 1576-1600, které se nacházejí ve farním kostele sv. Kateřiny. Texty jednotlivých náhrobků jsou přepsány, uvedeny jsou údaje o jednotlivých pohřbených osobách a studie je doplněna fotografickou i kresebnou dokumentací a bzeneckým rodokmenem (č.1, s.4-9).

Vladimír Markl publikoval v témže čísle (s.9-14) stať "Orlovský zámek 1765-1980", v níž se podrobně zabýval dějinami nemovité kulturní památky, která díky důlní činnosti, zcela nevhodnému společenskému využití a naprostým zanedbáním zákonem nařízené stavební péče a údržby (zákon č. 22/58 Sb.) jednotlivých operativních správců byla v 60. a 70. letech devastována do té míry, že muselo být provedeno řízení o upuštění od památkové ochrany a zámek z bezpečnostních důvodů ve dnech 7.-11.2.1980 byl demolován včetně značné části mobiliáře. Souhlasíme s autorem, že podobnými způsoby a metodami ochuzují neodpovědní činitelé naši národní kulturní pokladnici o hodnoty, které jsou zcela a naprosto neodčinitelné.

Metodicky velmi dobře zpracovanou, studiem pramenů doloženou a genealo-

gickými tabulemi doplněnou studii "Valešskomeziříčský kronikář, trenčín-
ský puškař Ondřej Sívý a jeho rod na Slovensku" otiskl Bohumír Indra.
Heraldiky jistě bude zajímat, že puškař Sívý, vyznáním evangelik, požá-
dal v r. 1647 císaře Ferdinanda III. jako uherského krále o nobilitaci pro
sebe a svou rodinu. Císař jeho žádosti, doporučené několika vlivnými o-
sobami, vyhověl a dne 8.6.1647 latinsky psanou listinou povýšil Sívého
a jeho rodinné příslušníky do stavu urozených zemanů Uherského králov-
ství a udělil mu erb, který si Sívý v žádosti sám navrhl. Sívého žádost
i císař. privilegium jsou reprodukovány a erb popsán (č.2-3, s.1/-6).
Osmnácti reprodukcemi prokazatelně užívaných pečeti a razítek je dolože-
na studie Udo Wanderburga "Znak města Hlučína", v níž se autor úspěšně
pokusil o vyřešení problematiky městského znaku a stanovení jeho správné
podoby. Studie je doplněna úplným přehledem držitelů města Hlučína z let
1288-1945 (č.2-3, s.7-12).

Pro genealogy, kteří hledají své předky na Ostravsku, je velmi užitečný
přehled Libuše Cimalové "Počátek matričních zápisů na dnešním území mē-
sta Ostravy", kde jsou abecedně uvedeny někdejší obce tvořící dnes město
Ostravu (č.2-3, s.13).

Dějiny vartnovského hradu se zabýval Petr Zahnáš v čl. "Hrad Vartnov
a jeho držitelé" (č.2-3, s.14-16).

O vyřešení genealogické záhady Vrbenských z Vrbna se pokusil Karel Hrbá-
ček v krátkém čl. "Máhrobní kámen Jana z Vrbna ve Velkých Heralticích";
zároveň důrazně upozornil na bezprostřední obrožení tohoto a dalšího ná-
hrobníku, které jsou zasazeny na venkovní zdi heraltického kostela a tr-
pí povětrnostními vlivy (č.2-3, s.17-20).

Několik faktografických poznámek a bibliografických citací ověřil Karel
Vyšín v čl. "Bukůvka z Bukůvky" (č.2-3, s.20).

Stručné údaje o osobách a rodech, které vlastnily zámek kunwaldský píše
Jiří Stibor v čl. "Kus historie zámku v Kuníně" (č.2-3, s.21-23).

Karel Hrbáček v čl. "Není Petřvald jako Petřvald" vytkl hrubé porušení
heraldické zásady tvorby nového znaku, kdy slezská obec Petřvald, pový-
šená v r. 1955 na město, usurpovala v r. 1974 pro svůj nově vytvořený
znak erbovní figuru ze znaku olomouckého arcibiskupství, aniž by k němu
kdy v minulosti měla jakýkoliv vztah. Autor právem kritizuje způsob for-
málního posouzení znakového návrhu příslušnými komisemi a považuje tento
případ za výstražný příklad nedostatku citu a úcty k historické tradici
a naprosté neodpovědnosti (č.2-3, s.23-25).

Problematickou prezentace nových a nově vytvářených znakových figur v he-
raldice vůbec a v městské heraldice zvláště se zabývá podnětný článek
Karla Hrbáčka "O novotvaru v městské heraldice". Některé názory zde uve-
dené jsou skutečně věci diskuse a přesného vymezení pojmů, v zásadě je
však nutno souhlasit s autorem, že v současné městské heraldice musí do-
cházet k vytváření nových znakových figur, které jsou odrazem současného
života, neboť v opačném případě by výtvarná stránka této oblasti ustnu-
la. Malé množství frekvence těchto novotvarů bude patrně obtížnější; Hrbá-
čkův článek však otevřel možnou diskusi, které by se měly odpovědně zú-
častnit jak heraldičtí teoretikové tak praktičtí tvůrci znaků. První
krok již byl učiněn (č.4, s.1/-2).

Na základě studia literatury zpracoval Petr Zahnáš zajímavý faktografic-
ký článek "Kdo byl vikštejnský pán Mikuláš Bravantský z Chobřan" jako
příspěvek k dějinám šlechtických osob a rodů (č.4, s.2-6).

Aliančními znaky, umístěnými nad portálem kostela Nanebevzetí Panny Ma-
rie v Jeseníku n/Odrrou, se zabývá stať Jiřího Stibora "Znaky na kostele
v Jeseníku n. Odrou". Studie je doplněna genealogickou tabulkou a po-

sloupností držitelů Jeseníku n/Odrrou (č.4, s.6-9).

Dílič výsledky své badatelské práce v občanském rodopisu rodiny Kosslový
a rodin s ní příbuzných zpracoval Jindřich Mach v článku "Migrace v ge-
nealogii" (č.4, s.9-13).

Kromě hlavních a nosných článků najdeme v každém čísle Zpravodaje pravi-
delné rubriky "Do Vaší knihovny", "Z činnosti pobočky" a rubriku dotazů
a odpovědí. Zdálo by se, že věnujeme ostravskému Zpravodaji příliš po-
zornosti, domníváme se však, že tato pozornost je na místě, neboť stačí
prohlédnout obsah tří vydaných ročníků, abychom poznali, že ostravští
kolegové projevují svůj zájem o obě vědní disciplíny vážně. Zpravodaj v
současné době patří na první místo nejen obsahem ale též celkovou gra-
fickou úpravou. Přejí bychom si, aby jednotlivá čísla vycházela pravidel-
ně a aby si zachovala dosavadní obsahový kurs.

Zpravodaj České heraldické a genealogické společnosti při Okresním muzeu
Praha-západ v Jílovém u Prahy.

Rok 1981, č.1-2.

V r. 1980 byla ukončena činnost Genealogické a heraldické společnosti v
Praze a v důsledku toho přestal vycházet její tiskový orgán "GH Listy"
resp. jejich pokračování od r. 1979 "Zpravodaj GHSP". Podstatná část
členské základny přešla do nově vytvořené České heraldické a genealogic-
ké společnosti při Okresním muzeu Praha-západ v Jílovém u Prahy, do níž
byla začleněna i býv. Heraldická sekce, která se ustavila při tomto mu-
zeu již v r. 1968 a vydávala až do r. 1980 bulletin "Heraldika".

První dvojčíslo Zpravodaje nově ustavené České heraldické a genealogické
společnosti bylo redakčně sestaveno patrně z materiálů, které měly být
publikovány v dalších číslech "Zpravodaje GHSP" a doplněno některými ak-
tualitami.

Otázku doby vzniku presbytáře kostela sv. Martina v Třešti v souvislosti
s nálezem erbu p. z Třeště v téže kostele rozebírá Alois Příbyl v člán-
ku "Vznik presbytáře kostela sv. Martina v Třešti a nález znaku pánů z
Třeště v tomto kostele". Autor dochází k závěru, že presbytář vznikl
před r. 1349 a zároveň se pokouší o vysvětlení kresebných variant erbov-
ního znamení (s.1/-9).

Podstatnou část tohoto dvojčísla zabírá mimořádně fundovaná studie dvo-
jice autorů - Vojtěcha Losenického a Jaroslava Honce - "Rodové spříznění
českých Kapříků-Losenických, dánských Brahmů a vestfálských Gansneb-Teng-
naglů v letech 1460-1695". Metodický charakter zpracování, věcnost,
čtivost a dokladování bohatým poznámkovým aparátem připomíná obdobné
studie publikované v posledních letech v býv. GH Listech jako dílčí prá-
ce pro připravovaný atlas české šlechty. Rázem tak vynikne nadřazenost
těchto prací nad běžnými články typu "erbovní držitelé ...", s nimiž se
bohužel v naší genealogické a heraldické literatuře stále setkáváme.
Bylo by zajiště zasloužné, aby takovým komplexním zpracováním byly pod-
chyceny významné české a moravské rody a vytvořen tak živý demografický
obraz jedné společenské třídy minulosti (s.10-78).

Z připravované příručky pro genealogy, jejíž vydání se podle sdělení
redakce v dohledné době neuskuteční, jsou otisknuty dvě důležité statě-
"České zemské desky" a "Moravské zemské desky" jako základní informace
o jednom z nejdůležitějších archivních pramenů. Autory jsou Ladislav
Olbrich a Miloš Kouřil (s.79-90).

Významnou studií z oblasti ekonomické představuje práce Jaroslava Honce

"Míra nepřesnosti josefského katastru z roku 1785 a plochy velkostatků v Čáslavském a Kouřimském kraji před r. 1848", Práce tohoto charakteru pomáhají posunout dosud individuální rodopis do kvalitativně vyšší roviny genealogie jako vědecké disciplíny s dialektickými vazbami na ostatní vědní obory. Retrospektivně lze zjistit, že v této oblasti bude třeba udělat ještě řádný kus práce (s.91-115).
Příspěvek k dějinám českých hudebních rodů představuje krátký článek Bohuslavy Štátné "Hudební skladatelé František Vincenc Kramář a František Ignác Louska, žáci tuřanského kantora Antonína Matyáše Kramáře" (s.116-119).

Ve zpravodajské rubrice je věnována pozornost ostravskému setkání, dále je referováno o knize Ladislava Baletky - Jiřího Loudy "Znaky měst Severomoravského kraje" a o čl. Vratislava Vaníčka "Vítkovci a český stát v letech 1169-1278", publ. v Čsl. časopisu hist., 1981, s.89-110. Nekrologem je vzpomínka náhlého úmrtí Karla Vyšiny dne 15.6.1981.

Genealogické a heraldické informace.

Rok 1981, multé číslo.

Brněnská pobočka býv. Genealogické a heraldické společnosti v Praze je vedle ostravské pobočky druhým moravským pracovištěm, které našlo pro pokračování genealogických a heraldických zájmů svých členů nového patrona - Dům kultury ROH Královopolské strojírný Brno - a konstituovalo se po zániku GHSP jako Genealogický a heraldický klub. V prosinci 1981 bylo vydáno multé číslo uvedeného názvu, jehož obsah - na rozdíl od ostravského Zpravodaje - má skutečně ráz drobných zpravodajských informací.

Výbor GH Klubu otiskl především formou programového prohlášení nástin budoucího pracovního programu a celkovou zprávu o činnosti za rok 1981 (schůze, přednášky, vycházky a zájezdy).

GH Klub již na své ustavující schůzi rozhodl o přijetí znaku, o čemž píše Jiří L. Bílý v čl. "Znak Genealogického a heraldického klubu" (s.5-7) a vyobr. ve výtvarném pojednání autora na obálce. Dovolili bychom si podotknout, že nepovažujeme za vhodné dávat na znaky obdobných klubů přílibu navíc bez jakékoliv ozdoby (tačenice, koruna) pouze s bohatě provedenými fajrnochy. Stačil přece prostý štít, v němž jsou vhodně umístěny erbovní figury upomínající jednak na předchůdce Klubu (arbor genealogica) jednak určující Klub místně (znamení z brněnského měst. znaku). V kratičce poznámce "Znak města Brna" uvedl František Zvolský údajně správný heraldický blason znaku - pro bílý pruh pod horním okrajem štítu užil dosti nezvyklého termínu "temeno". Z hlediska stručného popisu figury jej lze zajisté přijmout, prosazovat se bude patrně obtížněji (s.7-8).

Jiří L. Bílý přičinil doplňky a opravy ke knize "Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeců", Brno 1979, v čl. "Poznámky k městské heraldice Jihomoravského kraje" (s.8-12).

V referátové a recenzní části si jednotliví autoři všimají řady prací. Ivan Elaváček "Miscelanea k české heraldice doby Václava IV. (Bohemika insbruckého rukopisu bratrstva sv. Kryštofa na Arlberku)" publ. v Časop. Národního muzea, roč. CXIIV., č.1-2, s.20-28; Zdeněk M. Zenger - Ivo Prokop "O heraldickém ex libris a tvorbě Břetislava Štorma a Zdenka Zengera", Praha, Spolek sběratelů a přátel ex libris 1981; dále zde jsou informace o připravovaných vydáních některých publikací.

Tomáš Krejčík referuje o vědeckém zasedání Umění 13. století v českých zemích pořádané ve dnech 2.-4.12.1981 Ústavem teorie a dějin umění v Praze, na němž přednesl Dr. Pokorný příspěvek "Heraldika ve výtvarném projevu". Vilém Walter referuje o průběhu IV. setkání Klubů vojenské historie ČSR pořádané ve dnech 14.-15.11.1981 v Přemyslovicích. Výbor GH Klubu informuje o založení Dokumentačního archivu; podává návrh struktury získávaného materiálu a vymezuje jeho poslání i praktické badatelské využití.

Srovnávat zpravodaje obou moravských GH Klubů zatím nelze, avšak je možné tušit, že brněnský zpravodaj nebude - alespoň v dohledné době - mít takové předpoklady jako jeho ostravský kolega. Bude patrně záležet na interní domluvě, aby se obě tiskoviny navzájem vhodně doplňovaly.

Pavel Palát

Kapitoly z heraldiky.

Stále rostoucímu zájmu o heraldiku mezi širokou veřejností vyšel zaslouhým způsobem vstříc Městský výbor Socialistické akademie ČSSR v Praze, který v rámci Lidové univerzity vědy, techniky a umění uspořádal již dva cykly nazvané "Kapitoly z heraldiky". Přednášky, realizované ve spolupráci s Městskou lidovou knihovnou v nově adaptovaných prostorách domu U zlatého melounu (Praha 1 - Staré Město, Michalská 12), seznámily široký okruh zájemců se základy heraldiky, její historií i jednotlivými odvětvími. Lektory jsou někteří členové pobočky Heraldika České numismatické společnosti.

První cyklus se uskutečnil na podzim r. 1980. Úvod do heraldiky, její kořeny, historický vývoj i základní pravidla zasvěceně osvětlil Zdirad J. K. Čech. Výtvarnému pojetí heraldiky s důrazem na 20. stol. a současnou tvorbu se věnoval dr. Zdeněk M. Zenger. Všeobecnou část doplnila retrospektiva domácí heraldické práce od počátku do r. 1938 Pavla Paláta. Nástin problematiky znaků českých měst, doplněný řadou kulturních zajímavostí, přednesl Karel Liška. Dr. Pavel R. Pokorný pojednal o domácí heraldice církevní a cyklus uzavřela přednáška Jaroslava Jásky věnovaná specifické cechovních znaků a symbolů.

Druhý jarní cyklus v r. 1981 byl zaměřen na některé speciální oblasti heraldiky s ohledem na úvodní přednášky. Dr. Milan Buben zaměřil pozornost posluchačů ke znakům rodovým. Karel Liška pohovořil o znacích měst pražských. Užití heraldiky na náhrobnicích byla věnována bohatě dokumentovaná přednáška ing. Mojmíra Chromého a ing. Františka Kučery. O vztahu sledované vědní disciplíny k archeologii a dějinám umění s příklady její možné datovací funkce přednášel dr. Pavel R. Pokorný. Odlišnosti jednotlivých evropských zemí ve znakových zvyklostech doložil dr. Milan Buben a cyklus byl zakončen procházkou po heraldických památkách Královské cesty vedenou dr. Zengerem.

Přednášky vzbudily zájem nejen u obdivovatelů heraldiky ale i mezi zájemci o obecnou historii a dějiny Prahy. Svědčí o tom jejich vysoká návštěvnost a požadavek pokračovat i v příštím období.

Pavel R. Pokorný

Páté výročí organizované práce genealogů a heraldiků v Ostravě

Zájmová organizace ostravských genealogů a heraldiků vznikla v červnu r. 1977, kdy zde byla vytvořena pobočka Genealogické a heraldické společnosti v Praze. Posláním tohoto sdružení bylo soustředit zájemce o obě pomocné historické vědy a formou pravidelných měsíčních schůzek s přednáškami, vlastivědných vycházek a zájezdů zvýšit odbornost, všeobecný přehled badatelů a hlavně

umožnit vzájemnou výměnu zkušeností a poznatků včetně vytvoření podmínek pro rozvoj spolupráce mezi členy pobočky.

V krátké době vzrostl počet členů z deseti zakládajících na téměř 90 v r. 1979. V r. 1978 bylo zahájeno vydávání členského Zpravodaje, rozmanitého cyklostylem, na jehož stránkách byly publikovány výsledky prací členů. Během let 1978–1979 vyšlo celkem šest čísel; jejich náklad je již zcela rozebrán.

Velmi významnou událostí bylo pro činnost ostravské pobočky GHSP navázání spolupráce s Domem kultury pracujících Vítkovic počátkem r. 1980. Byly tak vytvořeny podmínky pro uskutečnění I. setkání čl. genealogů a heraldiků v říjnu téhož roku, jehož se zúčastnilo na 120 předních našich pracovníků v oboru pomocných věd historických z pražské, brněnské a bratislavské univerzity, muzeí, archivů a dalších zájemců o genealogii, heraldiku a sfragistiku. Ve Sborníku z tohoto setkání, který byl vydán v r. 1981 (rovněž zcela rozebrán), je obsaženo všech 32 přednesených referátů.

V souvislosti se zánikem Genealogické a heraldické společnosti v Praze bylo v Ostravě navázáno na předchozí práci a zkušenosti a v lednu 1981 vznikl Klub genealogů a heraldiků Ostrava při Domě kultury pracujících Vítkovic, který v současné době sdružuje téměř 150 členů. Kromě již tradiční přednáškové, zájezdové a jiné činnosti prezentuje se Klub na veřejnosti jak vydáváním Zpravodaje, tištěného nyní knižtiskem s možností kvalitních reprodukcí fotografií a kreseb, tak i tiskem samostatných publikací. V polovině r. 1982 vydal Klub studii dr. Ericha Šefčíka "Pečeti těšínských Piastovců" a na první polovinu r. 1983 je připravováno vydání dalších dvou základních prací (badatelských pomůcek) z oboru genealogie a heraldiky.

V říjnu r. 1983 se uskuteční v Ostravě II. setkání čl. genealogů a heraldiků, jehož námět a jednotlivé tematické skupiny jsou již zveřejněny.

"POSTAVENÍ ČESKOSLOVENSKÉ GENEALOGIE A HERALDIKY V MARXISTICKÉ HISTORIOGRAFII"

Klub genealogů a heraldiků Ostrava při Domě kultury pracujících Vítkovic připravuje na dny 15. a 16. října 1983 II. setkání genealogů a heraldiků, které by mělo námětově i obsahově navazovat na předchozí setkání v r. 1980. Výbor Klubu předkládá návrh tematických okruhů, kterým: by se jednání mělo věnovat:

1. Význam genealogického a heraldického bádání pro studium regionálních dějin.
2. Přínos genealogie a heraldiky pro poznání obecných dějin.

3. K dějinám genealogického a heraldického bádání v ČSSR.
4. Sté výročí narození Josefa Pilnáčka.
5. Výtvarný vývoj naší a evropské heraldiky.
6. Současný stav poznání městské heraldiky.
7. Terminologické problémy genealogie a heraldiky.
8. Metody genealogického a heraldického bádání.
9. Stav poznání československých genealogických a heraldických pramenů.
10. Výsledky dílčích genealogických studií.
11. Výsledky dílčích heraldických studií.
12. Výsledky dílčích sfragistických studií.

Zájemce o přednesení referátu v některé z uvedených tematických skupin žádáme, aby oznámili jeho název a časový rozsah na přiložené přihlášce nejpozději do 30.6.1983 na adresu: Klub genealogů a heraldiků Ostrava, pošt. schr. 217, 729 17 Ostrava 1. Přednes jednotlivých referátů by měl v rozsahu 10–15 minut obsáhnout základní teze; plný text referátu bude v krátkém termínu vydán ve Sborníku.

Výbor Klubu prosí všechny přednášející, aby zaslali plné znění svých referátů včetně event. fotografií, kreseb apod. pokud možno nejpozději do 10.10.1983. Dále žádá všechny přednášející, aby své referáty k otištění ve Sborníku psali strojem podle normy na úpravu strojem psaných písemností (ČSN 01 6910; text psaný pouze po jedné straně listu formátu A-4, 30 řádků, 60 úhozů na řádek). Tímto způsobem hodlá výbor Klubu urychlit přípravu tisku Sborníku.

Účastnický poplatek činí 150,-- Kčs; zahrnuje korespondenci, tisk Sborníku, stravu apod.

Přesný program a organizační pokyny budou rozeslány počátkem měsíce září 1983.

Vladimír Kejla

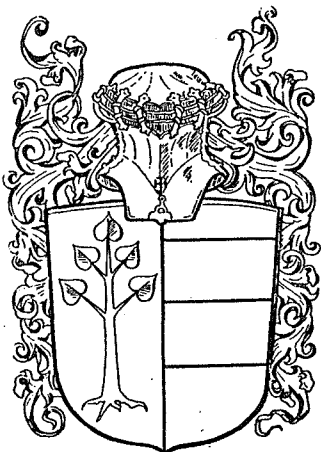
Z činnosti Genealogického a heraldického klubu v Brně

V lednu r. 1981 vznikl v Brně při Domu kultury ROH Královopolské strojírně Brno, Palackého 78, Genealogický a heraldický klub. Jeho ustavení bylo za daných okolností nejvhodnějším řešením situace, před níž byli brněnští zájemci o tyto disciplíny postaveni nejprve faktickým a poté i formálním ukončením činnosti Genealogické a heraldické společnosti v Praze.

Zánikem brněnské pobočky Genealogické a heraldické společnosti v Praze se uzavřelo jedno období naplněné pilnou a obětavou prací v regionu. Vyrostla nová generace zájemců o tyto disciplíny, vytvořil se zkušený okruh lidí, kteří pracovali ve výboru. Genealogický a heraldický klub mohl v mnohém navázat na tuto tradici a využít dosavadních zkušeností. Organizační změna tedy nenarušila zájmovou činnost. Projevilo se to také v prvním roce činnosti Klubu.

Stěžejní oblastí zůstaly přednášky a besedy, které jsou konány jednou měsíčně a které připravují nejen členové Klubu ale též pozvaní hosté. Mezi členy byly oblíbeny vlastivědné zájezdy a vycházky. Kromě těchto hlavních a tradičních forem činnosti byly v r. 1981 učiněny kroky i v dalších směrech.

Především byl založen dokumentační archiv, který shromažďuje údaje o he-

raldických památkách v terénu, o pečeti, erbovních listinách a dalších heraldických pramenech. Jeho součástí jsou také rodokmeny, výpisy z matrik a další genealogické poznámky. Příliv nových materiálů i jejich skladba jsou přirozeně vázány na dobrovolnou aktivitu členů; nejrychleji zatím roste fotoarchiv heraldických památek. Přehledy a abecední soupisy dokumentárního archivu budou vycházet v "Genealogických a heraldických informacích". Ty jsou další novinkou v činnosti Klubu. Začaly vycházet v prosinci r. 1981, v letošním roce (1982) vyšla zatím tři čísla. Zpravodaj by měl vycházet 4x ročně asi v rozsahu 20 stran formátu A-5. Kromě drobných článků, jejichž těžiště bude spočívat v brněnské, případně v jihomoravské, tematice, budou přinášet zprávy o nových publikacích a členských a informovat o ak-

tualitách z heraldiky, genealogie a sfragistiky. Odběr GH Informací je vázán na členství v Klubu, členský příspěvek činí 50,-- Kčs ročně.

Genealogický a heraldický klub v Brně předkládá program akce "Genealogické pondělky" za předpokladu dostatečného počtu zájemců, kteří zašlou složenkou kursovné 25,-- Kčs na adresu JUDr. Mojmir Procházka, Rezkova 25, 602 00 Brno.

10.1.	Fondy Státního oblastního archivu v Brně.	Badatelna SOA, Žerotínovo nám. 3/5
17.1.	Matriky, katastry, fassé a ostat. fondy speciální.	dtto
24.1.	Fondy Městského archivu.	Badatelna MĀ, nám. Družby národů 1
31.1.	Paleografie, sfragistika, numismatika, cechy, folklor, míry, váhy, peníze, genetika.	Moravské muzeum nám. 25. února 8
7.2.	Fondy vojenské historie	Klub vojenské historie
14.2.	Reference, periodika, metodika, dějiny, vlastivěda, rod. dějiny, genetika, prameny UK.	Státní vědecká knihovna Leninova 5/7
21.2.	Církevní prameny.	Biskupská konsistoř, Petrov 2
28.2.	Pozemková kniha.	Pozemková kniha, Rooseveltova 16
7.3.	Zpravodajská síť Státní památkové péče. Shromažďování informací o vývoji Brna.	Kraj. středisko stát. památ. péče, Radnická 2
14.3.	Excerpce z časopisů o kulturním dění v Brně a o vybraných autorech.	Moravská galerie Husova 14

Přednášky v 1. čtvrtletí r. 1983 se konají vždy v 16 hod.

Tomáš Krejčík

VÝROČÍ našich MĚST

B r o d c e nad Jizerou
okres Mladá Boleslav

700 let od první zmínky v r. 1282

Ves se poprvé připomíná v r. 1282 jako majetek vyšehradské kapituly. Městečkem s hrdelním právem se jmenuje v r. 1451. Datum udělení znaku není známo, ale znak se vyskytuje na pečeti, která má opis PECZIET MIESTECKA BRODCZE NAD GIESE-RAV s letopočtem 1575. Nynější městský znak se popisuje takto: Ve zlatém štítu stříbrná čtyřhranná věž s otevřenou branou, zlatými věžemi a s černou vytaženou mříží, nad branou je okno. Věž je ukončena cimbuřím a červenou stanovou střechou se zlatou makovičkou. Po stranách věže je stříbrná hradba s cimbuřím, vpravo z ní vyniká půl černé orlice s červenou zbrojí, vlevo půl černého koně ve skoku vlevo s červeným uzděním.

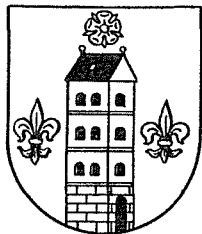

H r o b
okres Teplice

700 let od první zmínky v r. 1282

Ves se poprvé jmenuje v r. 1282 v prodejní listině teplického kláštera o-seckému opatu Dětřichovi. V r. 1302 se vyskytuje první zpráva o zdejším dolování; horním městem se Hrob stal za vlády císaře Karla IV. podle výslovné zmínky v listině pražského arcibiskupa Zbyňky Berky z Dubé z r. 1594. Na přímluvu Jana, opata o-seckého kláštera, udělil král Vladislav II. latinsky psanou listinou ze dne 24.10.1477 městu znak: Červeno-zlaté polcený štít. V pravém poli český královský lev vlevo obrácený, v levém poli z malého předhoří (promontorium parvum) vyrůstá stříbrná berla (baculus pastoralis), přes její dolní část jsou křížem položeny železko a mlátek. V r. 1478 udělil tentýž panovník právo pečeti červeným voskem.

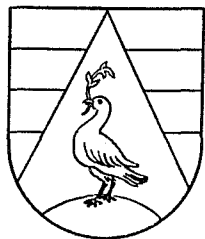

L o m n i c e nad Lužnicí
okres Jindřichův Hradec

600 let od povýšení na město v r. 1382

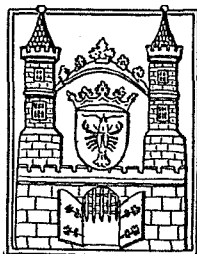
První zpráva o vsi jako o Oldřichově sídle pochází z r. 1265. Dne 1. února 1382 král Václav IV. povýšil dosavadní městečko na město s právem opevnění: "... aby město Lomnice i všichni měšťané a obyvatelé nyní i potomní na věčnost všech práv, ctí, svobod, užitkuov a zvyklostí v městě i okolo města užívali a užívati mohli jako město Naše Pražské i všechna města Království Českého od starodávna užívají při sudích, při řemeslech všelikterakých, při krčmách ve všech okolo příležitcích i ve všech jiných věcech, kterýmikoli jmény jmenují se ...". Nejstarší známá pečeť se klade k r. 1596, městský znak má tuto podobu: V červeném štítu stříbrná čtyřhranná věž na koso postavená, v každém ze tří pater po třech oknech, s otevřeným vchodem a černou sedlovou střechou zakončenou dvěma zlatými makovicemi. Věž je provázena nahore stříbrnou pétilistou růží, po stranách zlatými liliemi.

N á m ě š ř nad Oslavou
okres Třebíč

350 let od udělení znaku v r. 1632

První listinná zmínka o vsi je z r. 1234. Městečkem se stala v průběhu 16. stol., což potvrdil dne 27.3.1632 císař Ferdinand II. na prosbu tehdejšího držitele Jana Baptisty z Werdenberka, zároveň udělil právo pečeti zeleným voskem a městský znak: Tříkrát zlatočerveně dělený štít od jehož spodku prostupuje až k hornímu okraji modrý hrot na způsob trianglu, v něm na zeleném pahorku stojí bílá hrdlička držící v červeném zobáčku zelenou ratolest.

R a k o v n í k

500 let od udělení znaku v r. 1482

Jako trhovská ves se připomíná již v r. 1119, městem se stal v pol. 13. stol. za vlády krále Václava I., král Přemysl Otakar II. učinil Rakovník městem královským, což potvrdil v r. 1319 král Jan Lucemburský s doložením, že město má nadále zůstat při královské komoře. Znak udělil městu král Vladislav II. latinsky psanou listinou ze dne 12. února 1482 vydanou na Pražském hradě: V modrém štítu stříbrná

hradba s cimbuřím, otevřenou branou se zlatou vytaženou mříží a zlatými veřejemi. Z hradby vynikají dvě stříbrné okrouhlé dvoupatrové věže, každá se dvěma okny nad sebou, ukončené cimbuřím a červenou kuželovou střechou s makovicí. Věže jsou v úrovni druhého patra spojeny stříbrným liliovitým obloukem, pod ním je na hradebním cimbuří postaven stříbrný štítek s červeným rakem; štítek je korunován zlatou liliovitou korunou. Zároveň se znakem bylo uděleno právo pečeti zeleným voskem, avšak již v r. 1500 voskem červeným. V r. 1588 císař Rudolf II. potvrdil statut královského svobodného města. Rakovník byl po staletí až do r. 1849 sídlem krajského úřadu. Na dochovaném znakovém privilegiu je znak namalován v neobvyklé podobě ve tvaru obdélníku.

T e r e z í n
okres Litoměřice

200 let od povýšení na královské svobodné město v r. 1782

Pevnost a město vznikly v r. 1780 z příkazu císaře Josefa II. na místě vsi Německé Kopisty a Trávnice, které byly vystavěny opodál znovu. Městský znak byl udělen až v r. 1846: Ve zlatém štítu je stříbrná hradba s cimbuřím a se zavřenými vraty. Z hradby vynikají dvě stříbrné okrouhlé věže s cimbuřím a s třemi okny (1+2). Mezi věžemi stojí na stínkách červený dvouocasý nekorunovaný lev, v pravé tlapě drží vytasený meč, levou tlapou se opírá o černý štítek se zlatým monogramem MT (Marie Terezie). Na štít je postavena zlatá liliovitá koruna.

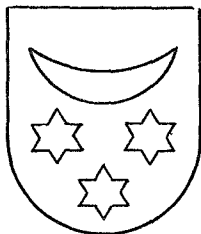

T ř e b o v i c e
nyní Ostrava VIII.

450 let od povýšení na městečko a udělení znaku v r. 1532

Městečko má ze všech nynějších ostravských čtvrtí nejstarší erbovní listinu. Majestátem, daným na Pražském hradě na den sv. Bonifáce (7. června) léta 1532 povýšil král Ferdinand I. dosavadní ves na městečko a zároveň mu propůjčil znak: "... erb neboližto znamení, kterouž by pečeti mohli, totižto štít červený v němžto jest pól kapra přirozeného hubou zhuoru a nad ním jest křídlo bílé co obloukem téhož pól kapra obkličuje ...". Tohoto znaku užívaly Třebovice až do administrativního zařazení k Ostravě v r. 1957.

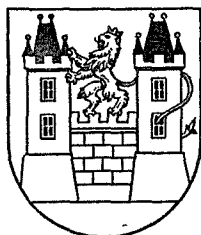

V e l k á B y s t ř i c e
okres Olomouc

700 let od první zmínky v r. 1282

První zpráva o vsi pochází z r. 1282 v souvislosti se jménem Lamberta z Bystřice. Na městečko byla povýšena v 2. polovině 15. stol. V r. 1502, na přímlyvu Jana z Kunovic, udělil král Vladislav II. městečku znak: Ve štítu stoupající půlměsíc, pod ním tři šestihroté hvězdy (2+1). Tinkтуры nejdou v privilegiu uvedeny; za

pravděpodobně se považuje štít modrý, figury zlaté. Zároveň bylo uděleno právo pečeti zeleným voskem.

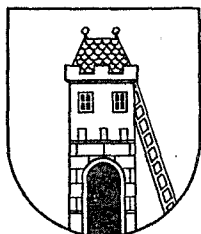

V e l v a r y
okres Kladno

500 let od povýšení na město v r. 1482

Jako ves se připomínají k r. 1088 v listině vyšehradského kostela. Městečkem se staly ve 14. stol. za vlády císaře Karla IV. Král Vladislav II., majestátem ze dne 4. dubna 1482 daným na Pražském hradě, povýšil městečko na město s právem opevnění a potvrdil i privilegium císaře Karla IV. na pečeť, z níž posléze vznikl znak: V červeném štítu dvě stříbrné čtyř-

hranné věže se dvěma okny nad sebou, s cimbuřím, černou valbovou střechou s dvěma zlatými makovičkami a s nárožními věžičkami. Mezi věžemi hradba, po jejímž cimbuří kráčí stříbrný zlatě korunovaný lev s ohonem obtočeným kol levé věže a prostrčeným dolním oknem. V r. 1497 uděleno právo pečeti červeným voskem, v r. 1593 povýšil císař Rudolf II. město na královské.

Ž a n d o v
okres Česká Lípa

700 let od první zmínky v r. 1282

Ves se poprvé připomíná v r. 1282 mezi zbožím, které bylo dáno zástavou braniborskému markraběmu Ottovi za propuštění mladého královice Václava z poručenství. Jako městečko se uvádí v r. 1457. Městský znak pochází pravděpodobně z 15. stol.: V modrém štítu je stříbrná čtyřhranná věž s otevřeným vchodem, dvěma okny (1+1), cimbuřím a červenou val-

bovou střechou s dvěma zlatými makovicemi. K levé straně věže je přistaven zlatý žebřík dosahující až k cimbuří.

Karel Liška

H E R A L D I K A

pobočka České numismatické společnosti v roce 1981

Od poslední řádné výroční schůze pobočky Heraldika České numismatické společnosti v Praze, která se konala dne 13. ledna 1981 v klubovně Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, Praha 1 - Staré Město, Malé nám. 13, probíhaly členské schůze pravidelně každých 14 dní - s výjimkou července a srpna - vždy v úterý v klubovně Střediska. Na schůzích byly prosloveny následující přednášky:

- 27.1. PhDr. Pavel R. Pokorný:
Astronomické motivy v heraldice.
- 10.2. Zdirad J. K. Čech:
Vývoj znaku Marie Terezie.
- 24.2. PhDr. M. Buben - PhDr. P. Preiss:
Zahraniční výstavy v roce 1980.
- 10.3. PhDr. Stanislav Hošťálek:
Barokní tisky jako pramen heraldiky.
- 24.3. Dr. Spiess:
K dějinám fideikomisu v Čechách.
- 21.4. Ing. M. Chromý - Ing. Fr. Kučera:
Heraldické památky na Malostranském hřbitově v Praze
- 12.5. Jaroslav Jásek:
Čechovní symbolika.
- 26.5. Emil Konopásek:
Původ a vývoj heraldické lilie.
- 9.6. Karel Liška:
Městská heraldika a sfragistika.
- 8.9. Prof. Pavel Palát:
Teoretické základy české heraldiky.
- 22.9. Karel Liška:
Městská heraldika a sfragistika.
- 6.10. PhDr. M. Buben - prof. P. Palát:
Heraldický popis znaku, teorie a praktické ukázky.

- 22.10. Jiří Hanáček - Ing. M. Chromý:
Stavební vývoj a heraldické památky kostela sv. Jakuba v Brně.
- 3.11. Ing. M. Chromý - Ing. Fr. Kučera:
Tvarový vývoj štítu v 15. - 19. století.
- 17.11. Dr. Zdeněk M. Zenger:
Mnichovské heraldické kalendáře.
- 1.12. PhDr. Stanislav Hošťálek:
Přílby, koruny, točnice - jejich vývoj a používání v různých obdobích heraldiky.
- 15.12. Stanislav Judl, akad. malíř:
Dvouhlavý orl v době Lucemburků.

V roce 1981 vydala pobočka Heraldika ČNS dva Informační letáky, v nichž byli členové pobočky průběžně seznamováni s jednotlivými akcemi; letáky byly vydány v lednu a v srpnu a rozeslány všem členům pobočky. Rovněž předsedové ostatních poboček ČNS tyto letáky obdrželi.

Na žádost Městského výboru Socialistické akademie v Praze přednášeli někteří členové pobočky Heraldika ČNS v podzimním cyklu nazvaném "Kapitoly z heraldiky"; podrobnější zprávu přinášíme na s. 75.

Vzhledem k tomu, že ústředím ČNS nebyl schválen ediční návrh pobočky Heraldika na vydání III. řady edice DOCUMENTA HERALDICA, budou v následujících Heraldických ročenkách zařazeny vybrané přednášky, které byly proslovovány na schůzích pobočky.

Výbor pobočky Heraldika ČNS sděluje, že Heraldické ročenky 1974 - 1980 jsou již zcela rozebrány. Z jednotlivých svazků edice DOCUMENTA HERALDICA je možné získat tyto: Pokorný: Antonín Rybička v české heraldice. Palát: Moravská a slezská heraldika a genealogie v díle J. Pilnáčka. Zenger: Břetislav Štorm a jeho heraldická kresba. Suchánek: PhDr. Karel Schwarzenberg a jeho význam v české heraldice.

Dne 12. ledna 1982 se konala řádná výroční schůze pobočky Heraldika České numismatické společnosti v místnosti Fotoklubu ČKD, Praha 1 - Nové Město, Nekázanka 7, 4. patro; zde se členové pobočky scházejí od počátku roku 1982 pravidelně každých 14 dní v úterý v obvyklou hodinu, tj. v 17.15 hod.

Jednotliví funkcionáři přednesli krátké zprávy a předseda pobočky Dr. Zdeněk M. Zenger seznámil přítomné s informacemi, které došly ze sekretariátu České numismatické společnosti. Hlavním bodem programu byly volby výboru a komise pobočky na rok 1982. Po delší debatě byly volby provedeny takto:

Výbor pobočky Heraldika ČNS na rok 1982

Předseda	JUDr. Zdeněk M. Zenger
Místopředseda	PhDr. Milan Buben

Jednatel	prof. Pavel Palát
Hospodář	Jaroslav Jásek
Archivář	PhDr. Pavel R. Pokorný
Členové bez funkcí	PhDr. Stanislav Hošťálek PhDr. Tomáš Krejčík

Přijímací a disciplinární komise

Předseda	PhDr. Stanislav Hošťálek
Členové	Jaroslav Jásek prof. Pavel Palát

Revizní komise

Předseda	Ing. Mojmír Chromý
Členové	Ing. František Kučera Karel Liška

Redakční rada

Předseda	PhDr. Milan Buben
Členové	prof. Pavel Palát PhDr. Pavel R. Pokorný

Po skončené výroční schůzi se sešel nově zvolený výbor, komise a redakční rada ke krátké schůzi, na níž byly projednány některé organizační záležitosti, zejména změna místa pravidelných schůzek.

pp

Errata k Heraldické ročence 1981

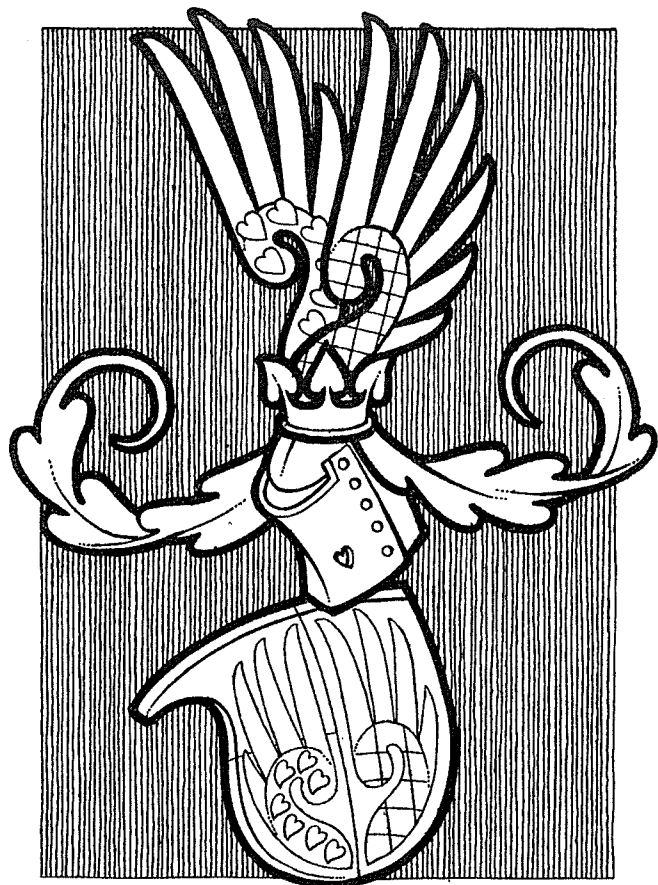
Ve studii Ing. Chromého a Ing. Kučery "K náhrobníkům v kostele třebíčském", s. 54-65, došlo při přepisu z autorského strojopisu na čisto pis k nesprávnému znění jména SCHIER - správně má být SOHIER, jak je ostatně patrné z textů na náhrobnících. Prosíme čtenáře, aby si chybu laskavě opravili a autorům se omlouváme za nemilé nedopatření. Děkujeme.

pp

OBSAH*

Zdirad J. K. Čech: Bratrstvo obruče	3 - 18
<u>Příspěvky ke studiu heraldických pramenů</u>	19 - 62
Stanislav Judl: Lev a středověk	19 - 30
Tomáš Krejčík: K typologii miniatur v erbovních listinách 18. století I	31 - 39
Karel Bednařík: Samuel Martinus z Dražova	40 - 42
Mojmír Chromý - František Kučera: Náhrobník s převráceným erbem v kostele arnoštovickém	43 - 48
Pavel R. Pokorný: Původ erbu pánů z Deblína	48 - 55
Tomáš Krejčík: K erbu kláštera a opatů ve Žďáře nad Sázavou	55 - 57
Jiří L. Bílý: Alianční znaky v měšťanské heraldice	57 - 62
<u>Výběr z literatury a zprávy</u>	63 - 78
Pavel Palát: Karolina Adamová: K heraldické výzdobě staroměstské mostecké věže	63 - 64
Pavel R. Pokorný: Jiří Louda: Některé erbovní postavy v dějinách města Olomouce	64
Pavel Palát: Pavla Burdová: Zemský soud v malbách na Pražském hradě a v rukopisu stavovského archivu	64 - 65
Tomáš Krejčík: Erich Šefčík: Pečetí těšínských Piastovců	65
Pavel Palát: Rodová heraldika	66 - 67
Pavel Palát: Jan Chlíbač: Náhrobník Viléma z Ilburka a figurální náhrobní plastika pozdní gotiky v Čechách	67 - 68
Pavel Palát: Civitates montanarum in re publica Bohemoslovenica	68 - 70
Jaroslav Jásek: Dagmar Braunová: Renesanční a barokní emailované sklo	70 - 71
Pavel Palát: České genealogické a heraldické časopisy v roce 1981	71 - 75
Pavel R. Pokorný: Kapitoly z heraldiky	75

Vladimír Kejla: Páté výročí organizované práce genealogů a heraldiků v Ostravě	76 - 77
Tomáš Krejčík: Z činnosti Genealogického a heraldického klubu v Brně	77 - 78
Karel Liška: Výročí našich měst	79 - 82
Zprávy ČNS pobočky Heraldika	83 - 85
pp: Heraldika pobočka České numismatické společnosti v roce 1981	83 - 85
Errata k Heraldické ročence 1981	85
<u>Ilustrace:</u>	
Zdirad J. K. Čech: obálka, titulní a tirážní strana, 3-16, 58, 59	
Stanislav Judl: 21, 23-28	
Karel Liška: 79-82	
Petr Tybitancl: 44	
<u>Reprodukce.</u>	
Tomáš Krejčík: 31-39	
Roman Maleček: 44	
Pavel R. Pokorný: 49, 50	
76, 78	

HERALDICKÁ ROČENKA 1982

Vydala Česká numismatická společnost, pobočka Heraldika, Praha 4, Levá 11, jako interní tiskovinu pro své členy.

Vydání povoleno Národním výborem hl. města Prahy, odb. kultury, pod zn. Kult. 3-sine/81 ze dne 8. 7. 1981.

Praha, prosinec 1982

TZ 56 1415-89